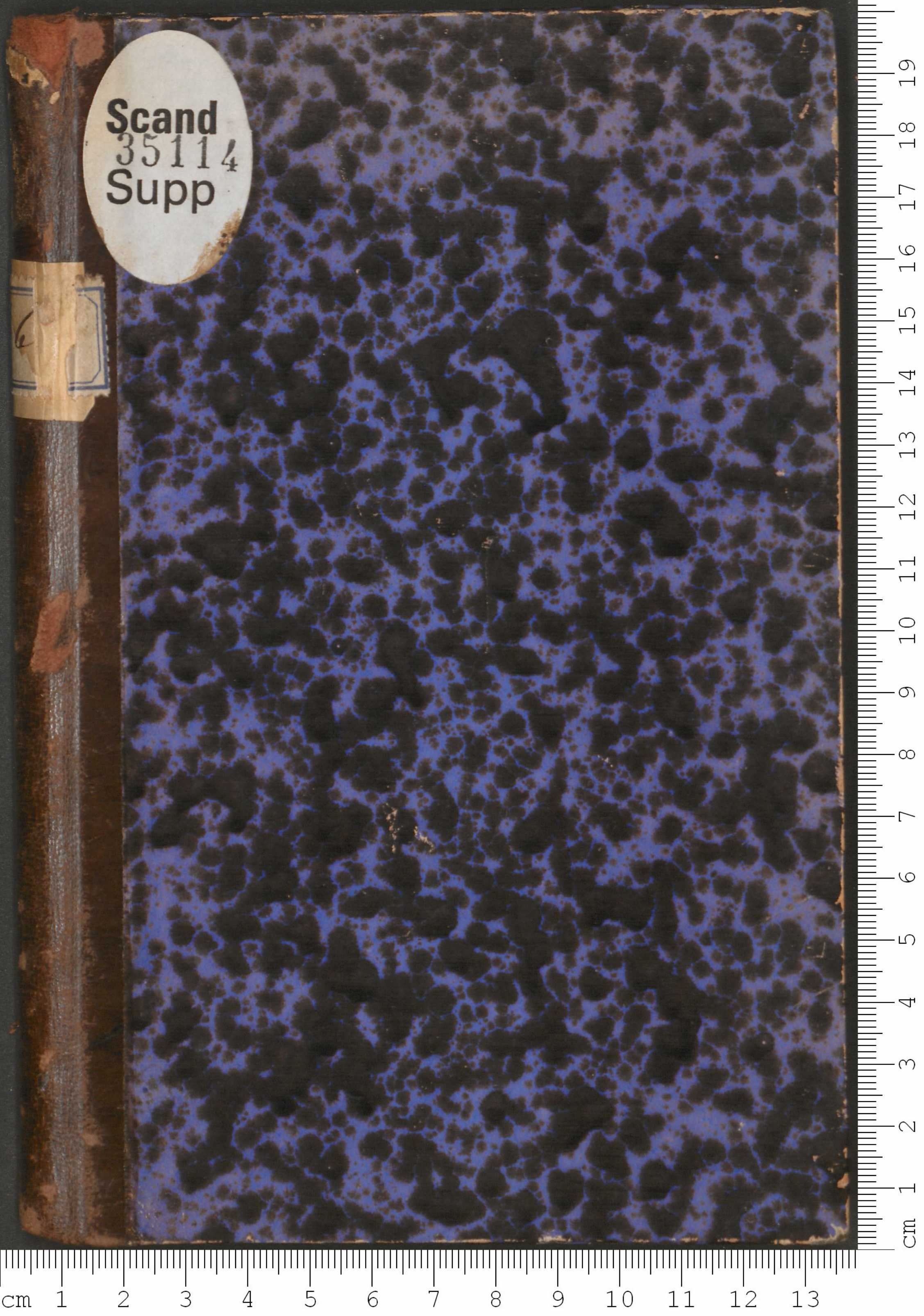
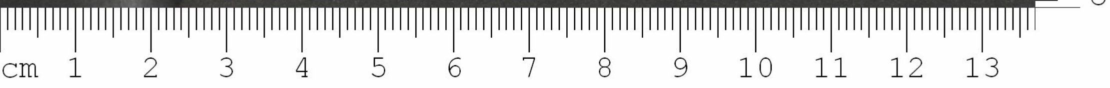
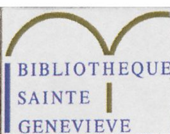

Scand
35114
Supp

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

SOMMARRESOR I FINLAND.

E. Nervander

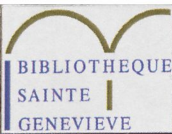
PÅ ÅLAND OCH I ÅBO-TRAKTEN.

HELSINGFORS,
J. C. FRENCKELL & SON, 1872.

G. W. Edlunds förlag.

Efterföljande reseskildring är gjord af en bland deltagarene i den af Finska fornminnesföreningen sommaren 1871 till Åland och trakten kring Åbo utsända konsthistoriska expeditionen. Resan hade således sitt bestämda ändamål, färden gick raskt framåt från ort till ort, från kyrka till kyrka, hvarföre tiden medgaf oss att kasta endast en flyktig blick omkring oss på folket och naturen i de trakter, som passerades. Af denna resans hastighet bär förf:s skizzerade, sitt ämne långt ifrån uttömmande skildring nogsamt spår. Om densamma kan förtjena det vittsord, att förf. med opartiskhet behandlat ämnet, är det godt, ty utan förut fattade fördomar har han betraktat och sökt bedömma det, som mötte honom på färden.

Detta lilla arbete öfverlemnas nu i bokhandeln i nästan samma skick, hvari det till först under titel: „Bref från en resa i vestra Finland“ såg dagen i en af hufvudstadens tidningar. Af sina läsare emottogos dessa bref med oväntad välvilja. Uppmaningar att utgifva dem samlade i ett häfte äfvensom en aktad förläggares benägenhet att ånyo upplägga arbetet hafva föranledt uppkomsten af denna broschyr. Måtte dessa bref i sin nuvarande utstyrsel icke synas ega andra anspråk än förut.

Då Finska fornminnesföreningen har för afsigt att i framtiden utsträcka sina konsthistoriska undersökningar till öfriga delar af landet, hoppas utgifv. att äfven dessa „Sommarresor i Finland“ komma att fortsättas af någon deltagare i blifvande expeditioner. I sådant fall skall man, så vidt möjligt blir, förse dessa häften med afbildningar af några i texten omtalade märkligare ställen eller konstminnen, en prydnad, som detta häfte saknar, då dess illustrerande för närvarande varit förenadt med stora svårigheter och alltför dryga kostnader.

Helsingfors i Oktober 1872.

E. N.

Brefvens innehåll:

Tryckfel.

Sid. 7, rad. 16 står: corps du garde; läs: corps de garde.

Första Brefvet.

Innehåll. *Presentation. Inledning. Godt förebud vid afresan från Helsingfors. Expeditionens utgångspunkt, det vänliga Dahlsbruk. Det vackra Draksfjärds-näset. Besök i ett valsverk och anblicken af utslaget i en masugn. Utfärd till Westanfjärds enkla kapellkyrka. Gamle von Konows gård. Besök i Dragsfjärds kyrka. Orgeltoner från fordom. Gudinnan Diana i en skärgårdskyrka i Finland. Ankomst till den ståtliga moderkyrkan i Kimito. Dyrbara minnen af den finske målaren G. W. Finnberg. Afresa till Sagu. Högsommarens skönaste tid.*

Magerstad den 28 Juni 1871.

Innan den, som skrifver dessa rader, tager sig friheten att presentera sig sjelf för läsaren, anser han sig böra lemna några upplysningar om ofvannämnda ort, hvarifrån brefvet afgår, och hvilken torde vara temmeligen okänd ute i stora verlden. Magerstad är namnet på den trefna kyrkbyn på Pargas malm. Den lilla skärgårdsköpingen, liggande vid foten af den åldriga och vackra kyrkan, behöfver alldeles icke blygas att träda opp i bredd med våra minsta småstäder, försedda med högvederbörliga privilegier, isynnerhet då dess antagna, anspråkslösa namn redan från första stunden ger den en småtreflig anstrykning.

Återstår nu presentationen af brefskrifvaren, som är en medlem i den af Finska Fornminnesföreningen ut-

sända expeditionen, hvilken, som bekant, under denna sommar besöker skärgården och kusttrakterna i vestligaste delarne af landet för att undersöka och afteckna derstädes bevarade konsthistoriska minnen. Då vår expedition emellertid består af sju unge män mellan 17 och 30 år, vore det oförlåtligt, om vi hade ögonen öppna endast för de gamla kyrkornas och slottens konstskatter, isynnerhet då färden går genom vårt lands natursköna skärgårdstrakter och bland dess vänliga och friska befolkning, att icke tala om de lifvande solglimtar som här och der på vägen komma att möta oss, i form af de allravackraste blickar. Jag hoppas derföre, att några kortare eller längre resebref från dessa trakter, från hvilka öfverhufvudtaget så få reseskildringar varit synliga, i någon mon kunde intressera läsaren. I denna förhoppning börjar jag mitt första bref om expeditionens resa.

Större delen af expeditionens medlemmar afreste från Helsingfors den 16 Juni med "Amiral von Platen". Fartyget afgick nästan på minuten i samma ögonblick, nordens mest lyckade fornforskare herr Olof Bautastenius — Deland såsom sådan uppträdde på scenen i Helsingfors. Det var gifvet, att vi unge fornforskare skulle anse detta såsom ett särdeles lyckligt omen, och stående under S:t Olofs beskydd bar det af för oss mot sommarens stundande, nöjsamma arbeten.

Den lilla ångbåten var öfverfull med passagerare, tanken på att få sofva sin natt i ro slog man snart ur hogen, men natten var sommarljus, hafvet låg spegellungt, och omsider blef det dag. Något uttröttadt anlände sällskapet på eftermiddagen till expeditionens utgångspunkt, det stadslika, storartade Dahlsbruk, hvarest

de unge fornforskarne hade glädjen att genast emottaga en vänlig inbjudning till den vackert belägna gamla herregården.

Den 18 tidigt på morgonen afreste äfven den, som skrifver dessa bref, från hufvudstaden med ångfartyget "Grefve Berg", hvilket likasom alla ångbåtar, denna tid på året medförde en talrik samling helsingforsare, som skyndade sig ut till Sverige, Norge, Danmark, Tyskland o. s. v. för att söka helsa och nöje. Vädret var det vackraste, man kunde önska sig, färden gick genom Ekenäs pittoreska skärgård, ressällskapet var det angenämaste, ledsamt blott att glädjen så snart tog slut.

Lotsstationen syntes i närheten, och jag lät landsätta mig derstädes för att derifrån i båt begifva mig till Dahlsbruk. Det var en söndag. Här och der framskymtade ett hvitt segel bakom någon udde. Det var kyrkbåtar, hvilka återvände från kapellkyrkorna. Sjöfoglar simmade i vikarne med sina nyssfjädrade kullar, gran- och talldungarne på de yttre öarne i skärgården gåfvo vika för lummiga björkar och blommande häggar, och inom kort inlopp slupen i viken vid Dahlsbruk.

Här hos brukspatron Wolter Ramsay blef expeditionens första högqvarter det angenämaste, vi någonsin hade kunnat hoppas. Vår gästfrie värd och hans älskvärda familj meddelade oss med outtröttligt intresse en mängd sakrika och noggranna upplysningar om traktens fornminnen.

Omgifningarne äro mycket vackra. Skärgården i denna trakt påminner mindre om ögrupperna närmare öppna hafvet, än om åtskilliga insjönejder i landet. En af våra savolaksare i sällskapet erinrade sig lifligt vid anblicken af de höga bergstränderna sitt hemlands na-

tur, och sjelf trodde jag mig ofta se ett tavastländskt insjölandskap utbreda sig framför våra blickar i all dess lugna och saktmodiga stämning.

En ovanlig naturskön anblick möter vandraren, då han från hafssidan går opp mot det smala s. k. Drakfjärds-näset. Hunnen till den lätta sluttningens fot utbreder sig Draksfjärden med sina af täta, lummiga löfskogar bekransade uddar och stränder. Här tyckes menniskohanden hafva i det längsta tvekat att vidröra naturens enkla fägring, och ända invid vattubrynet sträcka sig träden ut öfver vattenytan. Prackor och svärtor simmade ostörda i vikarne, koskällorna klingade från skogarnes djup, en ökstock låg på stranden. Fram togos skizzböckerna, och bladen fylldes med vyer och motiver samt med grupper af det angenäma sällskap, hvari vi hade lyckan att tillbringa denna vackra söndagsafton. Traditionen vet att om stället berätta, att i fordna tider drakskeppen efter utfärder drogos öfver det smala näset till hvila och säkerhet i den gömda Draksfjärden. Ännu då isen brakar, när man om vintern åker öfver fjärden, säger folket: nu bullra drakarna.

Herregården på Dahlsbruk ligger helt nära stranden på en lägre backsluttning i skuggan af lummiga lönnar och omgifven af en liten trädgårdsanläggning. På hvardera sidan om den framför gården belägna viken resa sig jernbrukets många byggnader och brukspersonalens boningshus, bildande tillsammans en liten stad med omkring 400 à 500 innevånare.

I bredd eller något bakom karakters byggnaden är masugnen anlagd i en pittoresk omgifning. En större del af den nuvarande stranden är bildad af slagg, hvarmed man fyllt viken. På denna nybildade mark äro

åtskilliga byggnader redan uppförda. På senare tider har man härstädes börjat slå ett slags stora tegel af slagg och uppföra hus af desamma. Dessa bygnader sägas hålla sig mycket torra och lofva äfven blifva varaktiga.

Anblicken af ett i full gång varande valsverk är, som bekant, ganska praktfullt. De hvitglödande jernstockarne, som med valsverkets jättekraft uttämja sig i smala, rödglödande stänger, hvilka bugta sig vid minsta beröring, de vidt omkring rummet utsprakande, glödande jernflisorna, de kraftfulla smedernas mörka gestalter, rörande sig i eldskenet, det väldiga dånet af de arbetande maschinerna, allt lemnar ett allvarligt och mäktigt intryck, i synnerhet senare mot natten, då mörkret hunnit lägra sig öfver nejden.

I färgprakt öfverträffas dock det dånande valsverket af den tysta och dystra masugnen, då utslaget derstädes eger rum. I tre års tid natt och dag fylles ugnen med jernmalmer och tömmes fyra gånger i dygnet. Vi besökte den en natt klockan tolf. Af arbetare syntes endast ett par, som i den mörka byggnadens öfre delar mekaniskt fyllde masugnsröret med kol. Rök och lågor stego genom öppningen i taket opp mot den mörka, af regnmoln betäckta himmelen. Omsider hördes signalklockan första gången tillkännagifva, att utslaget förestod. Vi begåfvo oss ned i bottenvåningen, i belysningen af en koleld på en trefotsställning snarlik en mörk ruin i det gamla Rom. Här såg man arbetare, som med jernstörar uppstötte hål i den tilltäppta ugnsmynningen, under det andra gräfde i sanden en fåra för jernströmmen, som väntades af det upplagda nätet af rektangulära former. Den andra ringningen klingade svagt, och högtidligt öppnade sig ugnens gap, hvarur den fly-

tande jernmassan långsamt framflöt med det intensivaste sken, spridande en nästan bländande dager och en ofantlig hetta i rummet. Formerna fylldes, strömmen afstannade, blåa luftbläddror sprakade opp ur den flytande massan, som småningom antog den rödaktiga färgtonen af flytande lava för att slutligen allt mera kallna och stelna.

Utanföre var det mörk sommarnatt. På afstånd hördes gamla, kända toner; det var brukets brandvakt, som under sina vandringar kring egendomen uppstämde sitt: "Klockan är 12 slagen. Guds milda, mäktiga, herrliga hand bevara vårt bruk för eld och brand." Äfven i kyrkan i Dragsfjärd läses hvarje söndag en förbön för masugnen, som hvarje stund, både natt och dag kan sägas hota bruket. Sprängde sig dammen ofvanom masugnen, kunde en fruktansvärd olycka inträffa. Men allt är med yttersta omsorg förutsedt, intet tillfälle till olycka får yppa sig, och lugnt och ostördt arbetar Finlands produktivaste jernbruk till nytta och heder för vår industri. Ångare anlöpa regelbundet bruket, som tillförsäkrat de österbottniska ångbåtarne för hvarje resa en betydligt större last än de kunnat medtaga; fartyg af alla slag hemta från Sverige jernmalmer, och lif och rörelse herrskar på orten, som likväl lär utmärka sig för sin befolknings stilla och allvarliga lefnadssätt.

Men jag märker, att jag skriftligen har lika svårt att skilja mig från Dahlsbruk, som expeditionens alla medlemmar personligen hade det. Låtom oss derföre genast taga plats i den beqväma vagn, som vår gästfrie värd ställt till vår disposition och skynda genom vackra och omvexlande trakter mot Kimito. På vägen kunna vi i förbigående omtala ett par utflygter, som vi från

Dahlsbruk företogo till Westerfjärds och Dragsfjärds öster och vesterom egendomen belägna anspråkslösa kapellkyrkor.

På vår utfärd till Westanfjärd lade vi till vid en egendom, vid hvilken minnet af en bland våra raskaste krigsbussar är fästadt. Stället hette fordom Gröna Lund, men kallas nu Westanvik och egdes på 1840-talet af von Konow. Karaktärsbyggnaden är ett litet, vanligt landthus och ligger på höjden af en i fjärden utskjutande udde. Aspar och andra löfträd susade utanför byggnaden, äppelträden blommade rikt i den gamla trädgårdsanläggningen, och hafvets friska vindar lekte med gröngräset. På gården såg man en bagarstugubyggnad med sex doriska pelare af träd uppbärande det långsmed byggnaden löpande förstugutaket. Denna byggnad såg ut som ett formligt corps du garde och var det enda militäriska minne, som qvarlefde på gamle Konows forna gård. Men bland allmogen erinrade man sig ännu den åldrige öfversten.

Westerfjärds lilla träkyrka är ganska fattig. I stället för messingskronor har man sådana af gultmåladt trä. En kristallkrona utgör templets lyx. Kyrkans forna altartafla föreställer Gud fader gästande med tvenne englar Abraham i Mamres lund, under det att Sara står i dörren till boningshuset och lyssnar och drängen bär från hagen en motsträfvig kalf, som skall slagtas till gästabudet. Taflans konstvärde är väl icke stort, men den kan ihågkommas såsom möjligen ett inhemskt arbete att dömma af de helige personernas finska ansigtstyper och bonddrägter, i hvilka de taga sig synnerligen kosteliga ut.

I Dragfjärds undangömda kapellkyrka förvaras ett i sitt slag egendomligt fornminne. Det är ett gammalt, nästan uttjenadt orgelverk, som enligt en allmänt gängse och såsom säker antagen tradition skall i långt förgångna dagar hafva tillhört Nådendals nunnekloster. Huru härmed än må hafva förhållit sig, är det ett faktum, att denna orgel är af hög ålder, helt visst den äldsta i detta land. De slitna, gulnade tangenterna hafva vidrörts af längesedan domnade, fromma händer, men det svaga, vibrerande, men ännu behagliga ljudet talar fortfarande sitt rörande språk från forna tider till våra dagars kyrkfolk. Ty ännu är orgeln hvarje söndag i tjenst. Den trampas icke, utan bälgen sättes i rörelse medelst en dragrem, som horizontelt utgår från sidan af orgelverket.

Såsom ett kuriosum vill jag här omtala följande anekdot. I samma kyrkas klockstapel funno vi en bild, som troligen försatt våra goda förfäder i ett icke ringa bryderi. I kyrkans inventarieböcker från äldre tid upptages nemligen en tafla föreställande "den Babyloniska skökan." Denna uppenbarelsebokens vision representeras i verklighet af en — "Diana med sina nymfer och jagthundar", ett ganska dugligt arbete af mästare från 1700-talet. Huru naiv och brydsam den antika gudinnan månde hafva funnit sin ställning i det lutherska templet, må en liflig fantasi utmåla. Så mycket må ännu tilläggas, att för omkring 3 à 4 decennier tillbaka vederbörande tyckas hafva börjat ana oråd och beledsagat taflans bibliska benämning i inventarieboken med ett försigtigt frågetecken!

Vårt besök i Dragsfjärd är slut. Ett ihållande regn har utbrutit. Våra sötebrödsdagar hafva gått till ända:

ihågkommande det för oss redan kärblifna Dahlsbruk och smågnolande visan: "Ja, så går det till slut med all verldens fröjd", sätta vi oss opp i trenne veritabla "rapphönor" och låta det bära af till Kimito, der vi genomvåta af regnet hamna på Engelsby gästgifveri i Kimito kyrkoby.

Dessa trakters utseende vittnar i allmänhet om en viss välmåga hos befolkningen. Hvarje gård, äfven det minsta torp, omgifves af äppel- och andra fruktträd. Stugorna utmärka sig genom renlighet, befolkningen är städad och tjenstvillig, utan att vara för mycket ödmjuk. Dock föreföll den oss något mera sluten och allvarlig än vi väntat att få se en skärgårdsallmoge. De andliga rörelser, som länge i dessa trakter rådt bland folket, torde väl vara en vigtig orsak till denna omständighet.

Från Kimito gamla, i göthisk stil uppförda moderkyrka med dess många pelare och höga hvalf vill jag endast omtala en serie af icke mindre än tretton mycket intressanta bröstbilder af Jesus och hans apostlar, målade på trä af vår blott alltför litet kände, genialiske målare G. W. Finnberg. Döden lär hafva afbrutit hans arbete och lemnat detta stora verk, likasom så många andra af hans bilder i ofulländadt skick. Såväl de utförda, som ock de flyktigt på den blåmålade grunden anlagda figurerna vittna dock nogsamt om mannens framstående egenskaper såsom kolorist som ock om hans ovanliga, djupa kallelse för det historiska och religiösa måleriet. Dessa apostlar, alla hållna i stor stil, djupttänkta och djerft utkastade, påminna icke så litet om de stora mästarenas mäktiga framställningar af profeternas och sibyllornas gestalter. De flesta af dessa mål-

ningar aftecknades, och sannolikt skola kopiorna med förtjent uppmärksamhet emottagas i Helsingfors.

I Kimito gjorde vi en minnesvärd bekantskap i den öfver hela landet kände prosten F. G. Hedberg, hvars vänliga och upplysta intresse för expeditionens ändamål på ett förekommande sätt underlättade våra arbeten i denna nejd. Bland annat hörde vi af honom den i trakten bevarade traditionen, att socknen uppstått såsom en koloni från Wreta kloster. Nära kyrkan finnes också en by, som ännu i dag kallas Wreta by och hvars gårdar bära namn efter de vanligaste handtverkerierna, ett benämningssätt, som för öfrigt icke förekommer på denna ort, hvarest nästan alla öfriga gårdar bära namn efter väderstrecken och läget.

Från Kimito ställde vi kosan till Sagu socken. Det hade varit stark frost någon natt förut och med ängslan väntade man, att de menliga följderna deraf skulle börja visa sig. Men lyckligtvis hade åtminstone på dessa orter frosten slagit sig på löfskogen.

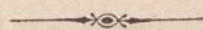
Vår färd gick fortfarande genom odlade och tättbefolkade vackra nejder. Den knappt utmätta tiden tillät oss dock icke att besöka några herregårdar, hvilka inbjudande vinkade oss till sig. På några af dessa, såsom t. ex. den Wrede'ska egendomen Storvik lär det, enligt trovärdig berättelse, finnas några värdefulla mobilier från äldre tid.

Det föreföll väl till en början våra finska lynnen något fremmande att utan behöriga formaliteter vika in hos kända och okända, men den dagliga öfningen gaf oss snart smak för dessa icke sällan intressanta besök, det afsedda ändamålet med expeditionen medger intet betänkande, och "vinkar oss ett trefligt hus, gå vi in

förutan krus.") Öfverallt ha vi mött vänliga blickar, ett varmt och mången gång oväntadt intresse för våra efterforskningar och det gästfriaste emottagande.

Här såsom allestädes i denna skärgård får landskapet ett älskligt och vänligt tycke genom de behagliga omgifningarne vid hvarje gård. Höga björkar, äppelträd och rönnar infatta de enkla hyddorna i den friskaste grönska och blomsterskrud. Nu är också årets skönaste tid för handen. Häggarne hafva slutat sin korta blomning. Äppelträdens kronor stå öfverstänkta af skäraste blommor, rönnarne äro granna som de vackraste landtliga jäntor och prydda med otaliga hvita blomsterbuketter — det blir många förlofningar i år, säger en gammal profetia — syrenerna småle vid hvarje koja och i hvarje fönster, och popplarna sprida sin balsamdoft ut öfver nejden.

Men mitt bref har redan antagit alltför stora dimensioner. Om vår vistelse i Sagu och om midsommaraftonen derstädes således i nästa bref!

Andra Brefvet.

Innehåll. *Sagu kyrkas rika och välbevarade fornminnen tvenne gånger undersökta. En episod. En egendomlig upptäckt — på midsommaraftonen och ett improviseradt folknöje. Färd till Pargas och utflygt till Karuna landtliga kyrka och prydliga gård. Ett verkligt konstverk. I Qvidjas sköna lunder och i Klaes Flemmings slott. En liten, treflig, men okänd stad, säte för landets erkebiskopar.*

I Sagu hade kort före vår ankomst till orten en af finska litteratursällskapet utsänd forskare vistats en längre tid — man uppgaf för oss tvenne veckor — sysselsatt med att taga fotografiska afbildningar af kyrkans rika, ehuru icke alla ur konsthistorisk synpunkt vigtiga fornminnen. Hit kom nu äfven vår manstarka expedition i liknande syfte, och nu torde man nära på kunna anse Sagu kyrka hafva blifvit försvarligen undersökt. Af antydd orsak höllo vi oss dock endast till de konstminnen, hvilka enligt kompetente forskares enhälliga utsago icke kunna lämpa sig för fotografiska afbildningar, såsom t. ex. de i koret befintliga takmålningarne, samt till några intressanta, ehuru till det yttre oansenliga konstminnen, lemnande åsido den stora samlingen af adeliga vapensköldar, vackra träsniderier m. m. i det hopp, att de redan blifvit afbildade.

Vid inträdet i kyrkan tror man sig knappast befinna sig i ett lutherskt predikohus i våra dagar. Öf-

verallt ser man minnen från äldre tider, på hvarje pelare hänga vapensköldar, korväggen är hel och hållen betäckt af dylika, i bänkarnes gömslen ser man hjelmar och harnesk, från läktarskranken nedblicka kyrkolärare och profeter på vandraren och de vackraste biskopsstolar och s. k. korbänkar förflytta en till den tid, då lofsånger äfven i denna kyrka uppstämdes till himladrottningen, och då rökelsekaren sände molnskyar mot de i taket målade allvarliga englarne och kyrkofäderne. Men den brokiga prediksstolen, och de fula öfverallt placerade bänkarne påminna oss dock i god tid, hvarest vi befinna oss.

Från vårt besök i denna kyrka vill jag berätta en i sitt slag egendomlig episod. Under det vi, hvar och en på sitt håll, arbetade i den tysta kyrkan, väcktes vår uppmärksamhet af en djup och stark qvinnoröst, som högtidligt uttalade några böner. Vi sågo opp och förmärkte en ung qvinna, som stående på sjelfva altarbordet och, med handen och blicken lyftade mot höjden, fortfor att med hög röst framsäga sina bibelspråk. Plötsligen hoppade hon ned, gick med lugna, fasta steg opp i predikstolen, hvarifrån hon talade som förr. Det var en olycklig, vansinnig flicka, som smugit sig in i kyrkan efter oss. För öfrigt var hon stillsam och fredlig, samt började snart, äfven hon, afteckna de gamla bilderna, såsom hon såg oss göra det.

Då vi icke hade haft lyckan att få göra några bekantskaper i denna socken, hade vi beslutat att tillbringa midsommarhelgen i Pargas, hvarest ytterligare några nya medlemmar af expeditionen skulle sammanstöta med oss öfriga. Vi arbetade derföre med ifver

för att i god tid undangöra Sagu kyrka och dess kapellkyrka i Karuna.

Sålunda sutto vi en vacker afton i den svala kyrkan, aftecknande och beskrifvande takmålningarna i koret.

Klockan närmade sig nio. En af oss hade gått ut på kyrkogården för att röka en cigarett och förvånade sig derunder att se, huru saguboerne just denna afton allmänt smyckade sina aflidna käras grafvar med blommor. En stund derpå inkom en annan af sällskapet och berättade den observation, han gjort, att de hedervärde saguboerne nu redan, det vill säga dagen före midsommaraftonen, plägade pryda sina gårdar och förstuguqvistar med friska björkar. Ytterligare ihågkommande den stundande midsommaraftonen, hvilken vi — för att säga hela sanningen — gerna ville tillbringa i en socken, något mindre allvarlig och högtidlig än hvad Sagu föreföll åtminstone oss att vara och önskande att få lemna en mera allmän skildring af den öfver hela landet rådande goda seden att gladt fira årets ljusaste natt, grepo vi med fördubblad ifver åter an arbetet, hvilket äfven närmade sig slutet.

I nästa ögonblick hördes kyrkklockornas vackra, högtidliga ljud från den på kyrkogården utanföre belägna klockstapeln. De förkunnade, att midsommarens afton var inne. — Der stodo vi nu, halft förlägna öfver vårt bristfälliga studium af almanackan — vi hade nemligen efter vår uträkning utsatt helgen en dag längre fram — och något besvikne i våra förhoppningar att få tillbringa midsommaraftonen på det gamla, goda, finska sättet.

Men ögonblickligen beslöto vi, att detta dock äfven nu skulle blifva fallet. Ritningarne lågo också re-

dan vackra och presentabla på kyrkobänkarna, och vi kunde tryggt lemna kyrkan bakom oss efter välförrättadt arbete.

Utkomne på kyrkogården njöto vi af den ljumma sommarluften, som flägtade oss till mötes. Himlen, som under dagen varit något molnbetäckt, hade klarnat, men solen var redan nedgången. På grafkullarne lågo de vackraste hvita narcisser och liljekonvaljer inflätade bland kransar af ljusgråa blad. Hvarje stuga var prydd med grönt, och det tycktes dessutom som om hela naturen hade anat till den tysta, lugna sommarqvällens betydelse.

Vi gingo nu ut i nejden och slogo oss ned på ett högt berg söderom kyrkan. Vi hade efter åtskilliga fruktlösa försök till slut lyckats förskaffa oss några flaskor punsch, och deroppe på berget tömde vi skålar för midsommaren och för våra spridda hembygder i det vackra Finland. Runebergs arbeten hade vi tagit med oss och fröjdade oss med hans ungdomsdikter, i hvilka den finska naturens midsommar likasom redt sig ett hem af ljus och klarhet och lugn och glädje.

Här och der syntes på långt afstånd en kokko, lysande en kort stund med svagt sken. Glädjeskott aflossades, men för öfrigt var allt tyst; inga sånger, inga spelmän gnidande de kända dansmelodierna på de ostämda violerna, ingen dans, ingen majstång.

Men vi hade ju beslutat att dansa denna afton! Således allmänt uppbrott. På återvägen från berget sammanstötte vi med en mängd af allmogen, som tågade fram mot kyrkobyn från en bro i närheten, der en midsommareld varit tänd.

De gingo i täta, mörka leder, ganska, tysta och högtidliga; en och annan dämpad stämma hördes sjunga

en sorgelig visa på en melodi med egendomligt, slaviskt tycke.

Vårt samspråk började något lifva dem, några cigarrer löste ytterligare tungans band, och redan till hälften språksamma förtrodde de oss, att de ingenting skulle hafva emot att taga sig en dans i den vackra sommarnatten. Men — i byn gick detta icke an, intet lämpligt ställe fanns till en sådan förlustelse, det kunde kanske också anses icke riktigt comme-il-faut o. s. v.

Efter långa underhandlingar fingo vi rätt på spelmannen, men mannen egde ingen viol, icke ens i sitt hem. Nya planer, nya efterforskningar. Slutligen upplyste en af socknens förnämligare personer bland de närvarande, att han egde en slik tingest, hvilken likväl på sex år icke varit i bruk och på hvilken qvinten fattades. Spelman skakade betänksam på hufvudet och sporde, om det helst fanns harts. Nej platt intet! Hvad stod att göra? "Hej, skrufva violen, hej, spelman, skynda dej!" Sällskapet hade nu efter den efterlängtade violens hurtiga toner hunnit till en öppen, treflig plats utanför byn, och här började ungdomen snart att efter musikens melodiösa toner röra sig i zirliga, artiga danser. Klockan blef ett och klockan blef tu, och det såg ut, som om denna improviserade midsommardans skulle komma att lemna ett långvarigt minne hos de närvarande. I ett långt tåg följdes vi hem, ända in i förstugan till vårt logis, och länge qvarstannade folket ännu på gården sjungande sina vemodiga, sorgliga visor.

Följande dag, sjelfva midsommardagen skyndade vi oss ut på färd till Qvidja gård i Pargas.

Åter gick färden genom vackra, rika nejder. Till först landvägen fram till Stening gård, fordom tillhö-

rig Bondeska familjen. Här mötte oss idel sydligare trädslag, askar, almar, ekar, lindar, alla i stora, lummiga exemplar. Från Stening förhjelptes vi vänligen i båt till Qvidja, der vi på det gamla Flemingska godset hos dess gästfrie egare, löjtnant Wolmar af Heurlin, funno det trefligaste och angenämaste högqvarter under vår vistelse på orten och vår utflykt till Karuna kapell.

Jag vill till först med några ord förtälja om resultaterna af vårt besök på sistnämnda ort.

Icke långt från kyrkan reser sig vid stranden den pittoreska, för icke länge sedan grundligen restaurerade slottsbyggnaden på Karuna gård, fordom tillhörig den i dessa trakter på jordegendomar rika Flemingska ätten, hvars vapen, hugget i sten, ännu befinnes inmuradt ofvanom hufvudingången till slottet, erinrande om forna tider. Här gästade länge nog hos den sista egarinnan med det Flemingska namnet — såsom jag hört uppgifvas, i slutet af förra seklet — den från sina fäders land af revolutionens stormar förjagade Ludvig Philip, och här från detta enkla, finska slott flögo väl ofta den arme landsflyktingens ensliga tankar, lika flyttfoglar, bort öfver den vackra, fridfulla nordiska nejden till hans solljusa, oroliga fädernesland, till "la belle France."

Går man strandvägen framåt, uppnår man den enkla, rödmålade kapellkyrkan, liggande på en udde och nästan gömd för vandrarens blickar i en park af höga lummiga träd.

Det är en liten landskyrka af trä, hvari vi nu inträda. De hvitmålade väggarne äro nästan alldeles betäckta af gamla, för det mesta mycket illa medfarna oljemålningar. Bland dessa taflor finner man några af

ringa värde, andra åter äro delvis icke dåliga kopior efter venetianske mästare. Bland dessa bilder, hvilka, eget nog, i massa hopat sig på detta ställe, funno vi en målning af mer än vanligt värde. Jag vill här uttryckligen reservera mig för möjliga misstag, men efter all sannolikhet torde denna tafla vara en originalmålning af någon med Veronese samtida konstnär af utmärktare förmåga och förtjenade helt visst att af de grundligaste kännare undersökas. Den föreställer en s. k. helig konversation, till hvilken grupp af Maria och Elisabeth med Jesus och Johannes den knäböjande, heliga Catharina ansluter sig. Elisabeths figur är i alla afseenden mästerligt utförd, likasom hela arbetet i teckning, färg och stil utmärker sig genom sällsynt elegans och säkerhet. Detta är utan jemnförelse det bästa konstminne, vi påträffat, och om det bekräftade sig, att arbetet är ett original, skulle detsamma i hvilket museum som helst intaga en aktad plats, likasom det äfven i egenskap af en god kopia utgjorde en prydnad för samlingarne i Helsingfors. Taflan kunde lätt restaureras. En omsorgsfull och trogen teckning af densamma togs af expeditionens skickligaste figurtecknare.

Från vår utflygt återvände vi en oändligen herrlig sommarnatt till Qvidja gård. Fjärdarna slumrade, ingen flägt rörde trädens kronor, som speglade sig i vattnet. Tungt och nästan dystert höjde sig öfver denna tafla af sommarfrid det gamla, tornlika slottet på Qvidja gård.

Qvidja är ett namn, som eger klang hos alla, hvilka känna vårt lands historia. Detta ställe egdes och beboddes af den ryktbara Flemingska familjen, bland hvars märkeliga medlemmar skuggan af den väldige Claes Fleming kastat sig, tack vare historien och dikten, längst

in i våra dagar. Till "Qvidjas sköna lunder" låter Daniel Hjorts skald vänliga drömmar förflytta den unge sonen Johan Fleming, under det den afgörande striden rasar utanför Åbo slott. Icke långt efter denna tid kan man nästan säga, att Qvidja slott upphörde att ega en historia. Efter hand beröfvad sin forna gammaltida inredning, sköflad, som det säges, af åskeld, och slutligen öfvergifven af senare dagars egare, qvarstår den tunga byggnaden, liknande ett väldigt, bredt torn, såsom ett halfförgätet minne från fordom. Icke ens sjelfva namnet på den mäktige bondepinaren, Claes Fleming Sotnäsa, kännes mera af Qvidjas vexlande landbönder, hvilka fredligt byta dess forna vildmarker i bördiga åkerfält eller bränna kalk på stränderna af den stora ö, som utgör possessionen.

I slottet, som numera tjenstgör såsom ett varumagasin, är den gamla rumindelningen lyckligtvis bibehållen. Bottenvåningen har några låga rum, i hvilka vakterna fordom plägade vistas. Den egentliga statsvåningen ligger en trappa högre opp. Här var den stora praktsalen belägen. Ännu synas på taksparrarne derstädes temmeligen väl bibehållna blomster- och fruktguirlander, likaså ega fönstren ännu i behåll sina forna, i den tjocka gråstensmuren inrymda sittplatser. Här sutto borgfröknarna sömmande och lyssnande till artiga samtal af fremmande riddare. Den öfversta våningen, som varit mest skyddad för fiendtliga anfall, tjenade såsom sofrum för slottsherren och hans familj. Dessa rum äro äfven något rikligare försedda med fönster; ljusa och hvitrappade som de äro, skulle de ännu kunna begagnas till ett trefligt, landtligt logis. Härifrån har man en vidsträckt, vacker utsigt öfver land och

sjö, under det att lummiga, höga lönnar omgifva slottets fot.

Lifligast kunna Qvidja slotts gamla väl bibehållna källare, dess igenmurade och likasom de förra i hälleberget sprängda gångar och de i muren anbragta lönntrapporna tala till fantasin sägner från slottsbyggnadens forna dagar och frammana bistra taflor från den stränge Claes Flemings tid. Men på dessa rum tiger historien, stenmurarne skåda kalla ned på vandraren, och deras fuktiga ytor återkasta lampans osäkra skimmer. Intet spår af inristningar i murarne hafva Flemings okunniga fångar, om här funnits några sådana, lemnat efter sig såsom maktlösa anklagelser mot den trogne kungatjenaren.

I motsats till slottet skänkte oss den nuvarande, enkla karaktersbyggnaden på Qvidja gård de hemtrefligaste och gladaste minnen. Här sammanträffade vi ytterligare med nya medlemmar af vår expedition, hvilka hos mag. T. Reuter på Lofsdal gladt firat midsommarhelgen, och härifrån begåfvo vi oss lusteligen å väg till kyrkobyn på Pargas malm, eller, hvarföre kunna vi icke bibehålla dess ärliga namn, till Magerstad.

Den lilla byköpingen presenterade sig vid vårt besök i sitt täckaste behag. Likasom en skara rosenkindade och uppnästa bondbarn med förkärlek lägrar sig kring den ståtliga herregårdens tilldragande kökstrappa, så hafva här de små, af rika fruktträdgårdar omgifna pittoreska, välkonserverade och hvart och ett med sin lilla frontespice försedda husen, trängt sig i lifliga grupper vid foten af den grönskande kulle, på hvilken Pargas åldriga kyrka höjer sig, nedblickande med moderlig stolthet på nejden, hvars ögonsten hon är.

Magerstad består sig flere än en gata; i tvenne butiker bedrifves en liflig kommers, ångbåtars hvisselpipor höras tydligen in till staden tvenne gånger om dagen, då den nära belägna bryggan vid Muddais anlöpes. Förmedelst denna station står Magerstad via Åbo i beqväm beröring med stora verlden, så långt civilisationen räcker.

Följer man bygatan åt, som mot öster leder från kyrkogården, kommer man ut på landsvägen. På högra sidan om denna, ett litet stycke från byn, finner man på en höjd den vänliga prestgården i Pargas, hvilken socken länge varit ett annex för landets erkebiskopar, men som framdeles skall komma att sakna denna utmärkelse.

Man ser här en rödmålad prestgårdsbyggnad af det i Finland vanliga slaget. Endast markiserna för fönstren och verandan, äfvensom den smakfullt anlagda och med lummiga träd och vackra blomsterrabatter prydda gården skänka den ett prydligare utseende. Lägre ned på gården är ett mindre tvåvånings boningshus uppbygdt.

Går man på andra sidan om prestgårdsbyggnaden, befinner man sig i en skuggrik, inbjudande park i miniatyr, i hvilken hvarje träd torde vara planteradt af den märkelige Jakob Tengström, hvilken såsom öfverhufvud för den finska kyrkan bebodde stället och hvars grafkor äfven finnes invid kyrkan, likasom äfven hans minne fortlefver på denna ort. Under de senaste åren hafva betydliga trädplanteringar gjorts i närmaste omgifningen af gården, hvarföre Pargas prestgård efter några decennier skall blifva en ovanligt angenäm sommarboning för sin innehafvare.

Här hade expeditionen en vacker söndagsmorgon äran att få göra sin uppvaktning hos H. H. erkebisko-

pen, som på detta för honom kärvordna ställe stundom unnar sig en kort sommarferie af några dagar. Oväntadt var det icke för oss, att vi här funno det mest upplysta och varma intresse för expeditionens ändamål. Vi gjorde tillika en rik skörd af en mängd för oss vigtiga upplysningar, och såsom ett dyrbart minne från resan skall hos oss qvarstå hågkomsten af den angenäma dag vi tillbringade på Pargas prestgård under promenader till de natursköna och leende omgifningarna, vid hvilka vår ålderstigne, men ungdomligt raske värd städse gick i spetsen för den skara af ungdom, som var samlad kring honom.

I nästa bref något vidare om Pargas och några ord om målaren Finnberg, hvars vagga stod i dessa nejder.

Tredje Brefvet.

Innehåll. *G. W. Finnbergs minne på hans hemort. Finnberg målande i Kimito kyrka. Det vördnadsväckande templet i Pargas. Huru Erik Flemings grafsten tjenar nutidens slägte. Färd till Åbo. Minnen, som ej behöfva vårdar. Röfvarholmens djerfva och tjusande natur. Kakskerta. En verklig skärgårdskyrka och ett mästarverk af en sjömans son. En idyllisk natt i en lada. En kort visit i Åbo och en lång resa i tjocka. Åland!*

Såsom läsaren kanske erinrar sig från ett referat om ett af Fornminnesföreningens möten våren 1871, hade professorskan Runeberg gjort föreningen uppmärksam på, att Pargas kyrka för ett antal decennier tillbaka varit i besittning af en tafla af utmärktare beskaffenhet, möjligen inhemtad under trettioåriga kriget. Detta omdöme hade målaren Finnberg fällt om arbetet, under det att han i nämnda kyrka var sysselsatt med att måla bänkarne derstädes. Oaktadt de noggrannaste undersökningar kunde vi icke komma någon sådan tafla på spåren. De stafflibilder kyrkan eger äro alla skrala eller högst medelmåttiga, hvarföre man tillsvidare måste anse den omnämnda taflan förstörd eller försvunnen i obekanta öden.

Deremot var det så mycket lättare att i Pargas kyrka påträffa produkterna af den stackars Finnbergs

pensel. Välbibehållna förefinnas här nemligen ännu i dag kyrkbänkarnes väggar äfvensom den enkla biskopsstolens sidor med sina förträffligt imiterade fält och pelare af ljus och af svart marmor. Det ser ut som om Finnberg icke ens kunnat måla dessa nödtvungna beställningar utan att äfven på detta arbete nedlägga intresse och allvar.

När man vandrar ut genom den pittoreska vestra porten till Pargas kyrkogård och går bygatan nedåt mot långa bron, upptäcker man, till venster lägst ner vid stranden, en äldre, låg byggnad, hvilken i senare tid blifvit tillbyggd. Här drifver nu praktiskt folk handel och affärer, men för omkring ett halft sekel tillbaka egde den opraktiske Finnberg i denna enkla boning sitt hem de korta mellantider, han vistades på orten, hvilket alltmera sällan blef fallet, sedan hans moder dött, och hans fader ingått nytt, som det berättades, föga afundsvärdt giftermål. Om Finnberg visste de gamla gummorna i det på dylika hedervärda personer rikligen försedda Magerstad mycket att berätta, och till svar på frågan, om de kännt honom, svarade de alla: ”Oh, hur' skulle jag inte hafva kännt Finnberg! Det var en stillsam karl. Inte sa' han då många ord om dagen.” Enstämmigt förnekade traditionerna, att han skulle hafva fört ett oordentligt lif. ”Nej, ordentlig och stillsam var han, men det var just som så, att han aldrig ville få något arbete ur händerna.”

För att komplettera berättelsen om de af Finnberg utförda målningarne i Kimito kyrka, vill jag här nedskrifva följande anekdot, berättad för mig af en aktad prestman på Åland, hvilken i sin ungdom varit nära bekant med Finnberg och just under den tid, då han i

början af 1820-talet målade apostlarne på orgelläktaren derstädes. Min sagesman hade en gång sakta trädt in i kyrkan för att icke störa artisten i hans arbete och såg honom då vandra af och an på gången, betraktande på afstånd sitt verk och derunder talande högt för sig sjelf, görande anmärkningar mot åtskilliga detaljer af sitt arbete. Tillfrågad hvarföre han icke afslutade sin endast flyktigt anlagda bild af Frälsaren, hade Finnberg saktmodigt svarat: "Jag skall säga, den der bör ej utföras. Den blir ändå icke bättre." Och Christus bilden blef icke heller någonsin fullständigt utförd. På samma prestgård, hvarest jag hörde denna och många andra smärre berättelser om Finnberg, såg jag några delikata, och tillika säkra och karakteristiska porträtter i blyerts i hast och tillfälligtvis utkastade af honom.

Men jag vill här afbryta dessa sparsamma notiser om Finnberg, om hvilken artist jag, innan jag afslutar detta bref, ännu en gång skall blifva i tillfälle att yttra några ord.

Pargas kyrka har i tiden blifvit uppbygd af konsterfarnare mästare än de flesta af våra finska stenkyrkor. De åldriga tempelhvalfven äro skickligt konstruerade, och bågarne äro ornerade med arkitektoniska detaljer af en viss smak. Jag vill icke lemna denna allvarliga och ståtliga kyrka, utan att i korthet omnämna, att den gamla helgedomen erbjuder forskaren ett minne af stort intresse i åtskilliga *al secco* utförda takmålningar, om hvilka i detta resebref endast må sägas, att de, tack vare inskriptionerna i taket, kunna i afseende på tiden för deras uppkomst bestämmas.

En bedröflig omständighet måste omnämnas i sammanhang med Pargas kyrka. Den eger visserligen sina

slående motstycken i de flesta af våra äldre kyrkor, men händelsen har här fogat, att våldförandet af våra gamla minnen på denna ort angripit ett verkligen betydande namn i vårt lands historie. Jag syftar på det upprörande missbruket att till golfstenar begagna sig af sina förfäders grafstenar. Den vandalism och den egennytta af församlingen, om hvilka detta, strängt taget, kunde anses vittna, borde icke längre tolereras. I de flesta fall hafva de aflidne mot dryga summor till kyrkorna för alla kommande tider tillöst sig hviloplatser inom desammas murar. Deras efterkommandes eganderätt till dessa grafställen i kyrkan kan en nyare tid naturligtvis icke medgifva, men ännu mindre kunna våra dagar tillstädja församlingen rättighet att använda dessa grafstenar till delar af golfvet, och detta blott för att bespara sin kassa några få fyrkar för ett par brädstumpar eller tegelstenar.

Rättast och lämpligast vore det kanske, att, såsom det är brukligt i Sverige, fastmura dessa minnesmärken vid kyrkoväggarne, på det att kyrkobesökarnes fötter icke måtte utslita hvarje spår af inskriptionerna på de gamla grafstenarne.

Samma församlingar, hvilka obetänksamt tillgripit sig dessa stenar till byggnadsmaterial, borde åläggas att utan tidsuppskof och utan ersättning undan förstörelse rädda dessa minnesmärken.

Jag vill slutligen nämna, att här i Pargas innanföre en af kyrkodörrarne ligger Erik Flemings grafsten, begagnad till — golfsten. Med möda kunna namnet och ett årtal ännu läsas. Några år ännu och några tusende tåg af kyrkobesökare öfver denna grafsten, och äfven dessa bokstäfver skola vara försvunna, och

den gamla minnesvården skall vara lika blank och prydlig som de släta kalkstenarne på de öfriga delarne af golfvet.

Men låtom oss lemna det vänliga Pargas och sätta oss i båten, som skall föra oss framåt förbi de samma ställen, som Runeberg i sin ungdom besjöng på sin "Färd från Åbo."

Vi se templet borta vid sundet försvinna i fjerran och vi styra med fyllda segel förbi vackra sommargröna stränder ut på Vapparns vida vatten, tills vi omsider nalkas fjärden, som klyfves af Lemos udde, och der minnet af den unge hjelten Ramsays krigardöd ännu vakar öfver nejden. Detta ställe för minnet har, likasom alla våra forna striders fält, i sina landsmäns hjertan rest sig sin enda, djerfva och stolta minnesvård, från hvilken ingen feg rädsla kastar sin slagskugga öfver det finska mannamodet och den finska fosterlandskärleken.

I denna trakt ligger en holme, alltför mycket egendomlig för att här böra glömmas. Det var den s. k. Röfvarholmen, der, enligt traditionen, röfvare i forna dagar uppehållit sig i en vild och sällsam grotta. I denna bergshåla dolde de sitt byte och dit drogo de in sina läderbåtar efter slutade plundringståg. I denna grotta berättades de äfven hafva i längre tid hållit fängslad en ung och skön flicka, den rika gårdsdottern från Korsnäs gård, tills de omsider läto beveka sig att skänka henne friheten. Traditionerna om stället äfvensom holmens särdeles vackra yttre lockade oss att här göra en landstigning, och vi funno den lätta mödan rikligen belönad af naturens vildt romantiska fägring.

Från klippstranden går en föga trampad stig fram genom en smal, af yppigt gräs bevext däld. Denna väg

slutar plötsligen i den bergshåla, hvars forna morske innevånare gifvit holmen sitt namn. Höga lodräta bergväggar resa sig sida vid sida af hvarandra, lemnande endast en smal gång öppen för vandraren. Högt oppe ser man en strimma af den blåa himmelen skymta fram mellan de klippblock och rika buskvexter, som bilda nästan ett hvalf öfver den mörka, fuktiga grottan. Några famnar längre in är gången igenrasad, men genom ett trångt smyghål lär man kunna intränga i det inre, rymliga rummet, som skall sträcka sig mycket långt in i berget.

Vandrar man oppe på det höga berget, öppnar sig för ens blickar det mest förtjusande panorama af leende öar, glittrande fjärdar samt lugna vikar och sund. Sjelfva berget är beklädt med vackra tallar och granar, lägre ned synas björkar och lindar utbreda sina ljusgröna, lummiga kronor och vid stranden spegla sig alar i fjärdens vatten. Det är en sydfinsk kopia af Ferdinand v. Wrights för oss finnar kärvordna "utsigt från Haminanlaks."

Från Lemo viken styrde vi vesterut in i ett smalt och långsträckt sund, i hvars fond vi snart upptäckte en liten, ovanligt enkel landskyrka, enstaka liggande på en med barrskog beklädd udde.

Det var Kakskerta kapellkyrka, målet för vår resa denna dag.

Kyrkan ligger ganska enstaka. Någon by eller större bondgård finnes icke på nära håll. Deremot ligga tvenne torp nära intill. På det ena var ingen menniska hemma, endast en gammal katt satt vresig på trappan. Det andra låg ett stycke längre bort och dit, till Nordviks, i en liten skog af frukträd och körsbärsbuskar inbäddade torp drogo vi nu manstarke opp.

Läget hade utgjort en dekorationsmålares förtjusning. Fonden bildades af en skyhög klippbrant, beklädd med barrskog, straxt nedanom låg det enkla torpet på stranden af fjärden.

Det var en liten koja, hvari vi nu inträdde. Värmen i stugan var qväfvande; man hade just bakat derinne. Innanföre stugan låg en liten kammare omöjlig att logera uti. Aftonen var redan långt framskriden, men vi beslöto oss dock att ännu denna natt afresa till Åbo, då en flyktig blick i kyrkan öfvertygat oss om, att vi här skulle finna ganska få konsthistoriska minnen.

Kakskerta kyrka förvarar dock ett konstverk från nyare tid, hvilket högeligen intresserade oss såsom vänner af den inhemska konsten. Det är altartaflan derstädes, hvilken, ehuru bestämd uppgift icke för tillfället stod att inhemta, vi med fastaste öfvertygelse ansågo såsom ett verk af Finnberg.

Taflan är målad på ek. Hon är icke stor och mäter endast omkring 9 qvarter i höjd och 13 i bredd. Ämnet är Nattvarden. Men så liten hon ock är och af hvem hon ock må vara målad, är denna altartafla en af de bästa, någon finsk kyrka eger och, jag vågar påstå det, så djerft det ock må tyckas, en af de intressantaste, som det nyare religiösa måleriet frambragt.

Det är förundransvärdt att observera, huru denna taflas målare förstått att förena vår tids realistiska riktning med en djup och allvarlig, religiös stämning. Han har målat sin framställning af den heliga nattvarden för sin skärgårds enkla befolkning af sjömän och fiskare, och har, utan att förfalla till effektsökeri, noga ihogkommit, att Christi lärjungar voro valda just bland denna klass af menniskor. Vi se också på denna tafla apost-

larne klädda i sjömanströjor, några bära utanpå denna drägt en enkel mantel, den traditionella kostymen för lärjungarne. Christus ensam bär helt enkelt endast en gredelin sjömansskjorta, icke ens tillknäppt kring halsen.

Det skulle göra mig ett särdeles nöje att här utförligare omtala kompositionen och de skiljda figurerna, karakteristiska såväl i färg och kostym som ock i uppfattning, men jag fruktar att alltför mycket uttrötta läsaren. Jag vill blott nämna, att målaren i färgen angifver sig vara en mästare af hög rang, isynnerhet äro mellantonerna utmärkta, och utförandet, huru raskt och kraftigt det än är, utmärker sig för en ovanlig omsorgsfullhet och konstnärlig beherskning.

Om denna tafla, såsom jag för visso tror, bekräftar sig vara ett arbete af Finnberg, hafva vi i honom egt en verkligen utmärkt konstnär. I hvarje händelse skulle den helsingforska publiken helt visst blifva konstföreningen mycket förbunden, om hon droge försorg om, att någon blifvande utställning blefve i tillfälle att prydas af detta lilla mästarstycke inom den finska konstens och det religiösa måleriets område.

Qvällen var långt framskriden, då vi slutade arbetet i kyrkan, och båt stod icke på nära eller fjerran håll ifrån att öfverkomma denna tid på dygnet. Vi måste derföre slå vår plan att resa till Åbo ur hogen, och beslöto oss för att stanna på Nordviks torp öfver natten. Vi läto derföre föranstalta åt oss ett det ypperligaste nattläger på halm i en rymlig lada och snart lågo vi der alla sju, liksom de sju bröderne i Kivis ypperliga, burleska roman af samma namn, utan att likväl råka i svårare slagsmål än i skärmytslingar med myggor och andra näsvisa sommarflygfän, som lifligt intres-

serade sig att formera bekantskap med de glada gästerna i deras luftiga slott. Natten kom med smattrande regn och starkt åskväder — vi hade det ypperligt i vårt sofgemak. Följande dag var det en stor scenförändring för oss: på en improviserad bal på Runsala, till hvilken vi med förekommande artighet hade glädjen att blifva inviterade, dansade vi om med de älskvärdaste och täckaste tärnor och natten sofvo vi ut i europeiska sängar i societetshuset i Åbo stad. Och sålunda bar det framåt och sålunda går det alltvidare, och som det heter i Topelii muntra visa: ”sen draga vi åter från drufvornas sköt, förnöjda tillbaka till rofvor och gröt” så vexla dagarne för oss i ständig kretsgång, lemnande trefliga hogkomster af de flyende timmarne i våra minnen, under det att rit- och skrifportföljerna fyllas af, som vi hoppas, intressanta minnen från de förgångna seklerna.

I Åbo stad dröjde vi denna gång en kort tid, endast omkring ett dygn, i förväntan på ångbåtslägenhet till Åland.

Denna dag begagnade vi till att se oss litet omkring i staden samt till att göra vår uppvaktning hos länets guvernör, grefve Creutz. Hos denne aktade skriftställare på den finska historiens gebiet var det naturligt, att den finska fornminnesföreningens sträfvanden hade funnit ett tillmötesgående intresse, hvilket kom äfven vår anspråkslösa expedition till del, hvarjemte vi hade lyckan att genom herr guvernörens inflytelserika förord blifva rekommenderade hos vederbörande tjenstemän på Åland, hvilket, såsom vi sedan vid månget tillfälle erforo, kom oss väl till pass.

Om det på minnen rika Åbo, om dess i sitt enkla allvar majestätiska och mäktigt imponerande domkyrka,

om dess historiska slott, om den glada Runsala ön, denna hägring från ett mildare klimat på Finlands kyliga stränder, om Choræi källa och om så mycket annat vill jag i detta bref ingenting skrifva, jag sparar beskrifningen härom till ett annat besök i Åbo.

Vi gå i stället ombord på ångbåten "Grefve Berg", som den 3 Juli kl. 2 på morgonen lade ut från stranden af Aura å.

Denna tid af sommaren rådde en envis tjocka öfver de finska farvattnen. Äfven nu såg det mörkt ut för ångbåten att utan uppehåll kunna fortsätta färden. Allt berodde dock på morgonens inbrott och på den lyckliga tillfälligheten, att en friskare vind skulle blåsa opp och skingra tjockan.

Vi hunno också icke längre ut än på Slottsfjärden, då ankarkettingarne hördes skramla, och der låg vår rörlige "Grefve" i nödtvungen hvila under några timmar. Sådana små intermezzon upprepades oupphörligt under dagens förlopp. Vi passagerare sökte göra oss dessa mindre behagliga väntans timmar så angenäma som möjligt, under det vi smått granskade hvarandra och bildade smärre förtroliga kretsar under soltaket öfver däcket. Der voro de svenska opera-artisterna, som i början af sommaren beredde Helsingfors några njutningsrika aftnar, der var vår förträfflige kapellmästare för theaterorkestern i hufvudstaden, der voro Åboboer och utlänningar, der var en hel legion af finske studenter. Man försökte få en sång i gång, man gjorde några löpningar på pianinots tangenter, man spelade schack, man drack sitt glas punsch och sitt kaffe, man sydde några stygn, man läste någon sida i en roman, man gäspade och man tittade ut på det lilla stycke som kunde skön-

jas af det i solskenet obarmhertigt sofvande hafvet, tills blicken med förtret förirrade sig i den ogenomträngliga tjockan i det närmaste grannskapet.

Slutligen kl. 9 på aftonen fingo vi Degerby i sigte, båtar började kringsvärma vårt ångfartyg, och med lättade hjertan lemnade vi den af illasinnade makter förföljda ångaren, som fortsatte sin färd vesterut.

Då vi väl hunnit sätta foten på Ålands jord, hörde vi på nära afstånd åter ankarspelets förtretliga buller, och ur den envisa dimman kunde den, som dertill lust hade, hela denna natt se de mörka masterna af ångfartyget sorgsna resa sig mot höjden.

Men belåtna inlogerade vi oss på Degerby hos den fryntliga värdinnan på dervarande respektabla gästgifvaregård.

Fjerde Brefvet.

Innehåll. *Ett nordiskt grefskap och nationer i hvar vrå. Hemma och på hafvet. Ålands natur. Huru åländingen bor. Mariehamn och Borgströmska gården. Hvad den lilla goda staden är och hvad den kan blifva. Intressanta ruiner i skogen, middag vid en offerkälla och bekantskap med en bonde, som besitter en egen kyrka. Bjudning till bröllop i Jomala.*

Då jag nu afsänder mitt första bref från Åland, beklagar jag, att kuvertet icke kan få prunka med några grefliga åländska postfrimärken, utan måste åtnöja sig med att bära de vanliga storfurstliga finska. Några af det förra, supponerade slaget skulle dock oändligt mycket bättre harmoniera med den naiva känsla af sjelfständighet, hvarmed det goda, hafomslutna Åland belåtet blickar mot sina grannländer i öster och vester. Jag vill dock genast lugna alla mina loyale och rättänkande landsmän med att tillochmed den skarpaste politiska blick svårligen skall i denna sjelfständighetskänsla kunna upptäcka någonting riksvådeligt, likasom äfven patriotismen icke torde af densamma behöfva taga sig anledning att anlägga sorgdrägt. Hufvudsaken är den, att det för en resande på Åland till en början faller sig något svårt att afgöra i hvilket land han månde befinna sig. "Kommer herrn från Finland?" är åländingens första fråga, hvilken man icke utan förundran besvarar jakande. "Jag

har också en gång bott i Finland", fortsätter ålandsbon, "det var då jag för sex år sedan i Österbotten byggde min brigg."

Första dagen skrattar man åt detta kuriösa tal om Finland, under hvilket namn vi finnar hafva den oartiga vanan att inbegripa Åland, och i samtal om landets gemensamma bebyggare fortfar man att säga: vi. Andra dagen väljer man uttryck och säger t. ex. ni och folket på fasta Finland. Tredje dagen accepterar man det gängse, beqväma och, som man snart finner, af förhållandena berättigade uttryckssättet, och sätter sig ned att skrifva ett bref från Åland till Finland för att i detsamma berätta ett och annat om detta land och dess folk för grannfolket i Finland.

Denna ofvanantydda separeringslust är likväl icke genuint egendomlig för åländingen. Den följer med öbokarakteren i allmänhet, och gottländingen frågar lika naivt om nyheter "från Sverige", som Korpo- och Nagubon t. ex. gör sig underrättad om hvad grannarna på Åland och i Finland hafva för sig. Läsaren bör nemligen veta, att vi, då vi från Åland styra österut mot öarne vid Finlands kuster, närma oss ett skiljdt litet folk, som, enligt hvad jag genom förfrågningar kunde erfara, hvarken är svenskt, finskt eller åländskt, utan hvars individer äro "just som födda i Åbo skärgård." Roligast framträder denna egendomlighet hos de svenska talande öboerne i ett litet kapell under den finska moderförsamlingen i Töfsala på fasta landet. Med all ceremoni skola de vid sina besök i moderkyrkan framföra till sina vänner i Finland "helsningar från Sverige."

Men det finnes dock ett gebiet, på hvilket alla dessa egendomliga öbebyggare frivilligt och gerna erkänna sig

såsom barn af det gemensamma finska fosterlandet. Och detta är ute på hafvet, deras rätta hem. Der skulle hvart åländskt fartyg sätta en ära uti att föra den finska flaggan, om vi egde någon sådan, och der säger hvar åländsk sjöman sig vara hemma "från Finland."

Hvarifrån den nuvarande befolkningen på Åland egentligen är hemma, torde ännu icke med säkerhet kunna anses utredt. Här må blott annoteras, hvad åtskilliga svenska och finska resande anmärkt, att en uppmärksam betraktare af Roslagen i Sverige och af Åland icke skall kunna undgå att iakttaga en mängd likheter i dialekt, seder och bruk, folklynne och utseende mellan dessa tvenne trakters bebyggare likasom äfven naturen i allmänhet i dessa nejder är densamma.

I Finland hör man icke sällan talas om Ålands rika och egendomliga natur, dess pittoreska scenerier och storartade vyer. Att en sådan skildring till en del är träffande, vill jag icke neka, likaså litet som att i densamma ingår en god portion af öfverdrift. För min del skulle jag anse att karakten af kusttrakterna på fasta Åland i allmänhet särdeles nära öfverensstämmer med det nyländska skärgårdslandskapets. Här möta oss de välbekanta i hafsbrynet liggande solbrända klipphällarna, med stränderna högre upp bekransade af i allmänhet gles och späd tallskog. Det omgifvande landskapet är något backigt, utan att ega bergnaturens djerfvare tycke.

Längre in i landet träffar man ofta på en ganska ödslig och fattig natur, alldeles lik kärr- och motrakterna i Finland med deras barrträd, dock afbrytas sådana sträckor snart af en mera leende natur med ganska vackra löfträd, bland hvilka man med förkärlek

fäster sig vid den för Åland säregna s. k. oxelrönnen, hvarjemte en och annan alm, lönn eller lind samt smärre grupper af hasselbuskar visa sig i björkskogarne eller omgifva de trefliga gårdstäpporna, vid hvilka dock inga frukttträd, såsom fallet var i Åbo skärgård, äro uppdragna.

Mera omvexlande och rikare är naturen i de östra delarna af fasta Åland, i Getha, i Saltvik och framförallt i Sund, hvarest ögat behagligt anslås af åtskilliga ganska pittoreska vyer, hvilka dock i storartad fägring och i landskapets ädla linier inom detta land vida öfverträffas af Ladogatraktens romantiska naturscenerier.

Intressantast och utan jemförelse mest storartad är den vilda och ödsliga naturen på de längre ut i hafvet liggande utöarne, på Kumlinge, Brändö och framförallt på det särdeles egendomliga Kökar, denna ensliga bergsö långt ute i hafvet, liknande en plötsligen och i fullt uppror förstenad hafsyta.

På fasta Åland träffar man öfverallt på bondgårdarne rymliga boningar med höga och ljusa stugor och smårum, alla uppförda under detta århundrade. I hvardera gafveln finnes ett prydligt vindsrum, det ena begagnadt till klädkammare och i omsorgsfull ordning presenterande för besökaren gårdsfolkets rikedom på kläder af alla slag. I det andra vindsrummet plägar ofta den nygifta gårdssonen bo med sin unga maka under de första tiderna af deras giftermål.

På senare tider har åländingen mycket börjat slå an på att förse sina förstugor med grannt målade och zirligt ornerade förstuguqvistar, i hvilkas ornamenter inga genuint inhemska former kunna upptäckas, men väl en massa reminiscenser från den vid stationshusen

vid våra jernvägar antagna utländska ornamentstilen. Dessa sniderier hafva genom arbetssökande, händiga österbottningar blifvit öfverflyttade till Åland, troligen utan att någonsin kunna fullkomligt blifva acclimatiserade på dessa nordiska öar.

Då man inträder i den stora stugan, anslås man behagligt af den snygghet och ordning, som herrska derinne. Till venster möter oss den låga, städade spiseln med dess snygga steninfattning, hvilken begagnas såsom sittplats; längre bort äro de väggfasta sängarna i två eller till och med tre rader ofvanom hvarandra, med sin flyttbara stege och med sina till hälften slutna förhängen af ljusa, randade bomullstyger, innanför hvilka förhängen man ser de uppstaplade, bländande hvita hufvudkuddarne med sina broderier och garneringar. På väggen midtemot dörren är ett fönster, och på hvardera sidan om detta hänga åtskilliga småsaker, af husbonden inhemtade från utländska sjöstäder. Så ser man der nästan alltid en duglig engelsk chronometer, en färglagd lithografi af Great Eastern, en större eller mindre spegel m. m. Väggen midtemot spiseln upptages af den långa, tunga bänken, framför hvars öfre ända matbordet ofta har sin plats. Till höger om dörren står vanligen den från golf till tak nående hyllan med de blanka tenntallrikarne, de brokiga spillkummarne med engelska versifierade inscriptioner, någon tennkanna, samt för resten en mängd bords- och kaffe-serviser af vanligt bondporslin. Spinnrocken med sitt egendomliga, utskurna och med spegelbitar eller rimmade deviser infattade rockblad, ställningen för notbindningen och den inventiösa, medelst sitt på gångjern svängbara ryggstöd, efter be-

hof såsom stol eller bord begagneliga möbeln fullborda den stora och snygga stugans vanliga inredning.

I stugan möter man ett i skick och later särdeles städadt folk, som vanligen utan förvåning emottar den inträdande fremlingen och som lugnt besvarar hans frågor, allt under det att det för handen varande arbetet fortsättes. Man ser genast, att folket är vant att se resande, och begär man en tjenst, fullgöres den snabbt och utan betänkande; de veta nog, att en god betalning plägar bli slutet af en sådan tjenstvillighet.

Detta allt är några allmänna observationer, som en fremling med lätthet gör redan vid en flyktig bekantskap med fasta Åland och dess befolkning och som vi kunna anse oss medhinna, då vi en vacker solklar morgon från Degerby stranden afsegla till Granboda gästgifveri, hvarifrån vi landvägen fortsätta färden till den lilla staden Mariehamn.

Vi befinna oss således nu i staden Mariehamn, för det stora flertalet af bladets läsare troligen mera bekant genom ångbåtsannonser i våra tidningar än genom i tryck synliga beskrifningar om eller genom i egen person aflagda besök i den lilla köpingen. Våra statistiska tabeller veta berätta, att den för tio år sedan anlagda staden år 1865 räknade 122 innevånare, d. v. s. hela den dåvarande folkmängden hade beqvämt kunnat placera sig på parterren och parterrgalleriet i hufvudstadens nya theatersalong och ändå varit i tillfälle att afstå åtskilliga platser åt helsingforsska vänner. Nu redan har befolkningens antal stigit med omkring etthundrade, hvilket likväl icke skulle hindra, att samtlige Mariehamnare behjelpligen kunde finna sig tak öfver

hufvuden t. ex. i den Borgströmska gården eller någon annan storstadslik egendom i Helsingfors.

Men det går framåt med mycket i verlden och så går det äfven med Mariehamn, som, hvad man ock må säga om densamma, är en ganska prydlig stad. Åtminstone har den icke att skämmas för någon rad af så fula ruckel, som t. ex. Norra Esplanadgatans i den finska hufvudstaden. Husen äro här nya, nästan alla målade, och stadens snart sagdt enda snörräta gata, hvilken blott på ena sidan är bebygd, under det att den andra sidan sköljes af hafsvågorna, eger i "byggnadsstil" ett nära slägttycke med de aflägsnare, nybygda delarne af Wladimirsgatan i Helsingfors. Från denna gata utgå några tillstymmelser till breda bigator med 2 à 3 gårdar på hvardera sidan, likaledes bebygda med nya boningshus.

Så ung staden är, eger den redan försköningsplaner, icke nöjd med det mått af naturlig fägring, hvarmed Ålands hafomflutna kuster utrustat den. Man anlägger promenader, man planterar träd och man söker att småningom till en park förvandla en nära liggande, något sumpig, men skuggrik hage, och i alla dessa sträfvanden skall man helt visst inom kort lyckas. I denna park har redan länge funnits en kägelbana, här ser man äfven ett simhus, och här plägar stadens ungdom om Johanneaftonen uppresa en "midsommarstång", utsirad enligt det på Åland rådande sättet med blommor och blad samt fina, blomsterprydda nät och andra grannlåter.

Lifvet i Mariehamn skall vara rätt trefligt. Det är visserligen sannt, att ortens notabiliteter här såsom annorstädes sommartiden gerna göra sina utflygter från stadens yrande larm, men staden ser i alla fall icke all-

deles tom ut. Hvarje morgon och afton kunde man få se åtminstone ett halft dussin promenerande på strandgatan, stundom lär man få en danssoirée i gång, och för något år sedan lät till och med vår unga, celebra pianist Alie Lindberg, med rätta Ålands stolthet, höra sig på en konsert i Mariehamn.

Mariehamn eger ingen kyrka, men är säte för en läkare, en apothekare, en postförvalterska, en tullförvaltare äfvensom för skollärare såväl i en lägre elementarsom i en navigationsskola. Staden drifver en rätt liflig handelsrörelse i en mycket trafikerad butik, dit värdinnorna från Lemland, Jomala och andra grannsocknar gerna göra små resor för att äfven de få offra åt modets gudinna eller göra för gårdens behof nödvändiga uppköp.

Slutligen finnes här ett, isynnerhet för en resande på Åland, särdeles välkommet och oväntadt godt hotel.

Hvem vet om man ej snart får höra talas mera om Mariehamn än för det närvarande! Ryktet ville nemligen tro sig veta, att man på orten lifligt intresserade sig för planen att förvandla den ungdomliga, af friska vindar och vågor svalkade staden till en lyster badort. Ingenting är omöjligt och detta allraminst, då man ihågkommer, huru rikt och slösande Mariehamn är af naturen utrustad med de vigtigaste vilkoren för en förträfflig badort. Förbi staden går ångbåtsleden mellan Stockholm, Finland och Petersburg. Åland har redan länge varit ganska mycket besökt af sommarresande. Här ströfva på ängar och i skogar svärmar af unga studenter, s. k. flug- och moss-magistrar, hvilkas vextportörer blänka i solskenet och hvilkas insekthåfvar fladdra för vinden; här i den åländska arkipelagen ser man hvarje

år svenska och andra utländska, ja till och med inhemska artister med sina solskärmar och ritportföljer; här gör en mängd turister små utfärder till Kastelholms vackra och ståtliga ruiner, till Bomarsunds ännu icke alldeles glömda krigsminnen o. s. v. Hvarföre skulle det då icke en vacker sommarmorgon kunna hända, att Mariehamn uppvaknade och fann sig vara en omtyckt badort?

Från Mariehamn kunna vi göra en intressant utfärd till Ålands äldsta konstminne, till Lemböte kapell på det s. k. kapellberget i Lemlands socken. Detta efter sägen åt sanct Olof helgade kapell är nu endast en ruin.

Från stranden höjer sig berget med en ganska brant stigning, och den slingrande vägen går mellan täta, höga granar och en mängd lösa smärre klippblock och stenar fram till ruinen, som plötsligen uppenbarar sig, nästan undanskymd af träden och bevext med granar och björkar.

Gråstensmurarne af denna rektangulära byggnad mäta endast 8 alnar och 22 tum i bredd samt 12 alnar i längd. Dessa ruiner äro ännu ganska väl bibehållna, ehuru murbruket varit knappt och dåligt. Till konstruktionen är arbetet en s. k. gjutmur, med yttre väggar af större stenar samt mellanfyllning af bullerstenar och murbruk. Det i rundbågsstil uppförda fönstret har varit infattadt med lister af huggen kalksten. En sakramentnisch på östra, inre muren, antyder ännu rummets forna helighet. Om detta s. k. kapell hafva våra urkunder nästan intet att förmäla, och alla sväfvande hypotheser om detsammas ursprungliga ändamål äro temmeligen onödiga. Forskningen torde dock, utan att alltför mycket misstaga sig, kunna hänföra detsamma såsom ett arki-

tektoniskt minnesmärke till en betydligt äldre tid än den, från hvilken Ålands och Finlands öfriga kyrkor datera sig, eller ända in till elfvahundratalet.

Rundt omkring ruinen går en lägre ringmur, utanför hvilken man ser berget till en betydlig utsträckning betäckt af en massa i oordning liggande kullerstenar, bland hvilka skattgräfvares spadar och möjligen också osystematiske fornforskare lemnat talrika spår efter sina gräfningar.

Från den pittoreska, ehuru icke vidsträckta ruinen leder en gångstig ned till stranden och sedan åter genom en bergig, skogbevext mark till en, ett godt stycke från kapellet liggande äng, hvarpå den s. k. offerkällan är belägen. Det betydliga afståndet mellan ruinen och källan låter en misstänka, att dessa minnesvärda ställen icke, såsom man velat antaga, stått i närmare samband med hvarandra. För öfrigt saknas alla äldre traditioner om denna offerkälla, på hvars botten man funnit några mynt, präglade för omkring tvenne sekler tillbaka och tydligen "offrade" af en senare tids vidskepelse.

Vid vår ankomst till offerkällan funno vi invid densamma en välkommen middagsmåltid arrangerad af vår tjenstvillige värd för tillfället, handelsbokhållaren Starck, i hvars präktiga slup vi äfven anländt till stället. Här gjorde vi bekantskap med egaren till Bengtsböle hemman, bonden August Nylund, på hvars mark Lemböte kapellruiner stå. Der skola de, åtminstone i denne egares tid, få qvarstå orörda, ty det utgör, såsom den glade ooh frispråkige mannen sade, hans stolthet att vara den ende bonde kanske i hela verlden, som har en egen kyrka; sin patronatsrätt vill han begagna till att låta

himmelens foglar uppstämma sina glada sånger i kapellet, inom hvars murar fordom högtidliga katholska messor ljödo, och till att låta Ålands friska vindar flägta bort minnet af rökelsemolnens qvafva dofter.

Från Mariehamn förde vår marschruta oss till Jomala kyrka. I den nära till kyrkan belägna byn, benämnd Dalkarby, höll en förmögen bonde samtidigt med vår ankomst bröllop för sin ende son, och till denna högtidlighet hade vi redan i Mariehamn, tack vare en vänlig rekommendation, haft glädjen att emottaga en inbjudning, hvilken vi icke läto göra oss två gånger, isynnerhet som den för vår expedition uppgjorda instruktionen ålade oss att såvidt möjligt vore studera anmärkningsvärdare seder och bruk hos allmogen.

I nästa bref inbjuder jag således läsaren till ett åländskt bondbröllop.

Femte Brefvet.

Innehåll. *Ankomst till Jomala och färd till en bröllopsgård. Majstänger. Huru man friar på Åland. Det blir bröllop. Brudskaran nalkas och vigseln sker. Nu följer måltiden och nu framlemnas gåfvor. Studenter komma och undfägnas. Brud och brudgum. Glädjen står högt i tak, och dansen går vid fiolens ljud. Huru man får veta en flickas namn. Andra dagen. Carl XII och hans åländska bussar. Åland och Finland. Den åländska skärgårdens öden och dess folk. Tredje dagen. Man reser från bröllopsgården.*

Således äro vi nu stadde på resa till bröllopet, som firas på den förmögna bondegården Norrgård i Dalkarby i Jomala socken. Vid ankomsten till byn fara vi opp till en af granngårdarne för att skaffa expeditionen qvarter. Allt värdsfolket är borta på bröllopet, endast en vänlig gumma från närheten är satt att hafva tillsyn öfver gården, och genom hennes bemedling få vi löfte om tak öfver hufvudet.

Snart är den stora stugan inrymd åt oss. Man beklagar, att en stor del af gårdens egendom är utlånad till bröllopsgården, men återstoden står till vår tjenst. På stugugolfvet kan för ett halft dussin af oss bäddas en många famnar bred syskonsäng med hufvudgärdsunderlag bildade af framstupa stjelpta stolkarmar, och i de två sängarne närmast under taket finnes nattläger på ren

halm för tvenne af oss. Allt godt och väl! Stor toilett göres till bröllopet, och sedan sätta vi oss alla opp i den stora s. k. vagnen, den på Åland brukliga, långa, fyrhjuliga kärran.

De hvita studentmössorna blänka helt trefligt, då vi storståteligen åka in på bröllopsgården, vid hvars alla grindar, ända ned ifrån landsvägen, s. k. majstänger äro uppresta.

Dessa äro oumbärliga prydnader vid hvarje åländskt bröllop och utgöras af tvenne höga spiror, i hvilkas toppar man fästat ett alnshögt, spädt granträd, i brist på idegranar, hvilket på Åland nu mera ganska sällsynta trädslag vid sådana tillfällen egenteligen hade bordt användas.

Sådana majstänger finna vi också vid gårdsgrinden samt vid förstuguqvisten, olika de ofvanföre beskrifna endast deruti, att de omkring 2 famnar från marken äro förenade med hvarandra medelst ett tvärträ, prydt med trenne små granar. Dessa majstänger få sedan qvarstå vid gården i många herrans år, hvarföre man nära nog vid hvarje större och mindre gård på Åland ser dessa minnen från en glad högtid.

Nu måste jag, innan jag går vidare, sanningen till ära omnämna, att vi anlände något senare till gården än de öfriga gästerna, hvarföre vi fingo se hvarken bröllopsskarans ankomst till gården, ej heller öfvervara vigseln och icke ens deltaga i middagsmåltiden, som just afslutades vid vår ankomst. Men då allt ännu var i samma skick, vagnarne prydda som vid intåget, kostymerna desamma o. s. v., och då vi på stället fingo den noggrannaste och lifligaste skildring af de försiggångna ceremonierna, kunna vi anse oss hafva deltagit från bör-

jan af bröllopet, ja ända från de ungas trolofning och börja således vår berättelse.

Då en åländing fattar tycke för en Ålands tärna och beslutar att fria till henne, sänder han till brudens hem en talman, helst vald bland de båda hemmens gemensamma vänner. Denne framställer sakens sammanhang i prydliga ord, och slutet blir, att flickan lofvar att gå och se på gossens hem, om hon ej sedan gammalt känner det. Faller gården med åtföljande blifvande egare henne i tycket, blir det i hennes hem trolofningskalas, hvarvid en äldre slägting för ordet, och dit presten stundom, men likväl icke alltid, är kallad för att bevittna öfverenskommelsen. Smärre gåfvor plägar man oftast vid detta tillfälle skänka de trolofvade.

Nu stundar de ungas idylliska tid; hvarje ledig dag skyndar sig gossen till sin fästemö, och hvilka kärleksfulla ord, som bytas mellan dem, kan en med det finkänsliga, något svärmiska åländska lynnet förtrogen lätt föreställa sig. Ofta far fästemannen under denna tid bort på långa sjöresor,

Men den arma flickans lott
Är att fläkta afsked blott
Med en tårfull duk i handen
Vinglös lemnad qvar på stranden,

såsom Runeberg sjunger om "Sjömansflickan."

Några år efter den tidiga förlofningen skall bröllopet hållas. Till denna festlighet pläga brudens och brudgummens föräldrar sammanskjuta lika mycket, men bröllopet står dock alltid hos de senare, hos hvilka det unga paret kommer att bo.

Dagen före bröllopet hålles i brudens hem ett dugtigt kalas, hvarvid brudens vänninnor med röda band,

glitterguld, konstgjorda blommor och gröna girlander utsira de långa med bågar öfverspännda vagnarne, hvilka äro bestämda att föra hennes utstyrsel till det nya hemmet.

Vanligen utsätter man bröllopet till sommartiden före skörden för att visa gårdens rikedom äfven under denna årets knappaste tid, och man väljer fredagen till den första bröllopsdagen utan all skrockfull motvilja mot denna hos oss i allmänhet illa anskrifna dag. Sedan vara festligheterna i fyra dagar, och gästerna lemna gården vanligen om måndagsaftonen.

Om fredagen på förmiddagen spänner fästmannen gårdens bästa häst för sin nya, lackerade och präktiga bred-chaise. Det hör till seden, att det då först anstår en gosse att gifta sig, då han i egen chaise kan föra hem sin brud. Jemte honom resa far och mor, samt så många af husfolket och af anförvandterna, som kunna undvaras vid gästabudstillrustningarne i bröllopsgården.

Sedan man hos brudens föräldrar åtnjutit en lätt undfägnad, är stunden inne för bruden att lemna föräldrahemmet för att begifva sig till den nya gård, der hennes svärföräldrar till en början ega husbondeväldet, men der hon engång sjelf skall blifva värdinna. Bröllopsskaran bryter således opp. Vid trappan står brudgummens häst, utsirad med prydnader af glitterguld och brokiga band, och på det att han vid detta högtidliga tillfälle måtte antaga en ystrare och käckare hållning än vanligt, har det ädla djuret tidigare på morgonen blifvit uppskrämdt med väldiga piskslag, en behandling, som den åländska hästen endast vid sådana tillfällen får vidkännas, ty dessa öboer behandla sina kraftiga och

välfödda hästar nästan med ökeninnevånarenas kända ömhet mot dessa djur.

Tåget sätter sig sakta i gång. Väl skola hästarne vara eldiga och ystra, men till ordningen hör det, att skridten bör vara långsam och högtidlig, ty vid sidan af tåget gå och springa de unga brudsvennerne med brokiga fanor och dukar, gång efter annan afskjutande sina medtagna, laddade bössor, hvarvid hästarne skrämda stegra sig.

Vid vägkanterna helsas tåget af ungdomen i de byar och gårdar, förbi hvilka man far. Granna dukar och schawlar äro uthängda i träden och svängas i luften af dessa till bröllopet icke inbjudna grannar och bekanta.

Främst fara vanligen bruden och brudgummen, båda i sina bröllopsdrägter; sedan följer spelmannen, som på sin viol exeqverar en massa dans- och marschmelodier och andra lämpliga musikstycken. Efter honom åka det unga parets föräldrar, syskon, närmare och fjermare anförvandter och bekanta. Äfven de granna vagnarne med brudens utstyrsel lysa präktigt i tåget och gifva redan på långt håll tillkänna, att den glada skaran är stadd på bröllopsfärd.

Denna färd, afhemtningen kallad, är det gladaste af hela bröllopsroligheten, och med innerlig munterhet berättas länge och väl af deltagarne i densamma de vexlande, trefliga minnena från färden.

Ju närmare man nalkas brudgummens gård, desto talrikare blir följet, desto festligare mottagandet på vägen och desto gladare blir stojet och pratet i det långa tåget. Slutligen svänger brudparets chaise in genom grinden med de första majstängerna, hörbarare klappar

brudens hjerta, ännu någon minut — och hela den stora gårdsplanen fylles af hästar, chaisar, vagnar och en skara högtidsklädda personer.

Kort tid efter ankomsten förrättas vigseln, efter hvad man berättade för mig, utan några seregna bruk. Ännu för omkring åtta år sedan var det brukligt, att vigseln försiggick i kyrkan efter gudstjenstens slut, men då denna otåligt afbidade ceremoni alltid inverkade mer eller mindre störande på de närvarandes andakt, afskaffades detta bruk. Efter vigseln sätter man sig att spisa middag vid många och långa bord, af hvilka något är dukadt ute i en skuggrik, på gården uppförd löfsal af täta björkar. Många äro rätterna vid ett slikt gästabud och ungefär desamma, som bjudas gästerna på ett bondbröllop i Finland, hvarvid dock må anmärkas, att undfägnaden på det senare kalaset i allmänhet torde öfverträffa bröllopanrättningarne på Åland, hvarest allmogen, i mitt tycke åtminstone, särdeles karakteristiskt vet att i de flesta lifvets fall iakttaga den sansade medelvägen.

Måltiden afslutas med afsjungandet af en psalm, hvarefter presten ber de närvarande ihågkomma församlingens fattige med en skärf, hvilken uppmaning har till följd en liten insamling af penningar.

Då denna är slutad, stiger presten ännu en gång opp och ber att efter landets sed få uppmana brudparets slägt och vänner att skänka de unga någon gåfva. En högtidlig tystnad uppstår, hvarunder ett stort tennfat, vanligen en gåfva af brudgummens far, sättes på bordet framför presten.

Slutligen griper sig brudgummens far an och träder fram, läggande sin gåfva i penningar på fatet och

sakta uppräknande för presten hvad han för öfrigt förärar de unga.

Härpå upprepar presten med högljudd röst, att brudgummens far har förärat det unga paret så och så mycket.

Sålunda träda föräldrarne, syskonen, slägtingarne och alla de öfriga närvarande gästerna en och en fram till presten, lemnande och sakta omförmälande sin gåfva, hvarefter presten högt berättar, hvad man gifvit.

Denna för presten särdeles tröttsamma, långvariga ceremoni har en och annan prestman sökt, men icke lyckats afskaffa. Den är till den grad inrotad hos allmogen och kär för alla bröllopsgäster, att den antagit sken af en viss högtidlig pligt. Endast presten eller i yttersta nödfall klockaren kunna emottaga gifvarnes förtroendefulla meddelanden.

Då det kan roa en och annan läsare att höra, huru mycket man vid sådana tillfällen skänker de unga, skall jag nu berätta, hvari skänkerna bestodo vid bröllopet i Dalkarby.

Brudgummens far gaf 200 mark i penningar, en silfverpokal, samt vidare en qvarn, en smedja, en ko och några kalfvar. Den unga brudens far, en rik åländsk fartygsegare, skänkte 540 mark, hvaraf en del i 50 stycken, blanka och klingande svenska specieriksdaler, vidare en ko, några får, samt $^1/_{32}$ del i skeppet Amanda; i värde motsvarande 1,600 mark.

Af slägtingarne lemnade några 20, andra 32 mark o. s. v. De öfriga gästerna skänkte mindre summor, men inalles steg beloppet af gåfvor i reda penningar till 1,128 mark.

Denna summering måste presten på stället göra och meddela de närvarande, äfvensom efter en ungefärlig värdering angifva totalvärdet af de förärade skänkerna, hvilket denna gång steg till omkring 3,000 mark.

Dessa gåfvor ansågos mycket ansenliga och utgjorde i ett par veckors tid det allmänna samtalsämnet i grannsocknarna.

Likaså intresserar det allmogen mycket att höra, hvilka genskänker brudparet gifvit föräldrarne och de närmaste slägtingarne, och hvilka nästan alltid utgöras af mer eller mindre dyrbara klädespersedlar, från och med utländska pelsverk ända till något par strumpor af hemslöjd.

Efter måltiden inträder en stiltje i festens fortgång; man resonnerar i spridda grupper, de unga skämta om dagens händelser, de äldre berätta nyheter som anländt om de åländska fartygen och de nära anförvandter, som på dem färdas ute i verlden.

Under en sådan paus i bröllopshögtiden anlände vi till gården och togos vänligt emot af värden på stället, samt fördes in i festrummet, hvarest en mängd af gästerna var samlad. Här bjöds oss till välkomst en dryck *je ne sais pas quoi* samt till tilltugg ett slags sötost samt bröd. För att i ett sammanhang expediera berättelsen om undfägnaden, må här nämnas, att kaffe och the under aftonens lopp serverades, hvarjemte man blef i tillfälle att smaka på det bekanta, svarta åländska brödet af en egendomlig, söt smak, aflägset påminnande om vår påskmemmas.

Men låtom oss nu, medan vi vänta på att dansen skall börja, begagna oss af tillfället och se oss något om bland bröllopsskaran.

Till först gjorde vi naturligtvis vår uppvaktning hos bruden. Helt litet brydd af sin nya värdighet, förde hon sig dock lungt och vänligt. Det var en ung qvinna med de regelbundna, åländska anletsdragen och det något kyliga tycket. Hon bar en klädning af svart siden. Hufvudet pryddes af en krona med glitterguld och konstgjorda blommor. Kostymen var således öfverensstämmande med den drägt, som vår unge artist K. E. Jansson på en af sina tidigare taflor låter sin "åländska bondbrud" bära.

Brudgummen, en helt ung man, omkring 20 år gammal, bar svart tröja af finare vadmal. De öfrigas drägter voro mycket enkla, till och med mindre ståtliga än bondfolkets helgdagsdrägter i Finland. Qvinnorna buro klädningar af kattun; männerna åter mörkare sjömansjackor eller svarta rockar.

Inne i salen rökte man ogeneradt, lyckligtvis dock icke af den bekanta, på hemmets jord planterade "palduri"-tobaken, hvars rök vid många gästabud förpestar bondstugorna i Finland.

Efter en längre väntan tog spelmannen plats på bänken öfverst i rummet. Efter några qvintileringar på violen, stämde han opp en vals, och rummet fylldes af dansande par. Äfven vi blandade oss i de dansandes leder, ehuru takten var för oss fullkomligt fremmande, och nog skulle man haft skäl att om detta vårt första specimen i den åländska danskonsten säga, att nog gick det, men icke gick det just bra.

De dansande fortsatte dansen utan att vexla om damer, så länge spelmannen spelade. Straxt efter valsen följde den s. k. schatiskan (schottisch) med dess olika variationer, två-, tre- och fyrstigaren, derpå polkor och

andra smärre danser, de flesta af sjöfolket inlärda i England och derifrån öfverflyttade till Åland. Ingen kontradans skall, enligt hvad man sade oss, vara känd i dessa nejder.

Dansen blef allt lifligare, värmen allt mera tryckande, tröjorna kastades af, och i skjortärmarne fortsatte man dansen, alltid med samma dam så länge violen ljöd. Detta såg minnsann ut att vara ett icke så alldeles lätt arbete och verkligen "ei blot til Lyst", men krafterna sveko icke, och korta voro uppehållen mellan de muntra danserna. Isynnerhet var schatiskan en treflig och liflig dans, såsom den här dansades af de skickligaste paren i en viss sjömansmessig, vaggande takt med omärkbara pauser, djerfva vändningar och raska svängningar med armarna, under det att de bussigaste kavaljererne, när det skulle vara riktigt galant, beledsagade musikens toner med en och annan munter hvissling.

De åländska tärnorna äro ganska täcka och språksamma. Vana att samtala med fremmande personer, äro de aldrig svarslösa. Munviga och fulla af skämt, gäckas de gladt och oförskräckt, och ofta måste man på mångfaldigt sätt svänga om sin fråga, innan man lyckas förmå de muntra flickorna att icke slingra sig undan det skyldiga svaret. "Hvad heter du", frågar man en sådan vacker flicka. "Just så som hon der", svarar hon halft allvarsam, halft gäckande, i det hon pekar på en annan flicka.

— "Nå, när är då hennes namnsdag?"

— "Åtta dagar efter min födelsedag."

— "Och den firar du hvilken dag på året?"

— "Då det blir fullt ett år sedan min födelsedag i fjor, vet jag väl!"

— ”Jaså, då kan du just säga mig, huru gammal du är?”

— ”Så gammal som mitt lillfinger, kan jag väl förstå.”

— ”Nå, låt mig nu få se ditt lillfinger, så skall jag säga dig, huru gammal du är och hvad du heter!”

— ”Kan herrn det”, frågar hon litet brydd. ”Det kunde allt bli roligt att se!” tillägger hon och med skälmen i de vackra ögonen räcker hon fram sin hand.

— ”Nu säger du ju, huru gammal du är?”

— ”Hvarför inte det, då jag ändå fyller sjutton år åtta dagar före Erikadagen!”

Och nu först är vår bekantskap gjord med den vackra och glada Erika, och nu samtalar hon snällt och artigt med oss, under uppehållen mellan danserna.

Efter det att starkt mörker redan länge herrskat i danssalen, hemtades några ljus in, och långt in på natten fortsattes det glada gillet utan att störas af en enda drucken persons närvaro eller af några tillstymmelser till gräl eller slagsmål, dessa ganska vanliga illustrationer till många gästabud hos allmogen i Finland. Dryckesvaror syntes också ytterst sparsamt på detta bröllop, och ändå voro alla gäster glada och språksamma. Mot morgonen gå de äldre till hvila. Äfven ungdomen har sig anvisade sofplatser, men icke kommer det mången blund den natten i gossarnes eller flickornas ögon. Hellre vaka de under muntert glam och stoj och lek, och den följande dagen finner dem åter muntra och hugade att fortsätta den glada sammanvaron.

Denna dag, som är en lördag, låter man med afseende på helgdagens annalkande, gå ganska tyst förbi. Man nöjer sig med den glädje, de dukade borden bereda,

och samtalen antaga en förtroligare ton. Bruden bär vanlig helgdagsdrägt och deltager redan något i omsorgerna för hushållet.

Vi hade från Sverige vänligen fått oss tillsända några smärre tryckta folkvisor till utdelning bland allmogen på Åland, och af dem hade vi lemnat några åt våra unga vänner på bröllopet. Äfven de äldre bönderne intresserade sig att läsa dessa skrifter, och vi funno dem i denna afsigt samlade i löfsalen på gården. En af dem hade uppläst ett qväde, hvari Carl XII varmt besjöngs af författaren, men visan slog icke an, den väckte tvärtom löje och en skarp kritik hos åhörarne. På vår fråga, hvad skrattet gällde, anmärkte en äldre bonde, att Carl XII icke just gjort sig förtjent af så mycket lof, som här bestods honom. Hvad har han gjort af Sverige? Jo, nu är det så svagt cch skralt, tillade han skämtsamt, att åländingarne ensamna kunde hardt nära drifva svenskarne på flykten.

— ”Och fingo vi hela Finland på vår sida, så skulle det gå patent!” inföll en annan man, hvilket yttrande emottogs med bifall och skratt af de kringstående.

Detta tal föreföll oss högeligen oväntadt, äfven om vi betraktade det som ett uppsluppet skämt, alldenstund vi tänkt oss åländingen innerligen fästad vid Sverige. Sedermera erfor jag flera än en gång, att, huru mycken verklig frändskap än förefinnes emellan åländingen och svensken, och huru vigtig för den förre än handelsrörelsen på Sverige är, åländingens sympathier, jag vet icke hvarföre, efterhand tyckas hafva börjat vända sig till Finland, såsom Ålands af historien utsedda bundsförvandt. Finnens otympliga sidor undgå ingalunda den städade ålandsbons flinka observationsförmåga, likasom

den förres uttal af det svenska språket ljuder kosteligt och fult i hans öron och ofta förlöjligas. Ännu mera: dryckenskapen och slagsmålen, stölderna och morden, om hvilka och om andra sorgliga lagöfverträdelser och brott i Finland man ofta här hör berättas, väcka Ålands laglydige och stillsamme innevånares missaktning mot finnen. Begås något brott af detta slag på Åland, är man van att söka upphofsmannen bland de från Finland hit öfverkomne odågor, som här sökt sig en tillfällig fristad undan misstankarne i hemlandet för begångna brott och som här ofta nog återfalla i sitt forna lefnadssätt. Häradshäktet på Kastelholm var denna sommar tomt, efter det att en fånge, hemma från Finland, tidigare lemnat detsamma. Vore icke processmakeriet och tvisterna vid tullklareringar m. m. d., skulle en domare på Åland kunna tro sig hafva lemnat jordens jemmerdal och hamnat på de elyseiska fälten, der hvarken ordinarie eller urtima ting äro af nöden.

I allmän och noggrann kännedom af sitt lands historia står åländingen mycket högt, och alla nya forskningar, som kunde sprida ljus öfver dessa öar, äro honom kärkomna. Få äro de, som icke känna till Radloffs beskrifning öfver Åland, och högeligen intresserad är åländingen att få tala om sitt lands krigsminnen. Dessa äro i sitt slag egendomliga nog och kasta, om man närmare gifver akt på händelsernas gång, sin skarpa belysning på det nuvarande Åland samt hafva med naturnödvändighet omgestaltat folkets karakter.

Sedan urminnes-tider har denna isolerade ö-arkipelag legat i de nordiska krigshändelsernas väg, och med den vexlande stridslyckan har än den ene, än den andre herrskaren utfärdat sina påbud åt det öfvergifna landet.

Ålands innevånare äro vane att i hvarje fremling se en ovän: både deras bundsförvandter och deras fiender hafva grundeligen härjat deras land.

Från äldre tider qvarstår knappt en enda byggnad på en bondgård på hela Åland. Äfven kyrkornas helgd har i dessa ödsliga nejder förlorat sin makt. Svärtade af krigets vandalism stå Kumlinge kyrkas med takmålningar prydda hvalf såsom vittnen om hvad Åland lidit. Då stora ofredens dystra natt var tilländagången, och Ålands folk, som mangrannt under denna tid flytt öfver till Sverige, återvände hem, fann det en ödemark i stället för det trefna hemland, det lemnat. Då nu första gudstjensten firades i Saltviks kyrka, uppflög i dess hvalf en af det ovana bullret uppskrämd orrhöna, hvilken derinne haft sitt bo. Då svenskarne öfvergåfvo Åland, brände de landet för att lemna åt de förföljande ryssarne en ödemark. Det, som blef öfver, härjade fienderne i sin tur. Sålunda har det gått undan för undan. Till och med i våra dagar var Åland, ehuru under fullkomligt andra och civiliserade förhållanden, krigsskådeplatsen i norden under det orientaliska kriget och innehades slutligen af de franska och engelska härarne.

Fullkomligt en lekboll i de stora händelsernas gång, vet Åland mindre säkert än de flesta smäländer sitt öde för morgondagen och sluter sig i sitt skal, då det känner sin obetydlighet och sin oförmåga att mot öfvermakten ställa en spänstig, intellektuel motståndskraft eller helgden af ett oupplösligt, inre samband med vare sig den svenska eller finska nationen. Hvad är naturligare än att dess folk, fåtaligt och obetydligt som det är, funnit hvad dess frid tillhörer och slutit sig fast tillsammans med blodets, med minnets, med språkets he-

liga band och med det gemensamma lefnadssättets innerligt förenade intressen. Inbördes äro de ett, sedde med fullkomligt opartiska blickar bilda de ett harmoniskt och godt helt; det är endast i förhållande till hvarje fremmande intresse åländingen är half och opålitlig.

Svenskt är folket till lynne, seder och språk. Gemensamma öden har det haft med Finland i fem och ett halft sekel eller allt sedan förra hälften af 1300-talet, då Åland redan räknades till Åbo stift och då de första sparsamma notiserna om dessa öar börja skönjas i våra historiska dokumenter. Men från hvardera hållet har Åland i farans stund ofta nog med nödvändighet blifvit betraktadt såsom en förpost på en farlig punkt, en förpost dömd att fylla löpgrafven, utan hopp att få dela segerns upplyftande fröjd eller det trotsiga nederlagets gemensamma, bittert herrliga minnen.

Till Finland hör Åland, och till Finland börja, såsom jag redan sagt, dess sympatier alltmera vända sig. Men från Finlands allmänna intressen förirrar sig icke ofta någon djupare genklang till Ålands bygder. Universitetet och landtdagen äro här visserligen kära för alla, men dock, enligt hvad det föreföll en fremling, icke så oändligen dyra skatter, som för oss i Finland.

Den gällande lagen är för åländingen hans högsta goda, och karakteristiskt för dessa i allmänhet konservativa öboer är, att de utan motvilja rätta sig efter nya förordningar, blott de äro på laglig väg tillkomna. Detta är en hederssak för honom. ”Laglydig bör man ju ändå alltid vara”, är ett uttryck, som jag ofta hörde åländingar yttra.

Beträffande deremot våra tidningar, vår litteratur, våra industriella företag, våra folkskolerörelser m. m. föreföll allt detta åtminstone vid den jemförelsevis flyk-

tiga bekantskap jag gjorde med Ålands befolkning, något fremmande för dess intressen.

Det vore, enligt min tanke, af stor vigt för Ålands förkofran, att en innerligare andlig samfärdsel skulle från Finlands sida uppstå med den intelligenta förpost, vårt folk eger på de åländska öarne, och från hvars leder allt flere arbetare i det gemensamma fosterlandets tjenst kunde utgå, om blott omsider den inbördes, solidariska ansvarigheten för nationens lifsarbete framstode klar och "lagenlig" för den åländske bonden.

Men låtom oss ännu ett ögonblick återvända till bröllopsgården. Den tredje dagen är inne. Det är en söndag. Klockorna från templet kalla till gudstjenst, och från bröllopsgården begifver sig till kyrkan hela skaran med bruden och brudgummen i spetsen.

På eftermiddagen vidtager dansen ånyo, lifligare och muntrare än förr. Hvem vet, hvilka vackra flickögon, som under dessa glada dagar, tändt eld i gossarnes hjertan! I tysthet hafva vi gifvit akt på flera, gryende inklinationer med thy åtföljande betydelsefull tystlåtenhet och blickar, som söka hvarandra.

Följande dag, den fjerde och sista bröllopsdagen, är egnad åt afskedet, och mot aftonen färdas gästerna hvar och en åt sitt håll från bröllopsgården, medtagande många, glada minnen och lemnande det unga paret qvar att i dess trefliga vindskammare tänka på framtida, gemensamt arbete för gårdens förkofran och på den lycka, lifvet beskärt dessa unga, som älska hvarandra.

I nästa bref skola vi färdas något raskare framåt och bland annat besöka kyrkorna i Lemlands, Jomala, Hammarlands och Eckerö församlingar.

Sjette Brefvet.

Innehåll. *En hjelpsam värdinna. Tre i en chaise. Qvinnan på Åland. Hemmet. Huru året vexlar och går. På en tingsgård. Lemlands och Jomala kyrkor. En vacker prestgård. I Hammarland och konsert på Kattby, dock icke kattserenad. Resa till Eckerö. Det vida hafvet. En blick på Signilsskär. Svenska kusten hägrar. Sorgehögtid i Storby. Religiösa sekter. Kolportörer såsom själasörjare. En blomma planterad i eld. Bibliska tänkespråk. Ett minne. Resa till Getha och naturn i detta kapell. De åländska midsommarstängerna. En grotta, som vi icke sågo.*

I mitt senaste bref lofvade jag, att vi nu skulle färdas raskare framåt. Detta skulle äfven kunna gå för sig, såvida icke svårigheten att erhålla skjutshästar i tillräckligt antal för vår stora karavan stundom ganska kännbart skulle låtit förnimma sig, i synnerhet under den brådare arbetstiden och på de vägar, vid hvilka inga gästgifvaregårdar befinna sig.

Sålunda kunde vi en gång erhålla endast en med tvenne hästar förespänd ”vagn” af den förut omtalade åländska beskaffenheten. I denna vagn instufvades hela vår respektabla packning samt ett halft dussin personer. Men härmed voro vi dock icke alla försörjde. Emellertid fick jag af en händelse höra, att en bondvärdinna för tillfället uppehöll sig i granngården på färd från Mariehamn till samma trakt, dit vår kosa ledde. Jag

frågade mig före hos henne, huruvida hon i sin rymliga chaise ville upptaga tvenne hygglige unge män, och den förträffliga värdinnan hade den vänligheten att med nöje bifalla denna anhållan.

Följden var naturligtvis den, att vi tre snart derpå i godan ro färdades vägen framåt. Vår värdinna var en präktig, rask och kraftfull qvinna om trettio år, hvilken det var ett nöje att se uppå, der hon satt rar och fin i den nyss lakerade chaisen. Under vår färd, som varade omkring tre timmar, blefvo vi tre de bästa vänner, och i utbyte mot hvad vi visste att meddela henne, berättade hon för oss om sitt hem och huru året der gick till ända under mödor och arbeten.

Ett oförgätligt minne för mig blir tonen i denna enkla berättelse. Det låg så mycket af skärgårdsnaturens friskhet och kraft, så mycket af lifvets allvar och af lifvets sannaste poesi, så mycket kärlek i denna skildring af ett hem, med alla dess många mödor och få fröjder, att man med vördnad bugade sig för den själens adel, som här uppenbarade sig för oss.

Då man satt der i den vackra, lugna sommarqvällen och lyssnade till de enkla, stundom nästan kärfva orden, var det som om man hörde en den vackraste skildring af Björnstjerne Björnson om hans hemlands folklif i allt dess armod och innerliga ljufhet.

Den åländska qvinnan måste framförallt städse vara vid godt mod, och i högre grad än hennes medsystrars är hennes lott att tidigt lära sig försaka. Från den stund, då hennes hjerta slutit sig till den mans, som älskar henne, lär hon sig denna lifvets svåra konst. Hon vet ännu knappast till fullo, att hon eger en vän för lifvet, innan han ryckes bort från henne. Ute på haf-

vet är hans hem, der brottas han med faror och kanske döden, under det att hon i det tysta hemmet arbetar och knappt kan gifva sig tid att tänka på den, som hon har kär derute och för hvilken oro fyller hennes bröst. Kommer så den mörka, långa hösten med dess vilda stormar. Då nu regnet slår mot rutan, och vinden gnyr kring stugans knutar, under det att natten med sitt mörker betäcker det dånande hafvet och de ödsliga stränderna, då gifves det mången åländsk qvinna, hvars trötta ögon sömnen ej förmår att tillsluta. Andra åter lemna sina kära på hafvet med förtröstan i Herrans beskydd och tänka, att som Gud vill, så kommer sorgen till oss på det vreda hafvet eller i det lugna hemmet.

Då December månad ingått, närma sig de åländska fartygen hemlandets kuster, och med dem återvänder den efterlängtade maken och med honom kanske en broder eller en fästeman, alltid åtminstone en vän till de öfriga i gården. Glad är återseendets dag, och innerlig är ens önskan att då riktigt visa de hemkomna, huru kära de äro och huru saknade de varit.

Men med denna dag börjas nya arbeten för gårdens qvinnor. Alla de kläder, som de vid fartygets utfärd om våren ställt i ordning åt männerne, hafva under den långa, besvärliga sjöresan blifvit illa medfarna och tarfva nu en grundlig reparation. Det, som ej mera kan användas, måste ersättas med nytt. Dessa arbeten aflösas af tillrustningarne för julens festliga begående. Med denna årets största högtid infaller den enda korta hvilotiden för värdinnan. Då kan hon få tid att jemte de sina resa till vänner och fränder och hos dem vistas några dagar samt att i sitt hem emottaga besök af dem tillbaka. Denna tid och dess med oförställd glädje njutna

nöjen äro snart sagdt hennes enda vederqvickelse efter ett år af oafbrutna mödor.

Men efter denna tid måste man åter med allvar taga uti med arbetet. Nu skall allt tillrustas för det nya årets seglation. Nu sömmas och lappas seglen, nu bakas och brygges det, saltas och inlägges det till provianteringen för fartygets besättning under en god del af året. Och i April slår åter afskedets timme, värdinnan är ensam och åt hennes omsorg är gården lemnad.

Tjenstefolket utgöres ofta nog endast af en dräng och en piga. Med denna lilla personal skola alla arbeten förrättas. Sjelf deltager värdinnan i dem af alla krafter. Arbetsstyrkan är således icke stor, men jorden är icke heller vidlyftig. Tvenne hästar förslå till alla körsysslor, och den om sina djur ömsinte åländingen använder alltid tvenne dragare för plogen och för kärran.

Nu är åter en tid af oro och ängslan inne. Efter lång väntan kommer omsider ett bref, stundom uteblifva alla underrättelser eller får man några knapphändiga notiser om de sina genom bref, hvilka lyckligare grannar erhållit från sitt sjöfolk. Dessa bref förena på det vackraste sätt dessa qvinnor, vare sig att de äro förmögna eller fattiga, med hvarandra, likasom deras sorger och bekymmer ofta äro gemensamma.

Sålunda foro vi med vår kära värdinna förbi ett litet torp. Hon höll in hästen och ropade på den qvinna, som bodde i den snygga stugan. Då skyndade ut mot oss en yngre qvinna. Vår värdinna sade henne då på sitt lugna, trofasta sätt, att hon nu icke måtte misstycka, att hon icke som hon lofvat, vek in till henne för att dricka kaffe; det var allt lika välmenadt ändå, men tiden medgaf det nu icke. Hon hade fördröjt sig

i staden, der hon dock icke hade fått något bref från sin man. Ej heller hade hon med sig något bref åt torparhustrun, hvars man hörde till besättningen på det fartyg, hvars skeppare värdinnans man var.

Förhållandet mellan dessa tvenne qvinnor med samma känslor af kärlek, oro och längtan var vackert och enkelt. Den ena rik, den andra fattig, hvardera utan underrättelser från den, som var dem kärast på jorden, hvem af dem kunde väl sägas vara för mer än den andra? Det såg man äfven i deras blickar, då de vänligt togo afsked, och vi foro vidare framåt till värdinnans hem.

Då vi anlände till gården, var der urtima ting. Frågan gällde en olaglig tullklarering, och vi fingo der se en mängd karakteristiska åländska sjömanstyper från tullvaktmästaren ända ned till sjömansgossen. Utslaget hade fallit i saken och lydt på ansenliga böter, öfverstigande 2000 mark. Den bötfällde var en kraftig skeppargestalt, med utmanande, dristig hållning. Han tycktes sätta en ära uti att taga saken så lätt som möjligt. Med den mest ogenerade hållning uppräknade han bötessumman åt den, som hade åtagit sig att ingå borgen för honom. Alla uppförde sig städadt och artigt, och i deras samtal om den rättvisa domen hörde man åter ofta upprepas orden: "Laglydig måste man ju ändå alltid vara."

Hitintills har jag i dessa bref, i hvilka några förhållanden på Åland blifvit berörda, lemnat expeditionens egentliga arbeten nästan alldeles ur sigte. Då likväl större delen af hvarje dag åtgått till undersökningar i konsthistoriskt afseende af de passerade trakternas kyrkor, vore det orätt att fortfarande förbise dessa saker.

Men då flera af Ålands kyrkor erbjuda forskaren ett i allmänhet ganska torftigt fält — isynnerhet om man jemför dem med de på intressanta fynd rika templen i trakterna kring Åbo — är det min afsigt att här inbjuda läsaren till endast flyktiga besök i några af de kyrkor, förbi hvilka vår kosa leder.

Vi skola således till en början se oss något omkring i Lemlands åt s:ta Brigitta helgade kyrka. Till det yttre erbjuder den ganska litet af intresse. Den utgöres af en rektangulär, af gråsten uppförd byggnad, i hvars vestra gafvel tornet blifvit tillbygdt.

I sjelfva kyrkan observera vi ett helgonskåp af intresse. Bland dess sju fristående, i trä skurna helgonbilder märka vi s:t Olof, detta norska helgon, hvars bild efter all sannolikhet fanns bland annat i Ålands landssigill under medeltiden, samt den heliga Catharina med hjulet, hvilka tvenne helgon vi återfinna i ganska många af de åländska kyrkorna och hvilka sannolikt under den katholska tiden härstädes åtnjutit stort anseende.

Från Lemland resa vi till Jomala kyrka, från hvilken en vacker allée för till prestgården, som eger ett intagande läge vid stranden af ett litet och smalt träsk. Till venster om detta reser sig ett ganska högt och brant berg, till höger åter hvilar ögat med nöje på Dalkarby med dess åkerfält och landtliga boningar på den lindrigt kuperade stranden. En skuggrik och — hvad som på Åland är sällsynt — en välunderhållen trädgård omgifver denna prestgård, som torde kunna anses vara den mest inbjudande på hela Åland.

Särskildt blef stället af intresse för oss genom den mängd upplysningar om Ålands ethnografi, som der med-

delades oss af prosten Roslin, och fullgör jag en kär pligt, då jag för dessa och för öfriga oss af presterskapet på Åland delgifna värdefulla iakttagelser äfvensom för all gästfrihet, som kom oss till godo, på expeditionens vägnar härmed frambär en vördnadsfull tacksägelse.

Jomala kyrka har i öster erhållit en tillbyggnad, som gifver det hela ett besynnerligt och fult utseende. Man hade nemligen i våra dagar beslutat sig för att förändra den gamla, aflånga kyrkobyggnaden till en korskyrka, men sedan, af anledning, som jag icke känner, åtnöjt sig med att tillfoga endast de långa tvärarmarne, hvarföre planen fått utseende af ett T.

Den äldre delen af kyrkan består af göthiska, stigande krysshvalf, hvilka till konstruktionen äro s. k. gjuthvalf af ganska intressant, men rått arbete.

Från det vänliga Jomala begifva vi oss nu till det likaså vänliga Hammarland, hvars kyrka har det vanliga åländska utseendet och ligger inbäddad i en lund af skuggrika, åldriga träd. Bland dess fornminnen kunna vi fästa uppmärksamhet vid en bild af biskop Henrik trampande på bonden Lalli, inom våra landamären det vestligaste minne af Finlands forne skyddshelgon.

I Hammarland funno vi ett godt herberge på ett särdeles förmöget hemman i Kattby. Det var ett slags herrgård; endast den snygga hvardagsstugan hade bibehållit det åländska tycket, de öfriga rummen prunkade med ett modernare möblemang. Kattby kom att ega för oss en skiljd märkelighet. På vårt bord hade vi på Åland hittills fått åtnöja oss med de permanenta rätterna: smör, bröd, mjölk och ägg samt när det var riktigt lyckligt, en bit salt fisk. Huru angenämt öfverraskades derföre våra gommar, då vi här blefvo serve-

rade med delikata, stekta flundror, ja hvad mera är med någon kötträtt, om jag minnes rätt! Hvarje ny upptäckt af Kattbykökets ytterligare, förträffliga egenskaper samt af dess muntra herrskarinnors välvilja mot oss stämde våra känslor alltmera huldrika mot det goda Kattby. Derföre, då vi alla hunnit krypa till kojs på våra nattläger på det rymliga salsgolfvet, stämde vi opp, såsom en tacksamhetsgärd, en mängd qvartetter efter ett utvaldt program och beviljade vid denna utomordentliga vokalkonsert fri entrée åt så många, tacksamma och förtjuste åhörare och åhörarinnor, som möjligen kunde få plats i dörröppningarna till salongen. Och på en mindre munter konsert än denna i Kattby har, i sanning, mången af mina läsare varit!

Följande morgon bar det af för oss med god fart från Hammarland i riktning mot Eckerö.

Trakten emellan Hammarland och Eckerö är ganska väl bebygd, men föga naturskön, åtminstone då man färdas landsvägen framåt. Ingen utsigt tillkännagifver hafvets närhet, förrän man uppnår Frebbenby gästgifveri, som ligger invid Marsund, hvilket skiljer fasta Åland från Eckerö.

I Eckerö förändrar sig naturen icke mycket, men trakten blir alltmera tätt bebygd, och slutligen för vägen genom Ålands betydligaste by, Storby kallad. Sedan man färdats genom denna, nalkas man den, likasom en skrytsam skylt på en enkel verkstad, på Finlands yttersta kust utställde palatslika kasernen, som inrymmer Eckerö tullkammare och postkontor.

Här öppnar sig plötsligen utsigten, och framför våra blickar ligger i majestätisk storhet det vida hafvet, med Signilsskärs ödsliga, låga klippor i fjerran vid horizonten.

På sanct Signils skär, såsom dessa klippor i äldsta tider kallades, ser man några lemningar af en forntida, qvadratisk byggnad, uppförd af gråsten samt omgifven af en ringmur. Vi lemna här emellertid å sido alla hypotheser om denna byggnads ursprungliga ändamål.

På den förnämsta af dessa skär upptäcker man några enkla bostäder för lotsfolket. För öfrigt finnas på Signilsskär inga andra innevånare än sjöfoglar, hvilka synnerligen väl trifvas på dessa klippstränder och här blifvit ovanligt tama. Vegetationen består af låga hjortronris, intet träd, knappast en buske förmildrar ödsligheten på dessa klippor.

Härifrån blir man ofta i tillfälle att betrakta det intressanta skådespelet af *fata morgana*. Vid lugnt väder ser man då plötsligen den aflägsna svenska kusten med dess skär och stränder plötsligen visa sig ofvanom horizonten, hvarefter den vackra luftbilden efter en stund upplöses och försvinner. Äfven på andra ställen af de åländska kusterna är det icke sällsynt att få se dylika hägringar.

Men låtom oss återvända till Storby. I denna by hade den åldrige värden på ett hemman aflidit och blifvit jordad samma dag vi anlände till byn. Gästerna hade qvarstannat på stället till följande dag, då en frukost skulle intagas före afresan.

Vid en utfärd på morgonen, som tvenne af oss företogo genom byn, förde vägen oss förbi detta ställe. På gården stod ett bord dukadt, och gästerna voro samlade i spridda grupper derute. Äfven värdinnan befann sig bland dem. Då hon fick se oss, kom hon med åländingens naturliga takt och finhet och inbjöd oss till gården,

i den händelse att vi såsom fremlingar skulle finna ett nöje i att se oss om bland allmogen i det land, hvarest vi vistades.

Begrafningsceremonierna, hvilka föga lära skilja sig från de i Finland vanligaste, voro visserligen förbi, men vi ville dock icke, ehuru tiden för vår skiljsmessa från orten var hardt nära, försumma detta tillfälle att kasta en blick på folket i en allvarligare stämning, hvarföre vi tackade för vänlig inbjudning och trädde in i sorgehuset.

Vi fördes nu in i ett snyggt, uppstädadt rum och undfägnades med kaffe, hvarunder den unge värden, en son till den aflidne, höll oss sällskap. Det var en intelligent, känslig man, stillsam i sitt sätt, men mycket meddelsam, och vi hade icke samtalat med hvarandra många ögonblick, innan vi märkte, att han och hans närvarande vänner hörde till de s. k. väckte, af hvilka på Åland öfverallt finnas ganska många.

Men äfven i dessa, till ensidighet lätt förande religiösa svärmerier, sågo vi snart, att åländingen förstår att bevara sin medfödda sjelfbeherrskningsförmåga och sin vanliga moderation. Vi sågo härstädes omkring oss inga af dessa ”mörka skepnader med färglös hy och halfsläckta ögon”, inga af dessa ”gudaktiga, tysta, hemska varelser, som räkna det för en seger att förkasta jordlifvets fröjder och som betalat hvad de anse för sin högre skatt med kindernas daggfärg och ögats eld.” Nej, lugna, öppna, förtroendefulla berättade de för oss, huru de ”genom Guds nåd underbarligen blifvit väckta till ett nytt lif i tron”, huru de med innerlig glädje hört den aflidne gamle i dödens stund högt bekänna sin frälsare, från hvilken hans sinne fordom varit något vändt, samt

huru många af deras likgiltigare grannar genom dessa den gamles sista ord och fasta förtröstan blifvit väckta.

Af personer, hvilka icke räknade sig till de väckta, hörde jag sedermera dessa fromma beskyllas för en hög grad af öfvermod och andlig högfärd i sitt betraktelsesätt af sina olika tänkande bröder, ehuru man skänkte dem ett villigt beröm för deras allvar och tukt i lefvernet.

Dessa andliga rörelser, som ganska mycket gripit omkring sig på Åland, hafva, om de också icke blifvit väckta, dock erhållit en riklig näring genom den stockholmska evangeliska fosterlands-stiftelsens kolportörer, hvilka ofta resa ut till dessa öar och alltid finna begärliga åhörare vid sina härstädes hållna mer eller mindre offentliga sammankomster.

Desse kolportörers rykte är i allmänhet icke godt. Man beskyller dem för att vilja rikta sig på de väcktas bekostnad, och i sjelfva verket lära de ofta draga tillbaka till sitt land igen med betydliga gåfvor af de åländske kristendomsbröderne. Saknande nödiga kunskaper, stundom andeligen uppblåste och i förvånande hög grad oförskämde, sky desse själasörjare icke att med salvelsefull stränghet söka inblanda sig i familjelifvets angelägenheter, till och med bland ståndspersoner, för att bland dess medlemmar väcka oro och förargelse. Ofta i besittning af åtskilliga folktalaregåfvor lyckas de väcka stundom de enfaldiges beundran, alltid de nyfiknas intresse, och, ehuru af en och annan prest förbjudne att predika, förstå de dock att under någon förevändning församla åhörare omkring sig.

Af några prestmän vinna de öppet eller tyst medhåll, och deras läror finna sedan hos desse en fullständigare, djupare och mera systematisk tolkning.

Men hvad desse kolportörer möjligen i ondo utsått, har i den åländska allmogens intelligenta jordmån vext opp i godo, och man torde icke med skäl kunna säga, att dessa själasörjare i allmänhet åstadkommit något varaktigt ondt.

Stundom funno vi dock, ute på de isolerade öarne, hvilkas innevånares oftast mera inåtvända, djupare lynnen äro böjda för att gå till grunden af tingen, att dessa väckelser äfven hos de unga urartat till en nästan fanatisk fördömelse af allt verldsligt. Sålunda sågo vi på en af dessa öar en ung, vacker, i sin fulla vårfägring ännu glödande flicka, huru hon med rysning vände sig bort, då vi frågade henne om de ungas lekar och danser på orten. Hon svarade, att jordens fröjder icke angingo henne, och att hon väntade sin glädje i himmelen. Då vi frågade henne, om hon icke egde någon fästman, svarade hon med innerligt allvar, att hon aldrig skulle ega någon annan sådan än Christus, hvars brud hon var. I detta ögonblick såg man i hennes unga, ödmjuka ögas glans, att hennes själ var hardt nära att förbrännas af den eld, hvari man planterat det ännu i knoppning vexande, oskyldiga hjertat.

Någon smälek eller förföljelse lida de väckta icke af sina grannar. Åländingen yttrar sig i allmänhet mycket fördragsamt i frågor om sin nästas religiösa åsigter, hvilka de med sin grannlagenhet tyckas betrakta såsom en hjertats och tankens slutna helgedom.

Så gerna jag än velat öfvervara en af de svenske kolportörernes andaktsstunder, blef jag dock icke i tillfälle dertill. Äfven sades det, att Åland denna sommar var besökt af ganska få dylike själasörjare.

Från desse kolportörer härstamma de bibliska tänkespråk, tryckta med tumshöga stilar, hvilka man här ofta ser upphängda på väggarne i allmogens stugor och stundom äfven i rummen på prestgårdarne. Men vi hafva redan alltför länge uppehållit oss i Storby. Kärrorna stå vid grinden. Låtom oss ännu blott kasta en blick utåt det vida, herrliga hafvet, som strålar i morgonens glans och vinkar oss ut mot fjerran.

På detta haf färdades en gång från Eckerö till Grislehamn den älskvärde, humane tyske skriftställaren och diktaren J. G. Seume. Det var om sommaren 1805, då han från Ryssland reste till Sverige, efter att hafva passerat Finland, för hvilket land han hyste de vänligaste känslor. I den båt, som förde honom öfver Ålands haf, nedskref han vid detta tillfälle sin vackra minnessång med anledning af Schillers kort förut timade död. De spår, en ädel ande lemnat under sin vandring på jorden, likasom uppgå i naturens egen, eviga ungdom och stråla minnesrika fram äfven ur de flyktiga vågornas glitter.

Nu slår afskedets stund. Dammet yr opp från vägen, och vi ila fram mot Eckerö åt sanct Laurentius helgade kyrka.

Här observerade vi spår af forna kalkmålningar, hvilka prydt såväl sjelfva kyrkan som ock vapenhuset. En senare tid har med ett lager af hvitrappning öfverdragit dessa vittnen om framfarna dagars konstsinne, hvarföre dessa bilder tillsvidare således måste blifva en hemlighet för konstvännen.

Vägen mellan Eckerö och Getha kapellkyrka, det närmaste målet för vår färd, tillryggalade vi på det mest omvexlande sätt. Först åkande ända till Eckerö kyrka;

derpå vandrade vi till Marsund, hvilket vi passerade i båt. Vid Frebbenby gästgifveri fingo vi åter sätta oss upp i schäsar och uppnådde på en biväg Skarpnote by.

Naturen började antaga ett mera omvexlande lynne, och då vi från sistnämnda by färdades i båt mot nordvest, seglade vi inom en ganska vacker skärgård. Vi landade mot aftonen omkring en half mil från Getha kyrka, och nu började vandringen ånyo, sedan vi lyckats erhålla ett par hästar, hvilka framsläpade vår packning, delvis på en nästan ofarbar väg.

Man hade till herberge för vår karavan rekommenderat hemmanet Pellas i Vestergetha by och såsom ett igenkänningsmärke uppgifvit för oss en midsommarstång, invid hvilken vägen toge af till Pellas.

Men i den stora byn funno vi flera sådana midsommarstänger, den ena prydligare än den andra. Der stodo de med sina luftiga segel af blomsterprydda nät, sina kransar och blommor, högre opp på masten svängde aftonvinden omkring det sedvanliga, horizontela korset, hvars fyra armar pryddes af farkoster med hvita, svällande segel, och i toppen hjulade den konstigt skurna solen med sin morgontupp på spetsen af stången eller med sin kosteliga bild af en bonde, rökande sin pipa och derunder svängande sina båda armar.

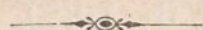
Hvilken af alla dessa midsommarstänger var den rätta? Allt folket i byn slumrade redan. Följden var också den, att vi gingo vilse. Slutligen sågo vi en piga, som i sommarnattens skymning steg ned från sitt loft; vi blefvo nu förhjelpte på den rätta vägen samt somnade godt efter den varma dagens små strapatser i vår vindskammare på Pellas.

Följande morgon undersökte vi de få konsthistoriska minnen, som förvaras i den lilla åt sanct Göran helgade stenkyrkan i Getha.

Då den tid, som oss återstod att vistas på Åland var väl knappt tillmätt, sågo vi oss icke i tillfälle att besöka Bollstaholms, i denna trakt belägna, gamla säteri, utan annoterade oss till minnes att derstädes skola finnas några goda porträtter i olja. Sjelfva karaktersbyggnaden eger ingen anmärkningsvärd ålder.

Naturen i Getha är mycket omvexlande. På sina ställen ödslig och kärraktig, antar nejden snart ett fullkomligt skärgårdstycke, och blir i norr en steril bergstrakt, för att åter i det inre af kapellet, t. ex. i närheten af kyrkan, förbytas till ett lugnt och småtrefligt insjölandskap med träsk, skogbevexta åsar och leende åkerfält.

I detta kapell ligger äfven den af resande på Åland mycket besökta s. k. Djupviks-kyrkan, en större bergsgrotta, hvilken beskrifves såsom mycket romantisk. Då denna naturformation icke hörde till området af våra forskningar, lemnade vi stället obesökt och begåfvo oss söderut till Finströms socken.

Sjunde Brefvet.

Innehåll. *I Finström. En folkupplysningens vän. Karl Emanuel Janssons hem på Pålsböle. Från våra striders dar. Arbeten i Finströms åldriga kyrka. Intressant natursceneri vid Färgsundet. Några timmar i Saltvik. Resa i sommarnattens skymning till Sund. Kastelholms ruiner framskymta. Karavanen anländer till Lappböle gård, som belägras och tvingas att kapitulera. Kastelholms ruiner. Altarskåpet i Sunds kyrka. Glada qvällar. Lekar och danser i en bondstuga. La petite Fadette. En namnsdag. Utflygt till Wårdö. Bomarsund på afstånd. En fånge från södern. Wallins fosterbygd. Lumparland. Föglös idylliska kyrka. För andra gången i Degerby.*

Vägen till Finströms kyrka går genom en kuperad, skogig nejd, alldeles icke lik den natur, som mötte oss i det vestligare Åland. Omvexlingen är dock behaglig, men några egentligen såkallade vackra utsigter sågo vi icke.

Anlända till kyrkbyn, togo vi in på Finström-gård och funno i värden på stället en för Ålands historia särdeles intresserad man. Gården saknade för tillfället värdinna, och vår kost var här den tarfligaste man kan tänka sig, hvarjemte vi fingo undvara all den trefnad, som en värdinnas ordnande hand äfven på en bondgård kan bereda.

Men vi fingo, i sanning, ingen orsak att klaga öfver vår vistelse i Finström. På den nära till kyrkan

belägna prestgården funno vi allt hvad vi saknat på det mest inbjudande sätt ersatt, och hvarje ledig stund skyndade vi oss att i d:r Fr. von Knorrings gästfria hem njuta af den oförställda vänlighet och det lefvande intresse, som kommo oss och våra forskningar till del.

Frans von Knorring är ett i Finland kändt namn, och den ärevördige, gamle mannen betraktas på Åland med rätta såsom dessa öars kärleksfulle patriark, till hvars råd och för hvars alltid vaksamma intresse för folkets bästa allmogen hyser ett oinskränkt förtroende. Åren, som snögat på den gamles hjessa, hafva ej förmått släcka elden i hjertat, och lifligt som en ynglings klappar det för hvarje godt och ädelt sträfvande, isynnerhet för folkundervisningens höga sak, hvilken han på allt sätt sökt verksamt befordra, äfven genom en af honom sjelf uttänkt, lika enkel och åskådlig som inventiös method för undervisning i plan geometri med åskådlig bevisning, en method, som isynnerhet i skolor för blinda vore af stor betydelse.

Äfven den finska konsten har anledning att till d:r F. v. Knorring stå i förbindelse för den öppna blick, hvarmed han skådat omkring sig efter gryende, konstnärliga anlag. Honom hafva vi till en god del att tacka för att vår unge målare K. E. Jansson vandrar fram på konstnärsbanan, och hvem vet, hvilken varm uppmuntran Alie Lindberg fått af den förtröstansfulla glädje, hvarmed den gamle betraktade hennes blyga, nu så vackert förverkligade konstnärsdrömmar? Båda dessa artister ega sina hem i Finströms socken. Den förra i sjelfva kyrkobyn, på Pålsböle hemman, den senare något längre bort i socknen, på Emnäs.

Karl Emanuel Jansson hade vid omkring 14 års ålder genomgått Godby lägre elementarskola. Vid denna tid vistades i Finströms socken på arbetsförtjenst en målaregesäll, vid namn Kellgren, hemma från Stockholm, som i sin ungdom en kortare tid studerat i akademien för de fria konsterna. Från denna lärotid hade han medtagit lusten, men ej talangen för det högre måleriet. Genom honom väcktes hos den unge, åländske gossen lusten att rita, och kanske redan då någon tanke hos honom på en framtid åt detta håll lät förnimma sina svaga, osäkra vingslag. Då hörde d:r v. Knorring talas om hans ritningar och lät tillsäga honom att hemta dem opp på prestgården, hvarifrån en vacker dag några ark, fullritade af Jansson med original fantasier, sändes till Fredr. Cygnæus i Helsingfors.

Till svar härpå anlände från Cygnæus ett budskap att Jansson genast egde att begifva sig till Åbo, hvarest han skulle erhålla fri undervisning af Ekman samt af konstföreningens medel 10 rubel i månaden till sitt uppehälle.

Det var nu således bestämdt, att Jansson skulle blifva artist. Hvad detta ord innebar, visste den unge gossen säkert icke. Fastlagstiden reste Jansson öfver till Åbo i ett svårt väder, förkylde sig häftigt på vägen och kom sjuk fram till Ekman. Denne hade icke någon aning om konstföreningens planer med gossen, och okänd, som ett vilsegånget barn, stod denne nu vid grinden till konstnärsbanan och inför den kände mästaren med det varma hjertat.

Vänligen lofvade Ekman taga hand om honom, tills upplysning kunde vinnas om konstföreningens verkliga

afsigt. Slutligen anlände bref från Helsingfors, och Jansson var nu Ekmans elev.

Några dagar före vår ankomst till Finström hade den nu mera mycket lofvande artisten afrest till Kökar för att på denna säregna hafsö och bland dess naturfolk af fiskare göra studier till framtida arbeten. Hans senaste tafla, "Kortspelande sjömän i en åländsk kajuta" eller "Klöfver ess!", som den i katalogen benämndes, hade dock till den grad intresserat mig, att jag ej ville lemna orten utan att hafva gjort ett besök i hans fädernehem, på Jan Janssons hemman Pålsböle. Det var en solklar morgon, då jag vandrade dit öfver, vid gårdens alla grindar stodo de trefliga "majstängerna", med sina ännu helt gröna granar i topparne, såsom minnen af den äldste gårdsonens för vidpass åtta dagar tillbaka härstädes firade bröllop. Och inne i hemmet rådde solsken och värme för den unge konstnären, af hvars hand några studier jemte skizzer af vänner i Düsseldorf hängde på väggarne af den stora, ljusa sal, han vanligen plägade bebo under sin vistelse i hemmet. Då jag sedan lemnade orten, hade den nygifte sonen i huset den vänligheten att i sin nya, präktiga bröllopschäs föra mig till Saltvik.

På Finströms prestgård får man se tvenne i olja målade porträtter af husfadren och hans aflidna maka. De utmärka sig, såvidt jag kan bedömma det, genom träffande likhet samt djup och ädel karakteristik och äro i färgen särdeles varma, fina och vackra. De äro af den nu tjugufemårige artisten Janssons första försök i porträttmåleri och ega redan såsom sådana ett stort intresse samt berättiga till de vackraste förhoppningar.

Då vi sedermera passerade Godby i samma socken, togo vi oss friheten att aflägga ett kort besök hos provincialläkaren d:r Wilenius, hvarest vi blefvo i tillfälle att se en liten genrebild af samme målare. Taflan, hvilken är ett af Janssons senaste arbeten, föreställer en gammal åländing, som är sysselsatt med att vid stallet hugga granris. Den är en liten godbit, såväl i sin helhet som i detaljerna och lemnar ett godt minne.

Men det är icke endast minnen af fredliga idrotter, som möta oss i Finström. Denna socken eger nemligen utmärkelsen att år 1808 hafva varit den egentliga härden för det säregna, lilla och med så mycken framgång förda åländska bondekriget mot ryssarne. Det var socknens dåvarande länsman Erik Arén, som, jemte sockneadjunkten på stället Henrik Johan Gummerus, djerft och beslutsamt uppkastade planen att afväpna fienderne, hvilken, som det skulle tyckas, befängdt djerfva plan de inom 4 till 5 dagar på det mest oväntadt lyckliga sätt fullföljde. På ena sidan stod Ålands hela befolkning, en odisciplinerad, till en början endast med störar beväpnad bondehop, men denna skara var enig och till det yttersta uppretad, sedan den af en, med detta laglydiga folks hela karakter och lynne obekant, fientlig anförare blifvit uppfodrad att vid hotelse af förlust till lif och egendom utföra en order, hvars fullgörande var en omöjlighet. På den andra sidan stodo smärre, i ett fientligt land spridda hopar af beväpnad militär, uppgående på många ställen endast till några tiotal män, hvilka dock alla kunde anses krigsvane. På Kumlinge, hvarest det enda egentliga "tillbudet" till en verklig sammandrabbning egde rum, funnos dock ända till 400 ryssar, mot hvilka bondehären likväl egde en mäktig bundsförvandt

i 4 tvåpundiga nickor, lånade åt densamma från en svensk för tillfället i granskapet liggande barkas och hvilka gjorde lysande effekt. Det var endast genom fiendernes sorglöshet och genom åländingarnes tystlåtenhet och skicklighet att dölja sina planer, bondekriget kröntes på ett nästan komiskt lyckligt sätt med framgång. Sin seger begagnade åländingarne med den yttersta hofsamhet och ett förundransvärdt saktmod.

Ännu minnes åländingen med stolthet dessa dagar, och för hans landsmän från år 1808 skall det i alla tider räknas till en heder att beslutsamt hafva vågat kasta sig in i en, efter all mensklig beräkning fullkomligt ojemn strid. Att den blef en bardalek utan mycken blodsutgjutelse, men full af skrämskott och misstag, voro, i sanning, icke de raske åländingarne skulden till.

Finströms intressanta kyrka är sannolikt det äldsta af Ålands nuvarande tempel. Dess inre lemnar ett egendomligt intryck, med det breda midtelskeppet och de ytterst smala, förträngda sidoskeppen med deras om en rå byggnadskonst talande hvalf och deras väldiga, grofva, konstlösa pelarstöttor. Golfvet upptages af grafstenar öfver församlingens prester i forna dagar. I koret hänger ett medelmåttigt porträtt af Carl XII inom en präktig, i trä skuren ram med rika ornamenter. I vapenhuset möta oss intressanta bilder af kyrkans titelhelgon, erkeengeln Michael och andra heliga, bland hvilka en märkelig staty af sanct Antonius. Äfven sakristian är rik på konsthistoriska minnen och eger, bland annat, ett helgonskåp med bilder af sanct Henrik och sanct Sigfrid m. fl. helgon. Nedtill prydes detsamma af en på trä målad framställning af de visa och fåvitska jungfrurna, en högst naiv och

trogen kostymbild från den okände målarens egen omgifning.

Efter slutadt arbete härstädes begifva vi oss en vacker morgon på färd till Saltviks kyrka.

Vi resa nu genom Godby, en ansenlig, köpingslik by, med lasarett, apothek, handelsbutik o. s. v. Trakten är skogrik och plötsligen för oss en brant sluttande väg ned till det natursköna Färgsundet, onekligen ett af de vackraste och mest pittoreska ställen på Åland, med höga och branta, skogbekrönta stränder, vackra holmar samt utsigter öfver tvenne hafsvikar. Det djupa sundet passera vi på en färja och färdas sedan vägen rakt fram till Qvarnbo invid Saltviks kyrka.

Till det yttre erbjuder Saltviks kyrka ingenting ovanligt. I vester är tornet tillbygdt. På södra sidan är vapenhuset beläget. Ofvanom dörren till detsamma finnes inmuradt ett fragment af en elegant prydnad från en slottsport, möjligen från Kastelholms gamla borg. Denna i sandsten skulpterade bild föreställer en amorin med frukter, men traditionen på orten påstår, att denne pojkbyting föreställer en gosse, som engång stulit frukt, och hvars bild, till straff för detta snatteri, blifvit androm till varnagel uppsatt på detta offentliga ställe.

Saltviks kyrka är ganska rik på konstminnen, både från den katholska och den äldre lutherska tiden. Bland annat finnes här en intressant oljemålning på trä, föreställande sanct Göran i strid med draken om prinsessan.

Från våra dagar förvarar kyrkan en altartafla af Ekman, af hvars hand många målningar af olika värde anträffas i vestra Finlands och Ålands kyrkor. Taflan

föreställer ”Kristi bön i Gethsemane” och är af ganska stor och förtjenstfull effekt.

Vår vistelse i Saltvik var ganska kort. Vi kunde redan samma dag resa vidare, och begåfvo oss vidpass kl. 10 om aftonen på färd till Sund.

Nattens skymning låg redan ganska mörk öfver nejden, och då vi närmade oss vårt mål, sågo vi på något afstånd endast otydligt de mäktiga konturerna af Kastelholms ruiner.

Klockan hade slagit elfva, då vi om natten anlände till Lappböle hemman, ej långt från Sunds kyrka. Gården ligger något afsides, och allt folket på stället sof, då vår stora karavan oförmodadt körde in på gården. Vi voro tvungna att med starka bultningar på dörren jaga sömnen ur stugans innevånares ögon. Länge varade våra underhandlingar med det belägrade folket, innan vi omsider förmådde utverka åt oss nattqvarter.

Efter hvad vi sedan erforo, fanns det endast qvinnfolk hemma i gården, och med yttersta förskräckelse hade man sett vår manstarka skara belägra förstugutrappan. Hörbart hade de stackars qvinnornas hjertan klappat, och under tusende välsignelser beredde de sig på det värsta af de besynnerlige röfvarenes anfall. Men våra vänliga ord och vårt glada skämt bevekte omsider de skönas hjertan, och inbördes hade de sagt: ”de må nu vara hvilka som helst, så inte kan man låta dem stå derute, då de tala som ena Guds englar.”

Dörren gick opp! Med ett gladt hurrah strömmade vi in och logerade oss alla, tack vare vår vunna erfarenhet under resan, beqvämligen i den ena stugan. På denna Lappböle gård trifdes vi sedan alldeles ypperligt. Om vi der också icke sofvo på ejderdun, så redde dock

den vänliga värdinnans hand vårt läger så mjukt som möjligt och om vårt bord just icke prunkade med utsökta anrättningar, så flammade dock elden på spiseln städse muntert i afsigt att undfägna oss, och samspråket i det stora, renliga hvardagsrummet gick gladt och trefligt. Här vistades vi förnöjda hela den tid vi uppehöllo oss i Sund, sysselsatta med de arbetsdryga undersökningarna af Kastelholms ruiner och af Sunds kyrka.

Kastelholms ruiner äro bland de prydligare, man kan få se. Ännu resa de sig djerft mot höjden, men på många ställen tyckas murarne vara så svaga och bräckliga, att man kunde befara, att första, våldsammare storm skall till marken nedslå dessa stenmassor.

Man inträder genom murarne till Johan III:s fordna praktvåning och stiger öfver det nu mera med grönskande kullar betäckta gruset inom densamma opp till den yttre stora borggården, på ena sidan begränsad af en ännu bibehållen och såsom magasin begagnad slottsbyggnad. Mot sjösidan sträcker sig en hög mur med en terass för vaktposterna och i vinkel mot denna mur utgår den del af borgen, hvarest ingången till fästets egentliga kärna är belägen.

Då man inträdt genom denna port, framstå de väldiga ruinerna i all deras storhet och prakt. Vi befinna oss nu på den inre borggården. Ofvanom den hvälfda portgången reser sig slottets egentliga kärna, hög och svårtillgänglig för besökaren. Högt uppe i denna del af borgen kan man, ehuru icke utan ganska stor fara ännu uppsöka det dystra rum, hvarest konung Erik XIV för omkring 300 år tillbaka hölls fången en kort tid, eller från Juli månad intill hösten af året 1570. Hit

kom han från Åbo slott och härifrån fördes han till Gripsholm.

På andra sidan af den inre borggården varseblir man särdeles intressanta lemningar af fordom befästade delar af slottet. De skänka äfven arkitekturmålaren den mest fängslande anblick, der de mot himmelen afteckna sig med sina af förfallna skottgluggar och fönsteröppningar genombrutna murytor, sina framstigande, nedrasade utsprång och sina enstaka, af på hvarandra löst hvilande stenmassor bildade pelarlika ruiner. På de gamla slottsruinerna frodas smärre oxelrönnar, här nedhänga smidiga buskvexter, och vinden vaggar det yfviga gräset, som rikligt betäcker hvarje afsats, hvarje remna i den minnesvärda borgen.

Utsigten från höjden af ruinerna är vacker. Man ser öfver det fredliga landskapet på ena sidan och på den andra öfver sundet och den motsatta stranden, utmed hvilken en lång allée af åldriga, praktfulla lönnar och andra trädslag leder fram till den fordna kungsgården.

I dessa nejder försiggick i fordna dagar ”Kung Carls jagt.” Inom Kastelholms ruiner förlägger operan af samma namn en effektfull sammansvärjningsscen. Präktigare staffage än det, som dessa minnen skänka, kan man ej önska det gamla, ståtliga Kastelholm, der det minnesrikt nedblickar på den vänliga, glada naturen i det odlade Sund.

Öfver Kastelholms ruiner hvilar i folkets ögon en dyster stämning. I slottets igenrasade och af seklers grus betäckta, underjordiska källarhvalf har folktraditionen naturligtvis gömt rika, outtömliga skatter, hvilka andar bevaka. I ruinernas mörker visa sig ofta skepnader af öfvernaturlig gestalt, och mången stormig höst-

natt har vandraren, som skyndat förbi dessa höga murar, hört underbara, hemska ljud från de öde borggårdarne. Att dessa andar dock äro vänligt stämda mot tonernas glada lek, kan jag försäkra, ty straxt invid deras mörka slott ligger den boning, som skådat Alie Lindbergs första barndom.

Sunds intressanta kyrka är belägen på den höga och ganska starkt sluttande stranden af det lilla kyrksundet. Lummiga, väldiga alar, de vackraste jag sett i Finland, bekransa stranden. Den motsatta sidan af sundet erbjuder en vacker tafla. Vi se der en hög, med björkar och barrträd bevext ås resa sig djerft från stranden af den lugna, skyddade vattenytan.

Bland Ålands konstminnen finnes intet, som skulle åtnjuta en så stor ryktbarhet som altarskåpet i Sunds kyrka. Församlingen har detta gamla helgonskåp mycket kärt. Jag kan just icke säga att det eger större konstvärde än många, andra dylika skåp, men det har kommit i rop, vare sig för de många figurernas antal — utom de tolf apostlarne och jungfru Maria med Jesusbarnet finna vi nemligen här tio qvinliga delvis mycket anmärkningsvärda helgon — eller är orsaken till skåpets ryktbarhet helt enkelt den, att Sunds kyrka ofta besökes af turister, som begifvit sig till dessa nejder att beundra Kastelholms ruiner.

Förutom detta altarskåp förvarar kyrkan en god votivtafla från år 1671, några särdeles vackert skurna helgonstatyer af sydtysk skola m. m. I sakristian ser man bland annat några välbibehållna enkla stolar, med svarfvade fötter, från Carl XI:s tid.

Efter fullgjordt arbete i Sunds kyrka, kunna vi återvända till vårt vänliga hem på Lappböle gård. Det

var glada qvällar vi derstädes tillbringade. Var vädret vackert, kallade vi gamla och unga ut på gårdsplanen, och här började lekar och danser. Här lärde vi oss den behagliga melodin till den lifliga valsleken:

Udden står och sofver,
Trallala, lala, lala, lej!

Här utfördes den dramatiska julleken:

Det kom ett herrskap ifrån en ö,
Faderalla!

De hade knappast en kaka brö',
Faderalla!

Korgen jag eder gifva vill,
Faderalla!
Ty en annan jag hörer till,
Faderalla!

Nu är jag så hjertans glad,
Faderalla!
När jag friade, fick jag ja,
Faderalla!

Och här lekte vi ännu många andra, muntra åländska lekar. Med i ringen voro gamla och unga, gubbar, gummor, flickor, gossar och barn, under det att gamla mor satt på trappan och sjöng och trallade melodierna till våra lekar och danser.

Regnade det åter, voro vi alla inne i stora stugan, der vi lärde oss dansa ”schatiskan.” I den stora spiseln flammade lågorna gladt under grötkitteln, i de väggfasta sängarne sofvo barnen, borta i väggspringorna sjöngo syrsorna, och den goda, vänliga gumman trallade taktfast den lockande dansmelodin, under det att vi grundeligen undervisades i den ädla danskonsten än af en gam-

mal, väderbiten sjöman, än af de unga i början något blyga, men sprittande glada flickorna, än af de äldre barnen. Lifvade voro de alla af att se våra framsteg i den åländska dansen, och undervisningen bedrefs med den framgång, att vi nu hurtigt kunna svänga om med hvilken åländsk tös som helst i den lifliga schatiskan.

Ganska medelsamma voro de alla i gården, isynnerhet de unga, bland hvilka en sextonårsflicka egde en ganska vacker sångröst. Vi kallade henne *la petite Fadette,* och det låg verkligen något af "Syrsan" i denna fattiga, späda, jag vet ej om jag skall säga fula flicka med de talande, stora, vackra ögonen. Dansa kunde hon som ett litet troll, och lif och eld var det då i hvarje hennes rörelse. Sagor visste hon berätta, litet vidskeplig var hon väl kanske också, visor sjöng hon hela stugan full och arbeta förstod hon som den raskaste flicka i verlden.

Jag vill berätta en liten episod från vårt stugulif på Lappböle. Under det vi vistades derstädes, inföll en dag, som i almanacken bar samma namn som en af oss. Vi hade endast flyktigt observerat annalkandet af denna högtid, men värdinnan hade gjort det desto mera. Aftonen förut hade vi dansat till klockan 12 på natten och hade somnat in i godan ro. Klockan var endast 2 slagen följande morgon, då dagens hjelte väcktes af värdinnan, som med den vänligaste min i verlden stod vid hans bädd med en bricka, hvarpå en stor, grann kopp med rykande kaffe blänkte. Värdinnans tillämnade spratt att i förtid jaga opp vår man, lyckades dock icke rätt. Han fann i god tid hvad klockan var slagen och sände värdinnan till en bädd, hvarest en annan, mera

morgonsömnig kamrat sof oskuldens sömn. Yrvaken tog denne emot den bjudna kaffekoppen, drack den lifvande drycken och steg genast opp till arbetet. Då han märkte sitt misstag, var det honom omöjligt att ånyo få fatt i den bortjagade sömnen, och värdinnans skämtsamma afsigt var, om också icke tillfullo, vunnen.

Då den vanliga kaffetiden var inne, öppnades dörren till stugan ånyo, och in trädde tvenne hvitklädda beslöjade flickor med blomsterkransar i håret. Efter dem kom värdinnan med kaffebrickan, och sålunda nalkades sällskapet under nigningar namnsdagshjeltens bädd. De grannt utstyrda tärnorna voro till en början tysta som muren, satte sig stillsamt ned på dem erbjudna stolar och svarade endast med stumma bugningar på den lifliga konversation, hvarmed man från alla håll sökte underhålla de okända sköna. Efter en enträgen uppmaning af vår kamrat att lyckönska honom, uppsteg *la petite Fadette*, som var en af de beslöjade blomsterbrudarna, neg och sade:

„Nu jag gratulera får!
Måtte allting väl er gå,
Må ni helsa, rikdom få
Och beständigt ogift gå!“

Och efter denna impertinenta gratulation försvunno de beslöjade lika högtidligt som de inträdt. En qvart timme derefter sågo vi de nyss så grannt utstyrda damerna muntert vandra i tåget med boskapen, under det att regnet gjorde allt sitt till att genomblöta deras bastanta, hemväfda kläder.

Det var icke utan verklig saknad vi skiljdes från det trefliga, enkla Lappböle och dess goda folk. Riktig reda på oss torde de aldrig hafva fått, och med un-

drande tankar hade de följt med de glada och på stället genast hemmastadde ”kyrkherrarne”, hvilka intresserade sig för allt hos dem, från och med vaggvisan, som sjöngs vid det yngsta barnets vagga, till och med skeppsbyggeriet på Åland, hvarom husbonden visste att berätta, och hvilka lärde sig dansa den muntra schatiskan, sedan de dagen igenom uppmätt ruinerna vid Kastelholm och tittat på allt, som fanns i deras omtyckta kyrka. Icke stod det rätt till med dem, hade de sagt om oss, ty så artige och vänlige herremän hade de aldrig sett. Den, som de i synnerhet lära hafva misstänkt, var vår folkelige, muntre traditionssamlare, hvilken de kallade vår ”pratmakare till provision” och de kunde ej begripa, huru gamla karlen kunde hafva tid och lust att dagen igenom höra på barnens sagor och visor.

En hemlig misstanke, att vi vore utsända af höga kronan för att taga reda på allmogens lif, torde på flera än detta ställe, oredigt hafva smugit sig in hos allmogen, men huru kunde detta förenas med de glade, artige herrarnes sorglösa och förtroendefulla uppförande!

Under expeditionens vistelse i Sund företogo jag och en reskamrat en exkursion till Vårdö. Resan var den behagligaste, och vi färdades genom trakter, hvilka här och der nästan kunde kallas romantiskt vackra. Djerfva, branta klippor, vackra skogsmarker, trefliga byar omvexlade, tills vi vid Mångstekta gästgifveri uppnådde hafvet.

Härifrån gick färden i båt öfver Vargata-fjärden till Vårdö. Vi passerade härunder förbi de föga intressanta ruinerna af Bomarsunds forna fäste. Hos folket i denna trakt lefver i liflig hågkomst minnet af det se-

naste kriget, och man berättade oss åtskilliga små karakteristiska historier från denna tid.

Här vill jag berätta en egendomlig anekdot från dessa trakter, hvilken jag hörde af upplysta personer på Åland, och af hvilken, som jag skulle hoppas, inga väsendtligare detaljer fallit ur mitt minne. För många år sedan hölls, på Bomarsund, skulle jag tro, en tatarisk andlig såsom fånge. I början var hans fångenskap ganska sträng, men den gamle, allvarlige mannen ingaf omsider större förtroende och han erhöll slutligen tillstånd att bo på en bondgård under bevakning. Hans dagar voro dock icke glada. Med ingen kunde han meddela sig, okunnig som han var i hvarje annat språk än sitt eget. På den gård, der han bodde, fanns dock en äldre qvinna, som fattade medlidande med fremlingen och, utan att någon anade det, lärde hon sig hans språk så fullkomligt, att hon öfverallt kunde uppträda såsom tolk åt honom. Den gamle mannen kände sig mycket lycklig öfver denna vänliga skiftning i sitt öde och fattade en ovanlig tillgifvenhet för denna bondqvinna, som äfven förfärdigade åt honom kläder, af åländsk väfnad, efter hans hemlands snitt. Slutligen torde han hafva erhållit friheten, och med djup saknad skiljdes han från sin trogna väninna, som i det fjerran landet så mycket förmildrat hans sorger. Nu skall hon vara ganska gammal och sjuklig, och af den på ett så originelt sätt förvärfvade kännedomen af det tatariska språket torde nu redan mycket hafva fallit ur hennes minne.

Naturen i Vårdö skiljer sig icke mycket från den på de små öarne närmare fasta Åland, likasom icke heller befolkningen tyckes utmärka sig genom några egendomligheter. Vårdö-bon kallar sig annars alltid Sund-

skärs-karl. I de olika socknarne på Åland har befolkningen likaså sina af traditionen fastställda benämningar. Sålunda talar man om en "Eckrö-bo", en "Hamlänning", en "Jomalkarl" och en "Jomalkarls-qvinna", en "Finströmmare", en "Saltviksbo", en "Gethkarl", en "Gethkarlsqvinna", ja till och med kan det hända, att pastorn i Getha helt enkelt kallas "Gethkarlspresten".

Vårdö eger, efter hvad man sade oss, en särdeles rik gästgifvare och, efter hvad vi sjelfve funno, en särdeles fattig kyrka, åtminstone för den, som der vill söka konsthistoriska skatter. Kyrkan, som är af sten och hvars tornbyggnad utmärker sig för sitt besynnerliga, fula tak, ligger ungefär i midten af ön i en temmeligen ödslig skogstrakt.

På återvägen från Mångstekta till Lappböle skjutsade för oss en "hafvets unga tärna", rask och glad och derjemte vek och litet känslofull, med det äkta åländska tycket, som lifligt måste anslå hvarje fremling.

Nu är det tid för oss att lemna fasta Åland. Vår slup ligger vid Tosarby, det blåser en frisk vind, seglen kasta sig oroligt af otålighet att färden må begynna. Men innan vi lemna Sund, lyfta vi gladt på hattan för denna bygd, som har äran att vara födelsebygden för vår store landsman Georg August Wallin.

Snabbt ila vi öfver Lumparns glada böljor och landa snart vid stranden af Lumparland. Härifrån hafva vi ett godt stycke att vandra opp till kyrkbyn, hvarest vi erhöllo ett godt qvarter i en särdeles renlig och ordentlig gård. Undersökningen af den lilla träkyrkan var snart vidtagen, och redan följande morgon foro vi med förlig vind från Lumparland till Föglö.

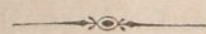
Jag skulle önska att en författarinna till en blifvande skärgårdsroman besökte Föglö nyligen upputsade och ombygda lilla korskyrka af sten. Hon blefve bestämt inspirerad vid anblicken af detta idylliska, fridfulla tempel att till Föglö förlägga en liten skärgårdsnovell med en ung, ovanlig prest, en blyg, uppspirande kärlek, helgdagsdrägter om midsommardagen och ett lyckligt slut på berättelsen medelst en vacker vigselceremoni i den ljusa glada kyrkan. Skada blott, att deltagarene i denna högtid lätteligen kunde ådraga sig en respektabel snufva i den fuktiga kyrkan!

Föglö moderkyrka har att uppvisa en ganska god altartafla af Ekman. Ämnet är ”Nattvarden”, och arbetet är hållet kraftigare och allvarligare i färgen än vanligt.

Från Föglö foro vi öfver till Degerby, samma ställe, der vi landstego vid vår ankomst till Åland. Här dröjde vi ett par dagar, under slutförande af våra senaste arbeten och trifdes mycket bra på det trefliga gästgifveriet derstädes, hvarest vi hade vårt logis. I dess stora sal hänga tvenne, verkligen goda porträtter, som det tyckes, målade af någon mera framstående svensk artist i slutet af förlidet sekel.

Från Degerby begåfvo vi oss sedan ut på ”långresa” till de fjerran, särdeles egendomliga öarne Kökar, Sottunga och Kumlinge.

På denna resa skall läsaren finna oss i mitt nästa bref.

Attonde Brefvet.

Innehåll. *Till sjös! Sjöfoglar. Spår af ett kloster. Ett enkelt Guds hus. Fremlingar komma till öfolket. Huru vi hade det på Kökar. „Stora kammaren.“ Vårt värdsfolk och deras hem. En kär bekantskap. Ett folk, som lefver af hafvet. Lifvet och naturen. Kökars enda konstverk. I Finlands yttersta skärgård. Ödslighet. Kort besök på Sottunga. Kumlinges glatta klippö. Man får betala bra. En intressant kyrka. Vår skara minskas. Brändö måste lemnas ur sigte. På resa från Åland till Houtskär. En sydländsk natt. Vi fara villse. Åländingen lyckas ännu i sista stunden lura oss. Skiftet. Mun muistoo mieliheni nyt, suloinen Savon maa!*

Den 24 Juli, som var utsatt till vår afresa från Föglö, hände det sig, att en skuta eller s. k. storbåt från Kökar, som anländt till Degerby på fraktfärd med last af plankor, rustade sig att endast med barlast återsegla till sin hemort. Vi slöto ackord med skepparen och gingo så vid Degerby tullkammar-brygga ombord på hans rymliga skuta. Besättningen utgjordes af bonden sjelf och hans tvenne små söner, af hvilka den äldre, fjortonårige gossen tjenstgjorde som styrman på storbåten och den yngre som skeppspojke.

Vinden var förlig, och det blåste rätt friskt, till och med starkt, enligt öboernes mening. Sedan vi gjort några slag inomskärs, löpte vi ut på den öppna Kökarsfjärden. Skutan skjöt hurtigt fram, så att böljorna mun-

tert fräste i fören, här och der dykade några enstaka, ödsliga klippor och blindskär oredigt opp ur djupet, och på dem syntes massor af strandskator och andra sjöfoglar. Kullar af eidergäss visade sig ofta helt nära vår båt; engång skingrades en sådan som en yrsnö af vår skuta, som med oförsynt snabbhet körde rakt på den lilla flocken, hvilken simmade af alla krafter och i yr förskräckelse skuttande öfver vågorna sökte att tillsammans undgå den hotande faran, tills den slutligen ett godt stycke ute på hafvet samlades i trygghet och lugn.

På vår skuta fanns i aktern en liten kajuta med en brits och tvenne bänkar på sidorna. Den egde till och med en liten af tegel uppmurad spis, men både ved och kokkäril saknades; ej heller hade vi med oss ombord något, som förtjenat att kokas.

Efterhand började Kökars klippöar uppdyka vid horizonten, och man kunde urskilja den lilla kyrkan, som anspråkslös höjer sig öfver de nakna, låga bergshällarne. Med en rask vändning löpte skutan in i en af klippor skyddad vik af Hamnö, på hvilken holme kyrkan är belägen.

Intet träd, endast några låga albuskar syntes på ön. Ingen åkertäppa lade sig mjuk öfver klipphällarne. Ödslig var trakten äfven omkring kyrkan, som, låg och ytterst enkel, tycktes vilja dela ljuft och ledt med sin ö.

Utanför kyrkogårdsmuren ser man de s. k. munkgrafvarne i form af 3—4 fot djupa, aflånga och med gräs bevexta gropar. Norr om kyrkan synas lemningar af ruinerna efter det fordom på denna ö befintliga Gråbrödra-klostret, hvarom häfderna hafva några få, torftiga underrättelser, men hvilket tyckes hafva egt en ganska ansenlig storlek.

Kyrkan är en rektangulär byggnad. Koret bildar hälften af en åttkant. Öfver dörren till kyrkan står:

WÄLSIGNAT WARE IESU NAMN.

Vi inträda i den ganska mörka kyrkan med dess ojemna tunnhvalf af hvitstrukna bräder. Golfvet är betäckt med Gottlandssten och med stora, fyrkantiga tegel, kanske lemningar från det gamla klostret. De simpla gulmålade och i grönt och brunt marmorerade bänkarne, den blåstrukna predikstolen, hvaröfver på ett snöre hänger en i omåladt trä utskuren pelikan, som med sitt hjerteblod närer sina ungar, de många gamla, värdelösa oljemålningarne och krucifixerna på väggarne, med ett ord hvarenda prydnad ger tillkänna, att i denna kyrka Guds ord predikas för ett fattigt och tarfligt folk.

Ytterst enkel och obetydlig var ock kapellansgården, förbi hvilken vi gingo, då vi från kyrkan återvände till vår skuta, hvilken skulle föra oss till vårt utsedda qvarter, gästgifvaregården på Finnö.

Vi styrde nu åter in i en skärgård af idel klippor. Genom denna labyrinth slingrade vi oss under beständiga kryssningar, vår storbåt lydde alldeles förträffligt roder, och mot aftonen uppnådde vi Finnöstranden. Efter det vi passerat de hala klipphällarne, kommo vi in på en liten ängslapp i en däld mellan bergen. Der fanns folk, som slog det qvartershöga gräset, lemnande marken stubbad ända till gräsrötterna.

Då vi kommo, afstannade arbetet; en stum förvåning och ett högtidligt allvar aftecknade sig på allas ansigten, då vi genom de arbetandes leder tågade opp mot byn, hvars gårdar lågo i den mest pittoreska oordning på den kala bergshöjden. I alla fönster visade sig

hufvud vid hufvud, nyfikenhet lästes i allas blickar, och då vi omsider anlände till den s. k. gästgifvaregården, samlades de goda Kökarboerne omkring oss, gifvande luft åt sin förvåning öfver att på sin ö få se så många fremlingar. Aldrig förut hade något sådant inträffat. Endast en eller annan resande, och detta icke ens hvarje år, hade händelsen hittills fört till dessa aflägsna kuster.

Skämtsamt berättade vi dem, att vi kommo från de gamla klosterruinerna på Kökar, att vi voro påfvens folk, som hade i uppdrag att åter uppbygga klostret, på det att munkarne måtte kunna flytta till detta land tillbaka. "Kommer ni i den afsigten," svarade oss gårdens frispråkige dräng, en adertonårig, undersättsig och bredaxlad pojke, vid namn Isak, "kommer ni i den afsigten hit, så skjuta vi ned er!"

Den gård, dit vi anländt, var, som jag redan nämnt, gästgifvaregården, afsedd till tjenst för tillfälliga resande och uppbärande af allmänna medel omkring 20 mark årligen i ersättning för härmed sammanhängande besvär. För resande egde gården en liten, ganska ordentlig kammare, men denna var för tillfället upptagen af en gäst, hvarom jag snart skall nämna några ord. I en annan byggning fanns den s. k. stora kammaren, mätande omkring 6 steg i qvadrat och i drägligt skick; värdsfolket bodde i en stor, ytterst osnygg stuga, hvilken man beredvilligt ämnade upplåta åt vårt stora sällskap. Vi föredrogo dock den "stora kammaren", hvarest vi genast inlogerade oss och gåfvo stort företräde åt så många af Kökarsboerne, som det trånga rummet, dörrmynningen och den lilla förstugan rimligtvis kunde inrymma. Der stod vår värd, en originell figur med röd yllemössa på

hufvudet, ylleskjorta och väst, vida skinnbyxor samt stöflar uppdragna öfver knäet. Der rörde sig hans värdinna, en yngre qvinna, der stultade och kröpo hans små barn, der yfde sig Isak, der tittade den passabelt vackra pigan Carolina på oss mellan de andras hufvuden, och der voro grannar och vänner, som sade, att efter det nu hade kommit fremmande till Kökar, så måste Kökarsboerne komma och helsa på dem.

Slutligen funno vi sjelfve för godt att utrymma kammaren, och några af oss begåfvo oss till värdsfolkets stuga för att gifva råd vid de nödiga mattillrustningarne, ty vi voro, för att begagna ett åländskt uttryckssätt, "våldsamt" hungrige.

Vi trädde in i den stora hvardagsstugan med dess trenne, med mångårigt damm betäckta fönster. Det låg ett åländskt tycke öfver denna stuga, men dock var här allt annorlunda än i de renliga stugorna på fasta landet. Golfvet bar denna obehagliga gråsvarta färg, som antyder, att man någongång i tiden försökt att skura detsamma, utan att lyckas. Vid den bräckliga spiseln lågo i stora högar fuktiga alruskor, som utgöra det vanliga bränslet på denna ö. Ett degtråg och en diskbalja stodo på golfvet, undrande att alruskorna icke fått plats i dem, väggsängarne förklarade högtidligt, att de vämjdes för sin eländiga tillvaro, hyllan med husgeråden rodnade öfver sina spruckna bränvinsglas, sina odiskade kaffekoppar, sina spilkummar med qvarlefvor från sednaste måltider och sina thefat med kaffebönor, trådnystan och fiskbitar. Endast sparrarne i taket kände sig ega sin fulla värdighet och buro stolta gårdens sex hotande lodbössor, vittnen om skäribons mödor och mod, då han kämpat med faror och död för sin och de sinas bergning.

I vaggan sof ett barn; det var som om äfven denna späda, älskade varelse bedt oss icke betrakta henne och som om hon sagt: "Sådant är vårt lif — det ljufva och milda, som omger barnens vaggor, finner ej vägen till våra. Jag måste skynda att vexa stor och stark, att jag ej må vara en börda för gården, då fisket och skälskyttet börja. Låt mig sofva mig till stor." De andra små barnen omgåfvo degtråget och voro värdinnan till besvär, der hon rengjorde talrikarne till vår måltid. Strängt tillbakavisade hon dem, men med en blick, som om hon velat dölja sin ömhet, drog hon hastigt till sig ett af barnen, hvars ansigte i sanning tarfvade rentvagning, doppade sin trasa i diskbaljan och skurade ungens solskensansigte, hvarefter hon åter lugnt vidtog med rengörandet af bordsservisen! Det gick en rysning igenom oss vid denna syn, men jag lugnade mig snart, då jag ihogkom, hurusom det hörde till seden ooh till goda tonen att i Rom på de italienska trattoriorna och osteriorna sjelf vid bordet rengöra de glas, skedar och gafflar, man framsatte för oss. Hvarföre kunde man icke på Kökar-hotellet följa exemplet?

Vid denna tid på aftonen återvände till gården den resande, som bebodde det egentliga gästrummet. Det var artisten K. E. Jansson, en bekantskap, som det var oss kärt dels att göra, dels att förnya. Dubbelt kärt var detta oss nu på denna underbara, vilda ö, hvarest man kände sig så aflägsen som möjligt från all civilisation; i honom funno vi icke allenast en bundsförvandt i många af de våras gemensamma intressen, utan ock en grundlig kännare af det egendomliga Kökar, hvarest han för tillfället slagit sig ned för att göra studier till bilder från folklifvet. Kökarsboerne hade redan förut berättat

oss med löje och ett visst medlidande, att denne målare var sysselsatt med att i en grannby afmåla "den sämsta stugan" på hela ön, och vi fingo nu från denna i hög grad måleriska boning se några i färgen förträffliga och fina, naturtrogna studier. Denne målare har slagit in på en god väg, som måste föra honom till målet. Med en konstnärs öppna och lugna blick för det karakteristiska, väljer han sina motiver från en omgifning, i hvars lif han med allvar lefvat sig in och som derföre är honom kärvorden. Det var hans afsigt att följa med Kökarsboarne, då de efter slutad andtid med hustrur och barn skulle begifva sig ut på storfiske till de obebodda aflägsna öarne ute i hafsbandet, under hvilken resa man blir i tillfälle att skåda detta naturfolk i allt dess pittoreska armod, men tillfälliga hinder lära, efter hvad jag senare hört, hafva omkullkastat denna plan.

Med honom tillbringade vi sedan aftonen angenämt i "stora kammaren", och natten var redan långt liden, då vi omsider beredde oss till hvilan.

I rummet funnos tvenne sängar; den ena var till och med försedd med sängtak, hvarifrån nedhängde quasi-draperier af nät och fiskbragder. På väggen hängde det genuint åländska rockbladet, som, enligt en vacker huslig sed, är en åländings första gåfva åt sin trolofvade. Några kistor, ett par stolar och ett bräckligt bord fulländade inredningen.

Då värdinnan kom in att bädda åt oss, åtföljdes hon af några barnungar. Gäspande och smågnolande förrättade hon sin syssla, stundom trätande på barnen, hvilka ogenerade kröpo på de för dem lockande, hvita lakanen.

Jag vill ej neka till, att man hellre i tankarne erinrar sig denna natt, än man i verkligheten gick den till möte, men lugnt och godt sofvo vi snart alla, och vänliga drömmar förde kära, älskade bilder in i den tarfliga stugan.

Följande morgon väcktes jag, der jag låg på golfvet straxt innanför tröskeln, af att dörren öppnades och öfver min bädd steg ett par skinnbyxor. Det var värden med sin röda, osvikliga ullmössa på hufvudet, som hemtade in kaffepannan. Han följdes af ytterligare ett par personer, som buro brickan med kopparna m. m. Och sålunda kommo vi oss till kaffe den morgonen!

Nu bar det af för oss på exkursioner i olika riktningar af Finnö och dess närmaste grann-öar. Jag och en kamrat stannade på Finnö-landet och besökte åtskilliga gårdar och ställen på denna ö.

Egendomligt var det att se, huru hafvet hade tryckt sin stämpel på hvarje den minsta detalj af det alldagliga lifvet hos fiskarfolket på dessa öar, till hvilkas kuster vågorna gång efter annan kasta spillror från fartyg, som förolyckats ute på hafvet.

Ofvanom förstugudörren till de låga boningarna, hvilka äro snarlika de bättre tavastländska torpstugorna, såg man ofta uppspikade gamla akterspeglar, på hvilka de förolyckade fartygens namn stodo att läsas. Sålunda bar en boning öfverskriften ”Hoppet”, en annan ”Svea”, en tredje ”Ernestine” o. s. v. Andra åter prunkade med förgyllda ornamentslister från fören af något skepp. Vid inträdet i en boning funno vi till höger i förstugan en veritabel öfverdäckskajuta från något mindre fartyg. Den begagnades nu till mjölkkammare. Nät hängde på taksparrarna, och otaliga sjöfogelvettar prydde väggarne.

Till höger var en nederlagsstuga för allehanda redskap, till venster var folkets egen boning, osnygg och i den brokigaste oordning. Taket var utvändigt försedt med tyngder af större stenar, ett försigtighetsmått, som kan vara af nöden på dessa för stormarnas hejdlösa raseri blottställda klippöar.

Det märkeligaste beträffande boningarna på Kökar är dock det faktum, att det väl knappast finnes en enda byggnad på ön som vore byggd på stället. De hafva nästan alla sett sina bättre dagar på det rikare, fasta Åland och, efter att der hafva tjenat ut, blifvit på auktion försålda till de skoglösa öarna. Mången Kökarskuta återvänder sålunda från Åland med ett helt hus till last, och man kan således säga, att hafvet skänker våra öboer till och med tak öfver hufvudet.

På Kökar, likasom mångenstädes på fasta Åland plägar man beteckna ett föremåls läge inomhus efter väderstrecksbestämningar. Man säger t. ex., att dragkistan står sydost i rummet, att rocken hänger norrut o. s. v.

På gårdsplanerna sågo vi små runda inhägnader, omkring tre fot i genomskärning och till skydd mot angrepp af foglar omsorgsfullt öfvertäckta med stycken af gamla nät. Det var barnens trädgårdar. Hvarhelst en större, vild planta skjuter opp på dessa nakna gårdar, ådrager den sig en vänlig blick och stundom en vänlig vård.

Om folket på Kökar vore mera att berätta än utrymmet i dessa flyktiga skizzer medgifver. En bördig jordmån tyckas de andliga rörelserna på Åland hafva funnit hos detta starka naturfolk, beröfvadt alla tillfällen till hvarje ädlare, verldslig förströelse och i stället

hänvisadt till betraktelser af sitt eget inre. Men till några mera omfattande religiösa svärmerier lemnar dem deras arbetsdryga lif icke tillfälle.

Vi vistades på Kökar mot slutet af höbergningstiden. Då denna är förbi, börjar man rusta sig till den långa resan till notlägren på utöarna, der man dröjer ända in på hösten. I dessa färder deltaga alla, både män och qvinnor. Äfven barnen måste man föra med sig och sålunda vänjas dessa tidigt vid sjölifvets vedermödor. Ytterst pittoreskt skall ett sådant fiskeläge taga sig ut, och här skall dessa öboers raska, djerfva natur tydligast framstå. Under denna tid stå gårdarna på Kökar nästan öde. Endast någon gammal, orkeslös person är qvarlemnad till att hålla vård om de öfvergifna hemmen.

Sedan kommer den tid, då fångsten skall förvandlas i penningar, och till höstmarknaden i Helsingfors afseglar hvarje år mången storskuta från Kökar, lastad med flera gårdars gemensamma fiskfångst. Med förtjensten köper man mjöl, salt, kaffe, socker och ved samt några få andra nödvändighetsartiklar, och sålunda är man rustad att på sin afstängda ö gå vintern till möte.

Om vintern infaller skälskyttet, hvilket arbete äfven är rikt på mödor och faror, och då isen i skären börjar gå upp och sjöfogelskarorna draga tillbaka mot norden, då börjar det lifliga fogelskyttet. Öarna ute i hafsbandet skola vara särdeles rika på sjöfoglar af alla slag, och otaliga af dem få med lifvet plikta för sin kärlek till dessa hafsklippor.

Sålunda går året fram för detta fiskarfolk, hvars män och qvinnor dela hvarje arbete inbördes. Det hårda stränga arbetet ger derföre också åt qvinnan på dessa

öar ett manhaftigt, sträft tycke, hvari endast flyktiga spår af den medfödda vekheten framskymta, lika de ursprungligen veka, mjuka trådarna i skötbåtarnas af storm och våg piskade, hårda segel. Till det yttre skilja sig Kökar-boerne mycket från de egentliga åländingarne. De likna icke heller Finlands innebyggare. De äro ett starktbygdt, men icke resligt slägte, med väderbitna, något trottsiga och nästan frånstötande anletsdrag. Deras snabba, hastiga rörelser vittna om sjöfolkets tilltagsenhet och raska beslutsamhet.

Det språk, som talas af öns äldre personer, men hvilket börjar försvinna, skall vara en egendomlig dialekt af det svenska språket, som det tyckes, utan hvarje inblandning af finska ord. Besynnerligt låter de yngres språk, hvari man ofta får höra inblandade franska ord, naturligtvis ofta orätt använda och rådbråkade.

Innan vi från vår exkursion på Finnö begåfvo oss på hemvägen för att sammanträffa med våra reskamrater, gingo vi opp på det s. k. Kas- eller Flintberget, hvarest ett gammalt landmärke af spiror är upprest och hvarifrån man har en vidsträckt utsigt snart sagdt öfver hela Kökar.

Det var en storartad, vild natur, som utbredde sig för vår syn från detta kala berg, hvilket på ena sidan brant höjde sig i tvära, likasom jemnt afskurna afsatser och på den andra nedsteg med saktare sluttning mot bergsslätten. På alla håll, så långt landet sträckte sig, syntes idel berg och klipphällar utbreda sig. Och rundtomkring hela denna nakna massa af sten slöt sig kärleksfullt och häftigt det i solljuset skimrande, oroliga hafvet.

Nere i dälderna såg man här och der några nödvuxna alar, vexande i den fuktiga kärrmarken, som upptog regnvattnet från bergen. En enda tall lär vexa på hela Kökar och hålles af folket i stor aktning för sin sällsynthets skull, kanske ock af någon vidskeplig vördnad, hvarom vi fremlingar dock ej fingo kunskap. Ingen åkertäppa syntes på hela ön, endast här och der några magra gräsmattor i dälderna.

Bergssluttningarna voro antingen alldeles släta och nakna eller ock beklädda med ljung samt mattor af lågt och tätt enris, som smög sig längs marken. Några låga, omkring tre qvarter höga aspar och björkar höjde sig i någon remna, blickande ut öfver denna fremmande bergverld.

I fjerran syntes på Hamnö den enkla kyrkan, och skiljd från densamma af berg och inskjutande sund uppdykade här en by, der en enstaka gård. Med ett ord, vi hade framför oss den oförgätliga, storartadt vilda anblicken af en öken af haf och sten, hvarest små, sorgliga karavaner af boningar eller någon ensam trött hydda kröpo fram vid de hårda, kalla bergssluttningarna.

Det enda konstverk Kökar förvarar är en kanna, och äfven den är danad af naturens egen konstfärdiga hand. Ämnet gaf en klippa på Kelskärs ö, mejseln fördes af det aldrig hvilande hafvets kraftiga hand. I årtusenden har arbetet varat, och der står bergväggen nu urholkad lik en kanna med ordentligt handtag. Denna ryktbara bergsformation, ”klippkannan på Kelskär,” hörde dock icke till området för våra undersökningar, och någon färd till det aflägsna stället företogs derföre icke heller af oss.

Var färden till Kökar en långresa, så hafva vi också här uppehållit oss länge. Nu är dock redan vår segelbåt redo att föra oss bort till andra nejder, vi taga farväl af Kökars sällsamma ö och folk och vända vår kosa mot Sottunga.

Då vi nu segla fram öfver en del af Kökarsfjärden, se vi i fjerran åtskilliga storbåtar från Kökar allaredan styra söderut mot notlägren. Det var en vacker syn att i den klara aftonen se dessa seglare i en lång sträcka aflägsna sig vid horizonten.

Färden var för öfrigt af intresse. Vi seglade förbi många egendomliga, ödsliga öar; någongång syntes på någon af dessa en enstaka boning, endast förhöjande den känsla af enslighet, som här mäktigt talade till oss från allt i naturen.

Anlända till Sottunga kände man sig angenämt upplifvad vid anblicken af grönska och träd. Huru kall och hård hade ej naturen på Kökars låga klippverld förefallit oss. Sottunga egde visst icke någon rikare vegetation, endast låga björkar, alar och aspar bildade smärre skogslunder och beteshagar. Men här fanns det dock åker och äng samt för hafsvindarna skyddade ställen.

Folket var resligt och kraftigt. Boningarna voro i bättre skick än på Kökar, hvarjemte man här blef i tillfälle att studera en äldre byggnadsstil, än den vi hittills observerat på Åland.

Följande morgon vandrade vi genom en skogig bergstrakt, omvexlande med kärrmark och odlade fält och kommo efter en längre promenad till den lilla, rödmålade träkyrkan. Om densamma är intet annat att anmärka än dess landtligt pittoreska läge på den skogbekransade hafsstranden.

På Sottunga torde de religiösa rörelserna kanske mäktigast hafva gripit omkring sig. Detta kapell eger för närvarande ingen på orten bosatt prest, utan ombesörjes själavården af kapellanen på Kökar, som på bestämda tider besöker denna ö.

Redan på förmiddagen kunde vi lemna Sottunga. Vår kosa gällde nu Kumlinge. Vårt båtfolk var språksamt och gladt, vi hade ombord en den vackraste åländska flicka, och en frisk vind förde oss snart fram öfver Delet till Kumlinge.

På Kumlinge landstego vi åter på en nästan fullkomligt skoglös bergsö. Vinden blåste starkt öfver de nakna, glatta klippfälten, i hvilkas fördjupningar smärre dammar bildat sig. Sjöfoglar plaskade behagligt i dem, måsar och tärnor slogo skriande sina kretsar öfver de ljusa, likasom af solen blekta bergen, och vår karavan tågade under sång landsvägen framåt till gästgifvaregården i Kumlinge by.

Jag bör här omnämna, att genom hela ön går en ypperlig landsväg, den allmänna postvägen mellan Sverige och Finland, en omständighet, som ger åt Kumlinge anstrykning af en betydligt längre framskriden civilisation än den, som utmärkte Kökar och Sottunga. Äfven boningshusen äro här i allmänhet i bättre skick, befolkningen är talrikare och rörelsen lifligare. Åkerbruk idkas här äfven, ehuru i mycket liten skala. Såsom bränsle begagnar man äfven här för det mesta ruskor.

Här på Kumlinge befunno vi oss åter bland veritable åländingar med alla för detta folk egendomliga förtjenster och fel. Intelligente, språksamme, artige och tjenstvillige uppträda de först vid liqvidens uppgörande med en oväntad tvärsäkerhet, som icke vill höra några

invändningar. Vanligen är priset mycket högt tilltaget. Detta kan dock här icke betraktas såsom något verkligt prejeri. Åländingen, som är van att på resor i fremmande länder betala bra för sig, anser det höra till saken att betala lika med lika och söker derföre rikta sig så mycket som möjligt på tillfälliga resandes bekostnad. Då vi en gång gjorde en anmärkning öfver den väl höga taxeringen, upplyste man oss om, att man i och för prisbestämningen rådfrågat sig hos en åländsk sjöman, som nyligen hemkommit från London och som fullkomligt erinrade sig, huru mycket han der fått betala!

Äfven på Kumlinge länsade man våra börsar öfverhöfvan, och jag skulle tillråda hvar och en, som reser på Åland, att om möjligt på förhand öfverenskomma med vederbörande om betalningen.

Detta anmärkta fel tyckes länge hafva utmärkt åländingen. Redan Seume klagar, i sin af mig förut omtalade reseskildring, öfver åländingarnes sätt att uppdrifva priserna, och samma anmärkning gör äfven en annan, utländsk Ålandsresande, den hos oss välbekante L. Léouzon le Duc i sin i Paris år 1864 under krimkriget utgifna broschyr: *Les Iles d'Aland*, ett ganska intressant litet arbete, hvilket, enligt hvad jag har anledning att förmoda, är föga kändt i Finland.

Kumlinge kyrka hade under hela vår vistelse på Åland hållit oss i spänd nyfikenhet. Att kyrkan under katholska tiden blifvit prydd med kalkmålningar hade vi naturligtvis oss bekant äfvensom att dessa ännu för några decennier tillbaka funnos i behåll. Men af trovärdiga personer fingo vi de mest olika uppgifter om dessa målningars senaste öden. Man sade oss nemligen

lika ofta, att de blifvit förstörda som att de ännu vore bibehållna.

Det var derföre vi, kort efter vår ankomst till Kumlinge, med det lifligaste intresse skyndade oss till den lilla, enstaka bland bergen liggande stenkyrkan.

Dörren öppnades, och vi inträdde i kyrkan, hvilken på längden är indelad i trenne hvalf. I takkapporna af alla dessa funno vi en mängd helgonmålningar, utförda al secco, sannolikt under den katholska lärans sista tider i detta land.

I de tvenne öfre hvalfven ser man framställda Maria med barnet, Maria Magdalena samt de qvinliga helgonen Helena, Barbara, Catharina med hjulet, Dorothea, Ursula och Agatha jemte åtskilliga lofsjungande englar. Det vestligaste hvalfvet är förbehållet för den gisslade Christus, domens engel, vägande lasten och dygden och för martyrerna Mathias och Bartholomeus, hvarjemte englar med passionsredskapen och med dombasunerna fylla de öfriga fälten.

Äfven väggarna hafva varit öfvermålade med scener från Christi lidandes historia, af hvilka några ännu äro synliga, men de flesta hafva blifvit öfverkalkade.

Dessa arbeten äro af ganska stort intresse i vår konsthistoria, ehuru det ej kan sägas, att det varit någon konstnär af högre ordning, som utfört desamma. De torde emellertid höra till de bättre kalkmålningar, som påträffas i Finland.

Ett anmärkningsvärdt altarskåp af hög ålder förvaras äfven härstädes och skulle förtjena en plats i ett konsthistoriskt museum.

Slutligen kan jag ej lemna Kumlinge kyrka utan att omnämna dess altartafla af Ekman. Nattvarden är

ämnet för densamma, och enskildta partier äro af stor förtjenst. Denna altartafla stör icke andakten, och det är ju redan mycket sagdt om en modern religiös målning.

Under vår långvariga vistelse på Kumlinge inföll, enligt den utstakade reseplanen, den dag, då tvenne deltagare i expeditionen skulle afresa för att lemna rum åt en ny medlem. Då vi unge under vår på minnen och arbeten rika sommarresa troget och dagligen delat ljuft och ledt med hvarandra, sågo vi en morgon med verklig saknad, huru farkosten, som förde bort desse kamrater, aflägsnade sig bakom klipporna i Marskilviken, och med glädje afreste vi några dagar derefter, sedan arbetet var slutfördt, från Kumlinge, der vår glada krets blifvit minskad.

Af de Åländska öarne återstod visserligen ännu Brändö att undersökas, men då oss förestod att i Åbo skärgård besöka Houtskärs, Korpo och Nagu söderut belägna öar, och då en färd till Brändö hade aflägsnat oss alltför långt från dessa trakter, måste vi för tillfället lemna Brändö ur sigte och förena undersökningen af detta lilla kapell med blifvande forskningar på de nära till Brändö liggande öarna under Gustafs och Iniöförsamlingar.

Vårt mål var således Houtskär. Vi stego derföre en lugn och vacker afton, vid pass klockan 6 i en fyrbördingsbåt, hvilken från Kumlinge skulle föra oss öfver till Asterholma, hvarifrån vi skulle taga ny rodd till det aflägsna Houtskär. Efter sjöfolkets uträkning skulle vi omkring klockan 10 på aftonen anlända till Asterholma.

Det var fullkomligt lugnt på hafvet. Båten roddes. Det gick sakta framåt, men aftonen var utmärkt

herrlig. Solen gick ned i hafvet. Klippöar, med ståtliga konturer och präktigt belysta af aftonrodnaden, följde oss åt, likasom hedersvakter uppställda på hvardera sidan om båten. Skymningen inbröt. Månens stora skifva höjde sig, varm och gulröd, sakta opp vid horizonten och började kasta en osäker, dunkel belysning öfver fjärden och de många klippöarna.

Den tid var redan inne, då vi hade bort anlända till Asterholma, men några bebodda holmar syntes ännu icke. Vi började ana oråd, och vid närmare förfrågan erkände våra roddare, att de ej kände farleden. Väl hade den äldste af dem en gång för trettio år tillbaka varit rest till Asterholma, men natten och månskenet gjorde honom villrådig om rätta kosan. Hvar vi nu befunno oss, kunde ingen säga, men den gamle trodde, att han, då det omsider dagades, skulle kunna leta sig fram.

Lysande utsigter, i sanning! Här gällde det att ej förlora humöret, och det tappades icke heller. Nattkylan, mot hvilken vi icke vetat att förse oss med tillräckligt skydd, kändes väl mindre behaglig, men omgifningen erbjöd i stället mycket vackert för ögat. Månen stod redan högt på himmelen, dess gulröda sken var utbytt mot det klaraste ljus, och i förundransvärdt skarpa konturer aftecknade sig hvarje skugga mot de hvita seglen. Färgtonen i fjerran öfver hafvet var oändeligen fin, och för en marinmålare hade här erbjudit sig ett godt tillfälle till studier.

Midnattstiden styrde vi till en hög bergsö, i hopp att från densamma möjligen upptäcka några bebyggda trakter. Vi gingo i land, och roddarene sändes opp på berget för att speja om icke någon qvarn eller någon

af de i hvarje by vanliga midsommarstängerna i fjerran skulle synas afteckna sig mot natthimlen.

På stranden af denna obebodda ö stodo tvenne sjöbodar. Månljuset föll skarpt på deras väggar, och för att fördrifva tiden utförde vi mot dess fond en pantomim så effektfull, att den hade kunnat förtjusa publiken på Neapels torgplatser.

Roddarene återkommo utan att hafva lyckats göra några hugnande upptäckter. Vi öfverlade om vi skulle tillbringa natten i sjöbodorna eller om vi skulle fortsätta resan; den senare åsigten segrade, och nu begåfvo vi oss åter ut på nya upptäcktsresor. Otaliga voro de vikar, in i hvilka vi läto narra oss att söka den rätta farleden och från hvilka vi återvände såsom från en återvändsgränd, fyra gånger satte vi båten på grund och fingo sedan under oupphörliga pejlingar leta oss fram.

Dagen började småningom gry, månens sken förbleknade, morgonens första flägt drog sakta öfver hafvet, böljorna randades, och slutligen gick solen opp, kastande sitt kyliga morgonskimmer öfver hafvet och dess öde klippöar.

Ånyo sändes spejare ut, och denna gång medförde de den glada nyheten, att Asterholma midsommarstång syntes på nära håll, ehuru omvägen dit var ganska lång och medtog åtminstone en hel timme.

Klockan 5 på morgonen anlände vi till den utsedda landstigningsplatsen och vandrade i den vackra morgonen upp mot byn. Daggen låg glänsande på hvarje grässtrå, vid stranden låg en storbåt, lastad med nyslaget hö, hvilket en qvinna var sysselsatt med att utbreda till torkning på de nakna bergssluttningarna.

I byn började man röra på sig, vi skaffade oss nya roddare och gingo in i en stuga, på hvars långa bänkar vi utsträckte oss i ett mellantillstånd af sömn och vaka, under det man kokade åt oss kaffe. Sedan bar det vidare af från Asterholma.

Då vi färdats ett godt stycke framåt, fingo vi i sigte en holme, hvarpå en by var belägen. Vi frågade våra nya roddare namnet på denna ö och fingo till svar, att den hette — Asterholma!

Härvid upptäckte vi till vår förvåning, att vi ännu i sista stunden blifvit lurade af våra knipsluge åländingar, hvilka i stället för att, enligt öfverenskommelse, föra oss till Asterholma, hade landsatt oss på Lappo-ö, som ligger närmare Kumlinge, hvarigenom de besparat sig någon timmes ytterligare rodd. På Lappo hade våra Kumlinge-boer vetat att förmå byfolket att underhålla oss i vår villfarelse att tro oss hafva landat vid Asterholma.

Detta var det sista af åländingarnes otaliga små försök att lura oss fremlingar, och det må jemte alla de föregående varda dem förlåtna!

Vi passerade nu Skiftet. Ö efter ö foro vi förbi, de voro de sista i den åländska skärgården. Vegetationen började blifva något rikare, de kala klipporne hade redan att uppvisa ett eller annat träd, småningom förenade sig träden i grupper, och slutligen sågo vi vackra öar bekransade af björkar i full sommarfägring.

Vi öfverskredo Ålands gränser, det gick en hemlandskänsla igenom oss vid åsynen af den för oss så kära och välbekanta finska naturen och under afsjungandet af "Savolaisten laulu" seglade vi in på Finlands område.

Här sluta dessa skizzer från Åland. I det följande skall jag fortsätta skildringen af våra färder i Åbo nordvestra skärgård, omtala Finlands gamla hufvudstad samt våra besök i dess omgifningar samt i grannstaden Nådendal.

Nionde Brefvet.

Innehåll. *H o u t s k ä r s kyrka. Den vackra Erika. „Hårda mot stål." Lysande uniforms-utsigter för en predikstol. Högsta hönsen i korgen. Ett Mariaskåp. Färd till K o r p o och det vackra inloppet till K o r p o g å r d. Husvilla. Huru en resande i Finland ofta måste våldgästa. Angenäm omvexling. Konstskatter i Korpo kyrka. En gumma, som känt „magister Porthan." Visst folk, som gör i antiqviteter. Vackra trakter. En Augustinatt. Åter en nattlig färd. Ett drömskepp. Den stora reträtten. N a g u kyrka. Hvad en styfkjortel kunnat blifva. Hotade glasmålningar. En stor krabat. Pittoresk skärgård. Lasciate ogni speranza. På E r s t a n. En skuta i fiskarhamnen i Å b o.*

I mitt senaste bref skildrade jag vår afresa från Åland och expeditionens återinträde inom Egentliga Finlands gränser. Kosan gällde nu, såsom äfvenledes redan är sagdt, H o u t s k ä r, och vår båt skred sakta framåt mellan täcka, med löfträd bevuxna holmar. För att låta våra roddare hvila sig under den temmeligen långa färden, landade vi vid en af dessa holmar, och det var med en obeskrifligt angenäm känsla man, vid den ännu helt färska hågkomsten af de kala klippöar vi lemnat, slog sig ned i gröngräset i skuggan af vackra björkar, genom hvilkas lummiga kronor den svaga sommarvinden svalkande drog. Det var annat än blåsten på Kumlinges och Kökars ödsliga och glatta klipphällar!

Omsider närmade vi oss målet för vår färd. Houtskärs enkla, rödmålade träkyrka började visa sig i fjerran, och ej långt från densamma syntes på en höjd en samling gråaktiga byggnader, bland hvilka man utpekade för oss gästgifvargården, vårt blifvande logis. Här funno vi ett ganska godt qvarter och ett något rikligare bord än vi blifvit vana vid. Gårdsdottern var en vacker, städad tös, som rodnade så grannt hvar gång hon kringbjöd kaffet åt oss, att jag tror, vi hade haft lust att hela dagen om dricka kaffe, men — lyckligtvis hade vi dertill icke tid. Annars tror jag, oss emellan sagdt, att den snälla flickan hade sina egna, måhända icke så alldeles smickrande tankar om de fremmande ungherrarne, ty, då vi inträdde i stora stugan, hvarest hon höll på att tjärna smör, stack hon i allsköns hemlighet mellan tjärnans laggband ett afbrutet knifblad af stål, helt visst ett kraftigt trollmedel mot "onda ögons" makt att hindra smörberedningen. Naturligtvis förstodo vi icke piken, men straffade i stället den vackra flickan med att mangrant och af alla krafter biträda henne vid arbetet. Det blef minsann buller och rörelse i tjärnan den gången, så att folket i stugan både häpnade och skrattade, och slutligen fingo vi såsom onyttige arbetare afsked på grått papper. Men tack vare antingen våra våldsamma ansträngningar eller den mäktiga stålbiten, glänste en half timme derefter i alla fall det delikataste sommarsmör på vårt frukostbord, och då vi tillskrefvo oss äran af dess beredning, log den unga gårdsdottern förstulet, som om hon just icke satte lit till sina medhjelpares skrytsamma tal.

Den omgifvande naturen var idyllisk nog. Ej långt från stranden reste sig en ganska hög, med björkar be-

vuxen klippa, vid hvars fot stigen ledde opp till den högt belägna gården, hvilken af böljande åkerfält skiljdes från den af lummiga träd omgifna landtliga kyrkan.

Det inre af detta tempel erbjöd den enklaste anblick. De brädbeslagna väggarne voro omålade, och inga mera lysande prydnader stucko af mot denna tarflighet. Till formen är denna helgedom en korskyrka med ett af bräder konstigt sammanfogadt tak. Altaret står vid östra och södra korsarmens förening, och tätt invid detsamma befinner sig predikostolen, ett särdeles vackert arbete af ek i ren och smakfull renaissance-stil.

Såsom prof på den föga utbildade och i sin okunnighet naiva konstsmaken hos vederbörande i detta och månget annat land, må omnämnas, att ifrågavarande vackra predikostol af omålad ek och imiterad ebenholtz hotas med en temmeligen fullständig förstöring, i det att en välment försköningslust vill öfverstryka det i sin ålderdomliga enkelhet ädla konstverket med de i våra landsorter moderna predikostolsfärgerna i hvitt och blått samt föröfrigt utstyra detsamma med förgyllningar. Vi försökte väl, men till hvilken verkan kan jag icke afgöra, att inlägga protest mot denna beklagliga välmening, så mycket bedröfligare som denna vår kanske vackraste, men nu af tidens hand något nötta predikostol skulle med ringa kostnad kunna försättas i sitt forna, prydliga skick.

Då vi besökte kyrkan, stodo denna predikostol, altarbordet och kransen ännu festligt smyckade med gröna girlander, minnen af en nyligen i kyrkan firad högtidlig akt, förmedelst hvilken Houtskärs förste kyrkoherde blef installerad i sitt embete, sedan det forna kapellet blifvit egen församling. Det är att hoppas, att de girlander,

som vid detta tillfälle prydde predikostolen, icke må komma att betraktas såsom de kransar, med hvilka offret vid forntida ceremonier belastades, då det fördes till altaret; måtte de hellre anförtro det vackra konstminnet i Houtskärs förste kyrkoherdes speciela omvårdnad.

Houtskärs enkla skärgårdstrakt har aldrig varit något stamhåll för våra mäktigare, adliga ätter, men likafullt hafva rang och jordisk myndighet äfven der förstått att tillkämpa sig utmärkelser. Såsom ett bevis härpå visar man ännu i dag en på höga pelarstolpar hvilande liten läktare invid dörren till sakristian, hvilken plats varit afsedd uteslutande för tvenne högmögende skeppare, som med hustrur och barn klättrat opp i denna märskorg på en brant trappstege för att der vara himlen litet närmare och den fattiga, syndiga församlingen litet fjermare. Verlden är allestädes sig lik.

Så tarflig Houtskärs lilla kyrka än presenterade sig, egde hon dock att uppvisa några värdefulla konstverk. Ett har jag redan omnämnt, ett annat var ett i många afseenden intressant Mariaskåp, med en i trä skuren, elegant bild af den heliga jungfrun samt med helgonmålningar på yttre och inre sidorna af dörrarne till detsamma. Arbetet anger tydligen sig hafva blifvit utfördt på beställning från Finland af någon rutinerad helgonmålare i norra Tyskland på fjortonhundratalet.

Då arbetet var afslutadt i Houtskär, styrde vi under omvexlande solsken och mulen väderlek kosan till församlingens forna moderkyrka i Korpo socken. Denna kyrka ligger på ett ganska ansenligt afstånd från gästgifvaregården i Galtby, och då vi af våra roddare hörde, att man i närheten af kyrkan kunde erhålla qvarter, beslöto vi att landstiga så nära detta vårt egentliga ar-

betsställe som möjligt. Vi styrde derföre vår farkost in i Korpogårdsviken och njöto af det alldeles ovanligt vackra inloppet. På hvardera sidan om viken stodo höjder, bevuxna med de vackraste björkar och vid skogsbrynen lågo trefna, landtliga boningar omgifna af gulnande rågfält och nyssbergade ängar, vittnande om ett rationelt åkerbruk. De voro de första spår af en längre framskriden civilisation, som på länge mött oss, och sinnet stämdes naturligtvis särdeles gynsamt mot denna trakt. Men gångne i land funno vi oss snart försatte i ganska stort bryderi. Vi kunde nemligen ingenstädes erhålla logis, hvarken i "gamla kantorns" gård eller hos landthandlaren, likaså litet i de enstaka torp, som omgåfvo kyrkan, hvilken stor och ståtlig blickade ned öfver nejden, och hvars många konstskatter genast vid första ögonkastet mäktigt lockade vår håg.

Oss hade nu endast återstått den obeqväma utvägen att retirera till den en half mil, skulle jag tro, från kyrkan belägna gästgifvaregården, om icke egarinnan af Korpogård, vid underrättelsen om fremlingarnes missöde, genom sina söner skyndat att med den mest förekommande gästfrihet erbjuda hela vår husvilla karavan ett det afundsvärdaste qvarter på nämnda herregård, hvilket vänliga anbud vi med största tacksamhet genast antogo.

Här vistades vi tvenne dygn, uppehållne af de rika skördar, som kyrkan skänkte oss. Goda upplysningar och vinkar erhöllo vi af vårt värdsfolk och af kyrkoherden v. Bonsdorff, som med upplyst intresse omfattade våra forskningar.

Korpo kyrka härstammar från den senare gothikens period och bevarar ännu några från samma tid härstammande arkitektoniska detaljer af intresse. Till dessa

kunde man ju på sätt och vis räkna den nuvarande korläktarens särdeles vackra barière, sammansatt af ornamentfält, hvilka fordom utgjort delar af det under katholicismens dagar i kyrkan uppställda höga skrank, som skiljde koret från de profanes rum i templet. Såsom de vackraste och intressantaste detaljer af detta i ek skurna skrank vill jag nämna tvenne s. k. Catharina-hjul, eleganta, sinnrika arbeten i den smakfullaste, göthiska stil.

Att vi nu höllo på att närma oss den egentliga vaggan för Finlands kultur, kunde vi märka äfven på den jemförelsevis stora rikedom på helgonbilder och andra kyrkliga träsniderier, som Korpo vördnadsvärda kyrka ännu gömde. Vi funno här icke mindre än några och tjugu dels större grupper, dels enstaka helgonbilder, bland hvilka särskild uppmärksamhet skulle i vårt museum skänkas ett Christi-lekamensskrin, det enda vi påträffade på vår resa, samt en Madonnabild, hvars stela draperier och allvarliga, nästan stupida uttryck häntyda på dess höga ålder. Om detta arbete, hvilket möjligen härstammar från 1300-talet, äfvensom om de öfriga konstminnena är här icke den rätta platsen att utförligen berätta. Vi göra derföre nu endast honnör för en sliten, halftförmurknad fana från Carl XII:tes tid, fordom tillhörig krigsfolket från denna trakt, och begifva oss tillbaka till vårt vänliga hem på Korpogård, det forna Bjelke'ska godset, hvilket numera eges af enkefru Stigzelius.

På gården qvarstår ännu från äldre tider ett mindre boningshus af trä. Den rymliga, två våningar höga karaktersbyggningen är af sten och har, om jag minnes rätt, ännu icke fullt hundrade år på nacken. I densamma påträffade vi några äldre, vackra och väl bibehållna möbler, sköldemärken m. m. Här hade vi äfven

glädjen att göra en blott alltför flyktig bekantskap med en den raraste, lifslefvande antiqvitet, familjens vörnadsvärda, gamla trotjenarinna. Frisk och kry, som ett vinterny följde hon allt ännu lifligt med den för henne så kära akademiens senaste öden, denna akademi, från hvars Åbo-tid den intelligenta gumman vet förtälja många i kulturhistoriskt afseende intresseväckande minnen, bland annat om "magister Porthan", hvilken hon kände så väl och hvars ärofulla plats i nationens historia den gamlas ögon till sin glädje fått skåda. Det vore skada, om icke någon med bättre tid, än vi egde, blefve i tillfälle att från hennes läppar uppteckna de snart förklingande efterljuden från hennes ungdomstid.

Skada vore det äfven, om de värderika mobilier, som förvaras på Korpo-gård, skulle komma att gå ur landet och falla i händerna på de qvasi-inländske antiqvitetssamlare, hvilka i trakterna kring Åbo lära, som det berättas, för en spottstyfver hafva uppköpt åtskilliga dyrbara konstminnen, i spekulation på en fördelaktig afsättning i Petersburg. Men denna farhåga är här, som jag hoppas, öfverflödig, och Korpo-gård skall väl länge få behålla sina antiqviteter, den gamla, präktiga trotjenarinnan inberäknad, som nog sjelf skall veta värna sig för alla ryske spekulanter!

Slutligen togo vi med saknad afsked från ett ställe, hvarest vi rönt mycken oförställd hjertlighet och gästfrihet, och begåfvo oss en vacker afton landvägen till gästgifvargården i Galtby, hvarifrån vi skulle anträda sjöfärden till Nagu.

Mellan Korpogård och G a l t b y går en behaglig och skuggrik promenadväg genom en omvexlande och ganska täck nejd. Solen var i sin nedgång och kastade ett svagt

purpurskimmer öfver björkskogen och öfver de af sommarens strida regn öfversvämmade, sankare ängarne vid sidan af vägen. Slottern försiggick på dem som bäst, och folket vadade till knäna i vattnet, under gladt skämt förrättande sitt mödosamma arbete.

Då vi kommo närmare byn, antog nejden ett odladt och stundom nästan yppigt utseende. Vänliga landtgårdar döko upp ur grönskan af gamla, lummiga frukträd. Det låg ett visst ålderdomligt tycke öfver den vänliga trakten, ej olikt det, som utmärker många byar i södra Tyskland.

Då vi anlände till gästgifvargården, sof folket, och den djupaste tystnad rådde i byn. Augustinatten hvilade öfver nejden med sin månglans och sina massor af skugga. De första stjernorna började svagt framtindra på den mörka himmelen.

Efter det vi uppväckt det sofvande folket i den mörka stugan, slogo vi oss ned på vedtrafvarne vid porten för att hålla en allmän rådplägning, och efter företagen omröstning beslöto vi att ännu samma natt fortsätta färden till Nagu, ehuru blott en och annan svag vindfläkt lofvade fylla våra segel.

Nu infann sig äfven vårt båtfolk, och vi satte oss i rörelse ned mot den ett stycke från byn belägna båtstranden. En körväg ledde visserligen dit, men denna var snart sagdt ofarbar, och våra effekter gjorde gång efter annan förtviflade försök att befria sig från de våldsamt skakande kärrorna. Sjelfve vandrade vi till fots utefter den af gyttja och väldiga kullerstenar uppfyllda vägen, hvaröfver djupt mörker föll från det i skugga liggande berget vid sidan af tåget. Omsider uppnådde vi stranden, illa tilltygade af vägens vedervärdigheter

och skyndade oss att, så godt tid och omständigheter det medgåfvo, på den i fullt månsken hvilande hafsstranden förbättra vår restoilett.

Väckta af bullret, närmade sig byns på stranden bivuakerande hästar förvånade de nattlige vandrarne, men, bortjagade af oss, ilade de som mörka skuggor bort öfver fältet och försvunno i nattens dunkel.

Seglen voro hissade, vi stego i båten, och sakta styrde farkosten ut i de smala, långsträckta sunden mellan de skogbeklädda öarne. Man hade denna natt kunnat säga, att naturen sof, så tyst, så stilla och fridfullt var allt omkring oss. Det var en af dessa herrliga Augustinätter, som hvarje år återkomma lugna, drömmande, milda och högtidliga. Men så vackert det än var, tog dock sömnen snart ut sin rätt hos de resande, samtalet i båten fördes med allt mera dämpade stämmor, den ena efter den andra förfogade sig ned på båtbottnen för att der söka inrätta åt sig en hviloplats, och slutligen hade man kunnat taga vår i strändernas halfskugga eller på det månbeglänsta hafvet sakta framglidande farkost för ett af sagornas beryktade drömskepp.

Det poetiska i situationen stördes dock emellanåt af någon missbytt bottenliggares yrvakna småträta öfver sidokamratens orättmätiga annecterande af broderlotten utaf det knappa utrymmet i båten. Stundom hördes en snarkning af en sofvande broder eller en gäspning af en annan, som otåligt afbidade sömnens ankomst eller en frosskakning af en tredje, som genomfrusen af nattkylan icke mera ens kunde hoppas på sömn. Alltmera prosaisk blef belägenheten, ju längre det led på natten och ju längre båten kom ut på öppnare fjärdar, på hvilka vinden kändes skarpare. Månskenet dog bort i morgon-

gryning, och den långa färden ville icke taga någon ända. Slutligen gick solen upp, spridande omkring sig en ganska försvarlig glans, men högst ringa värma, och först omkring kl. 6 på morgonen syntes omsider Nagu efterlängtade kyrka, till hvars båtstrand vi efter otaliga kryssningar någon tid derefter genomfrusne och trötte hunno.

Sauve qui peut! blef lösen, så snart vi satt foten i land, och i en oordning, hvars like man visst icke sett alltsedan "den stora reträtten" i salig Preciosa-slottsfogdens tid, bar det af för oss opp till gästgifvargården, benämnd Ernholm och belägen ett godt stycke från stranden, hvarest vi lemnade våra kappsäckar till omvårdnad af alla de goda helgon, som beskydda arme vägfarare.

Så slutade vår med godt courage började nattresa från Korpo. Vi måste nu, för att hemta friska krafter till arbetet, förvandla dagen till natt, och först på eftermiddagen besökte vi kyrkan, efter att på vägen till densamma hafva till vår glädje påträffat en ny, härstädes oss inväntande medlem af expeditionen jemte hans värdar från Nagu prestgård, tvenne akademiekamrater, i hvilkas vänliga hem och sällskap vi sedan gladt tillbringade våra lediga stunder.

Nagu kyrka liknar de vanliga, rektangulära gråstenskyrkorna i landet och skiljer sig endast genom en på midten af takåsen anbragt tornspira. Invändigt är kyrkan delad i trenne skepp, hvart och ett med fem särdeles omsorgsfullt arbetade korshvalf. Om dessa hvalf i forna tider varit prydda med kalkmålningar eller icke, lyckades vi icke upptäcka.

Nästan lika stor rikedom på konsthistoriska minnen som i Korpo kyrka funno vi i Nagu, endast af annat

slag. Här var det nemligen en mängd äldre, broderade väfnader, som isynnerhet tilldrog sig vår uppmärksamhet. Ingen af dessa var väl ändå af särdeles hög ålder, men de flesta egde att uppvisa vackra mönster och färgsammanställningar. Somliga af dessa hade fordom tjenat ganska profana ändamål, förrän de invigdes till kyrkans tjenst i egenskap af altarbordskläden eller dukar på altarkransen. Sålunda hade ett altarkläde fordom varit rätt och slätt — en styfkjortel af dyrbar och prydlig silfverbrokad på tjockt, rikt blommigt, gult sidentyg. Om vårt museum egde någon hithörande samling, skulle denna bit väl försvara sin plats i detsamma. I den fuktiga kyrkan skall den förr eller senare undergå förgängelse.

På vapenhusets vind, dit en trappa i muren leder från sjelfva kyrkan, påträffade vi ett antal i trä skurna, enstaka helgonbilder m. m. äfvensom ett ganska märkeligt större altarskåp, hvars midtelparti i en större grupp af 13 personer afbildar korsfästelsen. Detta realistiska arbete skulle utgöra en intressant nummer i månget större museum, likasom dess på trä utförda målningar på predellen och dörrarne i rent artistiskt afseende äro ganska anmärkningsvärda och på det trovärdigaste sätt vittna om arbetets tyska härkomst.

Äfven Nagu kyrka eger sin fana från tolfte Carls dagar, bärande årtalet 1712. En sällsyntare prydnad för templet är det med ett par glasmålningar försedda korfönstret. Det har fordom egt flere sådana målningar, men bristande omvårdnad och tidens hand hafva äfven här lemnat beklagliga spår efter sin framfart. Sålunda finnes numera endast ett obetydligt fragment i behåll af den glasmålning, som framställt Christus på korset.

Större delen af bilden nedföll till marken och gick till spillo, om jag minnes rätt, år 1867, under en stormig höstnatt. De vackra bilder, som ännu återstå och hvilka i ganska stor skala framställa helgonen Erik och Olof, kunna när som helst drabbas af samma öde, ty deras infattning är ganska osäker.

Såsom Nagus glasmålningar delvis gått all verldenes väg, så hafva dylika bräckliga konstminnen i en mängd af våra öfriga kyrkor blifvit förstörda af naturens eller af menniskohand. Stundom ser man ännu en liten enstaka rosett af färgadt glas, infattad i något kyrkfönster, der det, alltefter solens gång, långsamt låter sitt färgade återsken glida öfver kyrkgolfvet, påminnande på ett egendomligt rörande sätt oss om, huru litet vi aktat de minnen, vi ega från förgångna dagar.

Nagu kyrka var en gång — jag tror det var för 9 år tillbaka — hardt nära att få äran att herbergera Finlands, kanske verldens största predikostol. Man hade nemligen för kyrkans räkning från S:t Petersburg inköpt en väldig sådan tingest, utsirad med oljemålningar, talrika skulpterade bilder, solar och kors m. m. samt betalt 200 rubel silfver för densamma. Då den anlände till sin nya bestämmelseort, befanns den vara alltför kolossal för kyrkan, och dess öde blef att bit för bit gå under klubban. Ännu i dag ser vandraren med ett medlidsamt löje fyra stora, hvitmålade pelare, hvilka fordom hörde till samma predikostol, nu mera stå såsom portstolpar vid vägen, som från kyrkan går fram genom den näraliggande byn. I halft lutande ställning tyckas de melankoliskt filosofera öfver osäkerheten af all jordisk storhet och alla menniskoplaner.

Kyrkan och den äfvenledes nära hafsstranden liggande prestgården undanskymmas för hvarandra af en vacker barrskog, som längre bort fortsättes och i behagliga grupper bekläder strandens i låga klipphällar utskjutande vackra uddar. För en landskapsmålare vore här — som öfverallt i vårt natursköna land — rikligt tillfälle till studier. En rik skörd skulle han äfven göra i hela den pittoreska skärgård, genom hvilken vi under vår nu följande färd från Nagu till Åbo foro, innan vi kommo ut på Erstafjärden. Denna skärgård föreföll oss oändligen vacker i den solklara Augustimorgonen, då vi med gynnande vind i vår dugliga skutas segel ilade förbi den ena klippholmen efter den andra, alla djerft uppstigande ur de glada böljorna och bekransade, ända opp till topparne, af barr- och löfskog.

I denna trakt af skönhet och kraft ligger Skälöhospital för obotligt sinnessjuka. För fantasin gestaltar sig väl bilden af detta ställe dyster och mörk. Samma intryck gifva oss äfven de afbildningar, man eger af stället. I verkligheten deremot och på afstånd framstod det ljust och gladt med sina snygga, hvitrappade byggnadsrader, omslutna af skogens friska gröna ram. Det var som om en moderlig natur hade uppbjudit sin förmåga att sprida en mild dager öfver menniskolifvets härstädes hopade dystra skuggor.

Snart försvinner denna utsigt för vår syn, och vår farkost skjuter fram på Erstan, hvars vida solbeglänsta fjärd med ungdomlig kraft likasom skjuter den leende skärgården åt sidan. På vår skuta hafva vi det allt så bra, skämt och sång, skratt och upptåg, och till på köpet har vårt omtänksamma båtfolk för vår räkning medtagit en välsmakande vägkost, som den friska hafsluf-

ten ytterligare kryddar. Framåt går det med fräsande böljor i fören af skutan, vi uppnå Bockholmssundet och glädjas åter af Runsalas vackra stränder, vi passera den historiska Slottsfjärden och med slappare segel och minskad fart gungar vår farkost fram på Auras vågor, dyblandade och obehagliga att skåda likasom alla floder "der stora städer stryka fram". Några ögonblick ännu, och vår skuta ligger trefligt förtöjd sida vid sida af landtliga kamrater, som hemtat färsk fisk och annat godt till staden. Det ser dock ut som om de andra skutorna smått skämmas på den sistanländas vägnar för alla de hedervärda Åbo fruarna och madamerna, som i lofliga köksspekulationer från skilda håll skynda sig ned till hamnen och finna, att Naguskutan medför "bara studenter."

Tionde Brefvet.

Innehåll. *Exposition i Åbo af våra samlingar. En täck och prydlig, men folktom stad. Det gamla Åbo och dess minnen. Kunde stenarne tala. En Julimorgon för 231 år sedan. Den första lärkan. När skall det ske?*

Således befinna vi oss åter i en verklig stad, det respektabla Åbo. Då denna vår moderstads många och dyrbara minnesmärken erfordra en speciel undersökning, togo vi, i enlighet med vår utstakade reseplan, endast en hastig öfverblick af dessa fornminnen, hvilka vi funno vara vigtigare och mera betydande än man ute i stora verlden vanligtvis föreställer sig dem. Glädjande för fosterlandsvännen är det att se, att dessa fornminnen i Åbo åtnjuta en nödtorftig omvårdnad, tack vare en mängd för vår historie varmt intresserade medborgares nit och omtanke.

I Åbo uppehöllo vi oss emellertid några dagar, sysselsatta med att iordningställa en liten exposition af våra i skärgården gjorda samlingar, till hvilken vi togo oss friheten att inbjuda åtskilliga i staden under sommaren qvarboende damer och herrar. Vi hade lyckan se denna anspråkslösa utställning, som egde en helt och hållet privat karakter, med värme omfattas af sakkännare, och med den behagliga känslan af väl öfverstånden examensfeber kunde vi glädja oss öfver, att våra landsmän icke

skulle anse Fornminnesföreningens ansträngningar att utrusta denna dess första expedition gjorda i fåvitsko.

Vistelsen i Åbo behagade oss, sanningen att säga, öfverhufvudtaget ganska måttligt, vare sig att orsaken dertill var det inträffade, störande afbrottet i våra redan kärvordna arbeten, eller den fatala sommartomheten i staden, eller kanske rättast sagdt, saknaden af det friska, landtliga lifvet i skärgården, hvilket vi hade i kärt och lifligt minne.

Åbo är dock en ganska täck småstad, och för stadens ytterligare försköning har man redan gjort ganska mycket, och ännu mera skall man i en snar framtid göra för denna sak. De vackra stenkajerna, som betäcka den genom staden gående åns stränder, väcka utländingens aktning. Det smakfullt planerade berg, hvarpå det lilla, koketta schweizeriet "Sampalinna" presenterar sig, är allaredan en prydnad för staden, och denna anläggning utvidgas årligen. Sqvären omkring Porthans staty, Kuppis' väl stela, men vårdade promenad samt isynnerhet Runsalas lummiga och af täcka villor uppfyllda ö skänka Åbo och dess närmaste omgifningar behag och omvexling.

Den egentliga staden deremot skänker ögat ganska ringa omvexling. Icke nog med att gatorna här såsom annorstädes i landet äro uppdragna långsefter den stora, faderliga rikslinealen, men äfven de kortvexta byggnaderna hafva, alla i otadelig paraduniform, uppställt sig vid dessa linier så reguliert och prydligt, att en general till själ och hjerta egde knappast något att klandra hos desamma. Allt ser så städadt och ordnadt ut, att man riktigt tycker sig se, huru försigtigt och varligt innevånarena i dessa byggnader måtte röra sig för att icke rubba den bestående ordningen.

För det stilla hemlifvet torde äfven åboboerne sjelfve känna sig skapade. Få publika förlustelser kalla dem utom hus, och få äro äfven de intressen af allmännare art, som här lifva och förena innevånarena, hvilka, hvar och en på sitt håll, tillegna sig Åbobons kända kärlek till sin hemstad.

Man måste också, skulle jag tro, vara infödd Åbobo för att få rätt på det angenäma och värdefulla i lifvet i denna stad, som i sitt kända intresse för kommunens angelägenheter onekligen står främst i vårt land. Men härom kan en fremling naturligtvis icke så snart få kännedom. Han längtar här efter friskare, kraftigare vindflägtar i det andliga lifvet och han känner sig förtvifladt ensam och öfvergifven på de folktoma gatorna, hvilka, till följe af de omgifvande husens oansenlighet, förefalla honom i det närmaste lika breda som boulevarderna i Paris.

Då man aflägsnat sig från de något mera trafikerade strandgatorna och närmat sig t. ex. ryska kyrkotorget, händer det icke sällan att man får gå en hel lång gata tilländа, utan att möta flera än ett par enstaka vandrare. Ännu tommare och bredare förefalla de långa tvärgatorna, som i rät vinkel mynna ut i de stora kungsådrorna för stadens tomhet och stillhet. Vintertiden lär rörelsen vara, efter hvad man sade oss, något, men icke mycket lifligare. Det är endast marknaderna, hvilka förmå fullständigt fylla den vidsträckta och med rätta för sin handel stort anseende åtnjutande staden, som då, enligt hvad man berättade, skall te sig som en myrstack af köpare och säljare, af stads- och landtbor, af hästar och kor, af fiskar och foglar, med ett ord af

allt, som lif och anda har på många mils omkrets af "gamla Åbo."

Men huru kärt är dock icke det gamla Åbo för hvarje finne! Då man från sin farkost på afstånd ser det gamla Åbo slott blicka ut öfver Slottsfjärden, och då längre bort den majestätiska domkyrkans konturer visa sig, då är det oss med ens, som stodo vi öga mot öga med en stor och ädel menniskoande, hvilken varit oss i en faders ställe, och hvilken vi äro skyldiga all vår lefnadslärdom. Den lätta glädjen blandar sig med allvar, och sorgen glömmer sig sjelf inför dessa stumma murar, hvilka likasom få lif inför oss och tala till oss med forna tiders mäktiga stämma. De hafva "skådat Finlands morgon", här hafva sekler kämpat och lidit för vårt land, och deras aska blandar sig med den jord, vår fot beträder.

Huru rik på minnen är ej denna trakt. Der i den lilla källan på Kuppis döptes våra förfäder, som legenden säger, af den ädle Henrik, hvars martyrdöd gjorde honom till vårt folks förespråkare i himmelen, och inför hvars bild i otaliga af våra kyrkor de fromme finnarne i mer än trenne sekler förtröstansfullt böjde sina knän under korsets heliga tecken. Här på denna sakta mot Auras strand sluttande höjd, som bär det vackra namnet Unikangas, sömnens kulle, reste sig långsamt, under en lång rad af decennier, det herrliga, mäktiga Guds hus, som ännu under namn af Åbo domkyrka så varmt, så allvarligt, så trofast höjer sig ur fosterjorden opp mot den höga himmelen, liksom bedjande för sitt älskade land. Det är en underbar känsla af lugn och frid, som gjuter sig i själen, då man står inför detta tempel. Det är som hade det lif. Det har ju tröstat

våra fäder i landets sorger och pröfningar och det har skådat ned på våra mödrars första barnasteg. I denna imposanta kyrka, hvarest ljuset högtidligt och vackert strömmar ned från de höga hvalfven, hvilade en gång S:t Henriks ben. Här kanoniserades en gång under stor högtidlighet Finlands andra helgon, *beatus Hemming*. Till denna kyrka vallfärdade våra förfäder för att vinna aflat och själaro, och här uttalade de finske reformatorerne den nya tidens första ord.

Och följa vi stranden af ån, komma vi till det gamla slottet, der den finska troheten och tapperheten i segrar och nederlag trotsat fiendens makt. Här rådde den väldige Clas Fleming, orubbligt trogen sin rättmätige konung, och här försvarade efter hans död hans enka, den ädla Ebba Stenbock, den gamla borgen. På dess borggårdar, på Korpolais berg, som reser sig midt emot slottet och på stadens torg vet historien uppräkna de ädle landsmän, som fallit för bödelssvärdet efter strid för det de ansett heligt och rätt vara. På dessa gator kringbars en gång den första skrift, som blifvit tryckt i Finland och som mäktigare än allt annat uttalade ett: varde ljus öfver vårt mörka land.

Och denna Aura å, hvars böljor sakta glida ned mot den i aftonsolens skimmer glittrande slottsfjärden, hvad vet icke äfven hon att förtälja. På dessa böljor drog en gång en solklar och mild morgon i Juli månad den ädle Pehr Brahe fram i en kunglig galer, åtföljd af otaliga med vimplar och flaggor prydda farkoster. Under styckeskott och jubelrop från de folkuppfyllda stränderna styrde tåget opp mot staden, och högtidligen invigdes derpå Åbo akademi, under det att vårt folk församlade sig i landets alla kyrkor, åhörande dagens

text: "låfvad vare Herren Israels Gud från evighet till evighet, och allt folk säge Amen. Halleluja!"

Emellan denna dag och den sista dagen i den "gamla Åbo-tiden" ligga många dyrbara minnen, fästade vid detta ställe. Här arbetade Gezelierne för folket, här lefde Porthan för vår nation, här värnade Calonius vår dyrbara lag. Vid denna, nu kringmurade källa invid den inbjudande ekskogen på Runsala diktade Choræus sina visor, och här höjde sig Runebergs första sång, lik den väntade lärkan en vacker vårmorgon, öfver skaldens kära ungdomsbygd.

Den nya tiden inbröt, och, likasom om det gamla Åbo vetat att dess tid var förbi, besteg det högtidligt de förgångna seklernas bål för att lefva i minnet och historien. Sedan dess liknar det nuvarande Åbo, såsom en författare träffande anmärkt, en enka, som lefver i sin makes forna minnen, under näringsomsorger för sig och de sina. Skall detta för hvarje finne kära och dyrbara Åbo icke en dag stå upp att, likt den behjertade Ebba Stenbock, modigt och kraftigt försvara sitt folks högsta intressen? I ädlare händer, än det gamla Åbos, kunde de icke lemnas.

I denna det finska minnets och den finska fromkänslans hufvudstad stämmes sinnet högtidligt. Tonen öfvergår i moll, under det att de framfarna hugstora tiderna ljudlöst hviska sina minnen åt pennan. Jag vill derföre redan här sluta detta bref. I det nästa skall jag berätta om våra färder till S:t Karins och S:t Mariæ kyrkor samt om vårt besök i det fashionabla Nådendal.

Elfte Brefvet.

Innehåll. *Några steg och tvenne kyrkor. På S:t Karins eller Nummis' kyrkogård. Auras böljor. I hungersnöd. Finlands äldsta kyrka och dess många minnen. Åbo-bygdens allmänna karakter. En liten stad med forntid och framtid. Jordisk förgänglighet. En f. d. klosterkyrka. En snickare i ett sakramentshus. „Den sista mattan" i Nådendals kyrka. En vacker altartafla af R. W. Ekman. „Jag minns den ljufva tiden." En liten motion.*

Då vår exposition i Åbo försiggått, togo vi förnöjda åter våra portföljer under armen och begåfvo oss med lätta sinnen på vandring till S:t Karins kyrka, lemnande stadens qvalm bakom oss.

Vi hade icke gått många steg framåt på landsvägen, innan vi befunno oss vid en vägaskillnad. För att icke misstaga oss om vår kosa, frågade vi en bonde, som vi mötte, hvartåt S:t Karins eller såsom den af traktens finska befolkning kallas Nummis' kyrka var belägen. — "Tuonnepäin!" svarade han och pekade i rigtning åt en låg kulle, hvaröfver sidovägen till venster ledde.

Då vi hunnit uppför densamma, befunno vi oss till vår öfverraskning endast några stenkast från kyrkan, som icke ligger längre bort från stadens gräns än t. ex. katholska kyrkan i Helsingfors från universitetet. Ännu

några steg gingo vi framåt, och bakom det nyss sedda templet visade sig en annan kyrka. Det var S:t Mariæ eller Räntämäki åldriga och vördnadsbjudande kyrka, som på ett ringa afstånd från S:t Karins reser sig på andra sidan om Aura-å, hvilken utgör gränsskillnaden mellan dessa socknar.

Då man kastar blicken utöfver denna odlade och tättbebyggda trakt, hvarest ögat oupphörligt sväfvar öfver minnesvärda ställen och byar eller hvilar sig vid åldriga kyrkor och då man i söder ser Åbo domkyrka skyddande höja sig opp öfver den omgifvande nejden, fattar man tydligare än någonsin, hvilken betydande rol denna lilla fläck af vårt land spelat i vår forna kulturhistoria, och hvilka rika skördar fornforskningen här borde kunna göra.

Då vi uppnått målet för vår vandring, samlades vi, förrän vi trädde in i kyrkan, kring den dyra graf på S:t Karins lilla kyrkogård, som gömmer stoftet af den ”store procuratorn” i Finland, Matthias Calonius. På grafven höjer sig på ett postament af fyra trappsteg en i antik stil hållen större vård af särdeles vacker, slipad, röd granit, på hvars sidor äro anbringade tvenne konstnärligt utförda medaljonger af koppar, mot hvilka tvenne genier med nedåtsänkta facklor stöda sig.

På den södra medaljongen läses dödsåret:

MDCCCXVII.

på den norra endast namnet:

MATTHIAS
CALONIUS.

Marken är betäckt med i qvadrater huggna stenskifvor af granit, och ur tomrummen mellan dem har

ett par små björk- och rönntelningar skjutit opp. Det är likasom skulle sjelfva fosterjorden velat förläna ett vänligt och fridfullt utseende åt den högtidliga vård, under hvilken dess ädle son hvilar.

Tvenne andra grafvar på S:t Karins kyrkogård betraktas ännu med intresse af vandraren. Den ena bevarar minnet af landets forne erkebiskop, den omtyckte Erik Gabriel Melartin, den andra åter af vår bekante boktryckare J. C. Frenckell.

Omgifven af dessa och många andra vårdar ligger S:t Karins lilla, landtliga gråstenskyrka, delad, som många af våra äldre kyrkor, i trenne skepp. Märkelig är den dock genom de spår till en ganska tydlig rundbågsstil, hvilka dess arkitektur ännu bevarar. Vid en närmare undersökning af kalklagren i dess hvitrappade hvalf funno vi, att äfven denna kyrka fordom varit prydd med kalkmålningar, hvilka skoningslöst blifvit öfversmetade med murbruk.

Den enkla kyrkans prydnader äro icke många, och äfven det lilla, som finnes, eger ett ganska ringa värde. För den inhemska konsthistorien eger dess altartafla och äfven dess läktarmålningar ett visst intresse, såsom upplysande prof på hvad den i medlet af förra seklet för några af våra kyrkor arbetande målaren Jonas Bergman mäktade åstadkomma. För öfrigt har kyrkan att uppvisa några i trä skurna helgonbilder, ett par fanor från förra århundradet, m. m.

Härmed afslutade vi vårt besök i S:t Karins kyrka och återvände till vårt hufvudqvarter i Åbo, endast för att derifrån följande morgon åter begifva oss samma väg, men denna gång något längre fram. Efter att hafva passerat den lilla trädplantering, som omgifver S:t Ka-

rins prestgård, kommo vi till Aura-å, hvilken allt annat än inbjudande stängde för oss vägen till S:t Mariæ kyrka, som denna dag skulle af oss undersökas. Efter några högljudda rop efter båt, visade sig på andra stranden af ån en pilt, som skyndade sig att hemta öfver ån åt oss en farkost af den ursprungligaste beskaffenhet, snarlik ett grundt degtråg. Dess botten var betäckt af ymnig gyttja, och ett söndrigt styrblad utgjorde båtens enda fortskaffningsmedel. Sex man högt ställde vi oss nu i detta tråg och balanserande af alla krafter, för att icke vid den ojemna rodden förlora jemnvigten, öfverforo vi den mångbesjungna Aura, som surmulen och tvär stötte på vårt eländiga tråg för att förmå det att följa hennes eget lopp mot hafvet.

Dagen var solklar och ovanligt varm. Vägen bjöd ingen skugga, törsten plågade oss, och aptiten började parlamentera för en frukost, innan vi skulle begifva oss till vårt arbete i kyrkan. För att få denna vår önskan uppfylld veko vi in i åtskilliga gårdar i närheten, men, huru anspråkslösa våra pretentioner också voro, fingo vi öfverallt afslag på vår begäran. Man hade inga förråder hemma eller man gaf sig icke tid att betjena oss, så lydde de föga hugnesamma svaren. För hvarje misslyckadt försök stegrade sig naturligtvis vår matfriska ungdomsskaras aptit, och temligen oblidt stämda mot folket i denna trakt, voro vi redan resignerade att hungra denna dag, då vi på vägen till kyrkan mötte en vänlig torparhustru, som lofvade koka åt oss det bästa kaffe i verlden. I ögonblicket göra vi oss husvarma i hennes lilla stuga, hvarest kaffepannan snart höres puttra i spiseln.

Under det vi der sutto och prisade vår lyckliga stjerna, som förde den goda gumman i vår väg, öfverraskades vi angenämt af ett besök af socknens unge adjunkt, pastor Mikander, som fått kunskap om vår ankomst till orten och som med förekommande vänlighet inbjöd oss till sitt hem. I honom funno vi sedermera en outtröttlig vägledare vid våra undersökningar i kyrkan, och våra portföljer bevara till och med ett minne af hans biträde vid våra ritarbeten derstädes.

Efter ett flyktigt besök hos honom, begåfvo vi oss till S:t Mariæ kyrka, som på stället bär namnet Räntämäki, hvarunder det äfven är kändt i vår historia, såsom våra biskopars säte under större delen af 13:de seklet. Derefter flyttade vår kyrkas högste styresmän till Åbo, hvars domkyrka invigdes vid det fjortonde århundradets morgongryning eller jemnt år 1300.

Räntämäki kyrka presenterar sig redan till det yttre såsom ett i sitt slag mindre vanligt byggnadsverk i vårt land. Hon är visserligen till grundplanen lik våra vanliga gråstenskyrkor, men detaljerna antyda en högre ålder, och det vid sidan af hufvudbyggnaden uppförda låga klockhuset, som till sin höjd ej öfverskjuter kyrkans tak, påminner likaså om en förgången tid. Till detta "torn," hvarifrån klockornas ljud ej når långt öfver nejden, leder en brant och grotesk trappuppgång af sten med omkring halfannan fot höga, af långvarigt begagnande nötta och glatta trappsteg. Då man beträder dessa, må man "hålla tungan rätt i munden," såsom ordspråket säger, annars kan det lätt gå så, som det hände en af oss, hvilken oförmodadt befann sig "skurrande" ned för alla trappstegen, tills han slutligen oskadad fann en hvila

för sin uppskakade lekamen i en solbelyst sandhög vid foten af trappan.

Kyrkan är helgad åt Vår Fru och till det inre icke olik S:t Karins, men till dimensionerna större, hvarföre äfven intrycket af densamma är mäktigare. De mångahanda prydnader, hvilka under katholicismens dagar sirat den nu all flärdfull glans beröfvade kyrkan, hafva till ett betydligt antal funnit en trygg fristad på sakristians vind, till hvilken en besvärlig och alldeles mörk uppgång leder genom sjelfva kyrkomuren. Var uppstigandet till denna vind mödosamt, belönades dock besväret på det rikaste genom de värdefulla konsthistoriska minnen, hvilka vi här i ansenlig mängd påträffade. Vinden var nemligen öfverfull af adliga vapenmärken, grafskrifter och helgonbilder, af hvilka många voro utmärkta, och bland hvilka jag särskildt vill omtala en vacker staty af det franska helgonet S:t Dionysius, som till minne af sin martyrdöd är framställd halshuggen och bärande sitt med biskopsmössa prydda hufvud i sina händer. Någon bild af detta helgon anträffas ytterst sällan i norden; i Finland torde äfven denna bild i Räntämäki vara den enda af detta helgon. Huru den hamnat här, vore af intresse att veta.

Sedan arbetet i kyrkan var afslutadt, tillbringades aftonen på prostgården, hvars husbonde samma qväll återvändt från en utländsk resa och som välvilligt önskat se de unge fornforskarene hos sig. Den trefliga karaktersbyggnaden är af sten och uppförd, såsom inskriptionen på en inmurad tafla af sandsten förtäljer, i Gustaf III:s sextonde regeringsår till

„Ett efterdöme
Att spara skogen, Landets Rikedom.“

Följande dag skulle vi sjöledes begifva oss på eftermiddagen från Åbo till Nådendal, men den lilla ångbåt, på hvilken det var vår afsigt att resa, behagade i sista stunden inhibera sin annonserade tur. Sådant kan hända öfverallt i verlden, icke endast i Åbo. Vi togo saken kallt, beställde oss skjutshästar och begåfvo oss i stället landvägen till den lilla badorten, den fordom ryktbara klosterstaden Nådendal.

Under färden från Åbo till Nådendal reste vi förbi Reso kyrka utan att egna den någon uppmärksamhet. Det ingick nemligen icke i vår utstakade resplan att undersöka denna socken, som jemte många andra i dessa nejder äro sparade åt en följande expeditions arbeten.

Den seklergamla odlingen i trakten kring Åbo har långt för detta utträngt det ursprungliga mått af fägring, hvarmed dessa nejder af naturen möjligen varit utrustade. Långa sträckor af åker- och ängslappar omvexla med någorlunda välbygda, men föga inbjudande byar. Det ligger någonting hopgyttradt och oroligt i detta flacka landskap, hvars karakter eger intet af det storartade lugn, som utmärker t. ex. södra Österbottens bördiga slättland.

Men äfven om denna trakt erbjudit en större omvexling och en behagligare anblick för ögat, skulle vi dock icke varit i tillfälle att njuta deraf, ty under vår färd inbröt Augustinatten med snabba steg, insvepande det omgifvande landskapet i ett ogenomträngligt mörker. Höljda af detsamma gjorde vi på våra skjutskärror med stort buller och bång vårt intåg i den lilla staden, som redan sof oskuldens sömn, ty midnattstiden var redan hardt nära.

På gästgifvargården inqvarterade vi oss så godt utrymmet medgaf, och följande morgon togo vi Nådendal i närmare ögonsigte.

Att Nådendal är en ganska liten och folkfattig stad, berömd för sin spetsknyppling, vet hvar och en, som genomgått en kurs i Finlands geografi. Af de knyppplade spetsarne sågo vi intet tecken under vår vistelse på orten. Folktom visade sig staden icke heller, tack vare en mängd badgäster, hvilka rätt flitigt togo sig motion på stadens gator. Men att den gamla staden är liten och oansenlig, det kan hvar och en intyga, som vandrat helst fem minuter inom densamma.

På denna tid torde man beqvämligen hafva hunnit göra en promenad från stadens gräns längsefter hela Storgatan och alltända fram till badlifvets brännpunkt, den respektabla inrättningen för Nådendals hafs- och gyttjebad. På samma promenad har man hunnit bese stadens lilla torg med dess anspråkslösa esplanad, man har tagit reda på den lokal, som fredligt tjenar på samma gång såsom rådstuga och postkontor, man har gått förbi apotheket och åtskilliga handels- och bagarbodar och man har beskådat ångbåtsbryggan, som vid Åboångbåtens ankomst alltid är fullbesatt med de allrasom nyfiknaste fruntimmersögon. Ja, man har på samma promenad hunnit kasta en blick på den mellan ångbåtsbryggan och kyrkan på en liten kulle uppförda konversationssalongen, på Café Santala och på den inbjudande, lilla paviljongen med dess veranda, som sköljes af de friska hafsvågorna.

Äfven vi hunno taga notis om allt detta, då vi vandrade upp till den bergssluttning vid hafsstranden, på hvilken kyrkan, ansenlig och ganska vördnadsbju-

dande, höjer sig öfver den lilla verlden vid dess fot. Här befinna vi oss åter på ett minnesvärdt ställe, vid hvilket forna tiders religiositet hade fästat många fromma och innerliga känslor. Här grundlades nemligen för fyrahundradetrettio år tillbaka eller år 1441 af den praktälskande och nitiske Åbo-biskopen Magnus Olai Tavast det sedermera så ryktbara Brigittinerklostret i Nådendal. Det vidsträckta dubbelklostrets grus betäcker nu mera bergsluttningen, och blott med möda kan vandraren följa spåren af den storartade klosteranläggningen, hvars ruiner förlora sig bland anspråkslösa hallontelningar eller der de nå sin högsta höjd, resa sig ett par alnar ofvanom marken. Hafsvindarne leka nu vårdslöst med de sista spåren af den mäktige kyrkofursten Magnus Tavast's verk, som syntes ämnadt att trotsa evigheten och som räknades till hans verksamma lifs största ära. På den gård, dit den nittiotreårige mannen, trött af verldens äflan, omsider drog sig för att i närheten af det älskade, helga klostret saligen somna in i döden, lefver nu ett enkelt folk, som har blott en dunkel aning om den stolte biskop, hvilken fordom bodde på denna samma Pispaniemi-gård. Vid den kyrkogård, hvarest fordom de fromma munkarne och nunnorna dagligen under böner gingo i procession till den öppna graf, som skulle påminna dem om lifvets förgänglighet, böljar nu den gula rågen på åkern, och kring hela den allvarliga platsen ljuda badgästernas glada skratt och glam.

Föga skulle väl ändå de fromma Nådendalsnunnorna vända sig i sina grifter, om de kunde se, huru allt förändradt sig omkring dem, och huru mycket verlden under tiden gått framåt. Mera sorg skulle det kanske in-

gifva dem, om de såge, huru det lilla, som ännu qvarstår från det forna klostrets tid, dels blifvit af den nya tidens barbariska bondsmak "förskönadt", dels befinner sig i verklig vanvård, då man icke förstår, att dessa gamla saker kunna ega ens det ringaste värde.

Att det förra inträffat, kan man öfvertyga sig om genom att betrakta det höga katholska sakramentshus, som ännu innehar en plats i kyrkan. Ofvanom det af jerngaller omgifna skåpet höjer sig en göthisk tornlik spira med trenne afsatser. Hvar och en af dessa är omgifven af rika ornamenter, af hvilka åtskilliga under tidernas lopp torde hafva gått förlorade. Då man för några år sedan fattade det för församlingen hedrande beslut att restaurera detta konstminne, öfverlemnades arbetet, tyvärr, utan inseende af någon sakförståndig person, åt den förste, bäste snickare. Den goda viljan skulle nu ersätta de förstörda delarna, och man tillyxade några nya ornamenter, hvilka bland annat i genomskuret arbete uppvisa bokstäfverna J. L. S. samt årtalet 1869, hvilket allt skall antyda, att arbetets restaurering nämnda år blifvit verkställd af socknesnickaren, hvars namn betecknas af ofvanstående initialer. Man kan föreställa sig, huru sinnrikt detta tager sig ut bland de katholska inskriptionerna och figurerna samt de rent göthiska ornamenterna. Och för att göra det hela ännu mera gladt och trefligt har man på hvarje afsats anbringat kejsargröna bladstänglar, i hvilkas toppar tegelröda tulpaner utveckla sin blossande prakt!

Bättre lyckades man vid restaureringen af predikostolen, ett rikt och ganska välutfördt arbete från början af 1600-talet; den är en skänk till kyrkan af Henrik Fleming och hans maka Ebba Bååt.

Vi hade naturligtvis väntat att i Nådendal påträffa konsthistoriska minnen, egendomliga specielt för den gamla, för sina nunnors konstflit bekanta klosterorten. I sakristian förevisades oss äfven åtskilliga arbeten, utförda af konsterfarna fruntimmershänder, och hvilkas ursprung traditionen förlade till sjelfva klostertiden. Emellertid kunna bland dessa arbeten endast några knyppladе spetsar och en rikt broderad messhake hänföras till vår katholska tid. De öfriga torde med all sannolikhet hafva blifvit förfärdigade af adliga jungfrurs flitiga och fromma händer under en långt senare tid eller i början af 1600-talet.

Emellertid påträffade vi långt äldre och värdefullare arbeten, men dessa befunno sig i högeligen vanvårdadt skick. Sålunda tjenstgjorde ett broderadt tygstycke af medeltidsarbete med säregna figurer och ornamenter såsom matta utanför dörren till sakristian. Detta mycket slitna och i trasor sönderfallna stycke var sista återstoden af en större väfnad och mätte i längd omkring två alnar. Huru många sådana "mattor" redan hunnit utslitas framför dörren till sakristian omnämnde icke denna, "den sista mattan" af detta slag i Nådendals kyrka.

Mången kunde väl tycka, att förlusten i alla fall är ganska måttlig, men konsthistorien vet, att från slika väfnader och broderier månget vigtigt bidrag kan hemtas till belysande af tidens smak. Derföre skulle äfven de intressanta väfnader, hvilka vi funno skräpande i ett fuktigt kontor, tillbygdt utanföre den fordna, nordöstra ingången till kyrkan, så fort som möjligt böra finna en fristad i samlingarne i Helsingfors.

Men låtom oss lemna dessa väfnader och spetsar, dessa vackra fragmenter af en relikhållare, dessa sinn-

rika låsbeslag, detta stora och praktfulla altarskåp med bilder af klostrets skyddshelgon Brigitta och hennes dotter sancta Catharina af Sverige, låtom oss lemna dessa alla, fordom i stor heder hållna föremål att tillsvidare af gunst och nåd få dväljas i nämnda kontor och i den lilla källaren under sakristian, glädjande oss öfver, att helst dessa fornminnen återstå i ett behjelpligt skick, och låtom oss inträda i den gamla, fordom så vördnadsbjudande kyrkan.

Det ser kalt och tomt ut i den rymliga, ganska höga och af pelarstöttor i trenne skepp delade kyrkan, som under sednaste decennier undergått en grundlig modernisering. Hvitrappade, nakna väggar stöta öfverallt blicken ifrån sig, tills man omsider får hvila ögat på den öfver altaret placerade stora oljemålningen af R. W. Ekman och hvilken bär underskriften:

NÖYRÄLLE ARMO.

Taflan är målad 1868 och framställer scenen vid fariséens bord, då den ångerfulla synderskan med sitt hår aftorkar oljan från Jesu fötter. Till sitt tycke är taflan en venetianare, utförd med verklig talang af den nordiske målare, som älskar att kläda sjelfva armodet i glitter. Den rika kompositionen bär ett originelt drag, öfver scenen hvilar en praktfull, österländsk ton och det intryck, taflan gör på åskådaren, är gripande, ty känslan i densamma är sann. Målaren egde här att i sina figurer ingjuta endast en ädel menskligher, utan tillsats af det gudomligas storhet, hvilket det är gifvet endast få utvalda att mäktigt tolka, och han har i allo lyckats förträffligt. Här rör sig den moderne artisten fritt och, utan att störa andakten, är han här i sin fulla rätt,

då han målar den sköna synderskan i all hennes ljufva verldslighet. Denna äfven i färgen harmoniska tafla torde alltid komma att räknas till Ekmans bästa arbeten.

I det vi nu utträda ur kyrkan genom den af grön tälgsten i vacker göthisk stil uppförda östra portiken, äro vi i tillfälle att beundra detta ännu qvarstående minnesmärke af den smak och den prakt, som fordom utmärkt arkitekturen härstädes.

Då vårt arbete nu är slut i kyrkan, kunna vi ett ögonblick se oss omkring i staden, ehuru den briljanta delen af saisonen, vid vår ankomst till orten, redan var förgången. Det lilla, som jag om lifvet på denna badort vet att berätta, har jag hört af personer, hvilka fullkomligt kände till förhållandena och med förkärlek uppehöllo sig vid sommarens ljufva minnen.

Här går det till, berättade man, öfverhufvudtaget ungefär så, som vid hvilken modern badort som helst. Badgästerna blifva fort de bästa vänner i verlden, och deras lifligaste intressen röra sig för tillfället kring helsan och aptiten, kring dagens, och morgondagens och den följande dagens nöjen och kring gårdagens och förgårdagens och de föregående dagarnes minnen och öfverståndna nöjen. Inklinationer uppspira med ankomsten af hvarje ny badgäst, de knoppas och blomma under de trefliga utfärderna till ”Elyséen” och andra omtyckta förlustelseorter och konserveras af den lifliga konversationen på kafferepen i paviljongen. Och då ångbåten omsider bortför någon af de nyss så kära flammorna, finner man det mest förenligt med den omsorg, man såsom en tänkande badgäst är skyldig sin helsa, att så fort sig göra låter förskaffa sig ett nytt svärmeri, gifvande det gamla

dess behöriga plats i sitt herbarium af välkonserverade minnen från sommaren.

Oskyldig och hemtreflig är den dagliga sammanvaron här. Inga spelhus finnas här, inga äfventyrare gästa staden, och endast få på lifvets ocean skeppsbrutne infinna sig i Vallis gratiæ. Nådendals egen anspråkslösa befolkning inskränker sig eller flyttar bort under sommaren för att lemna den bullersamma skaran af badgäster ett nödtorftigt utrymme. I den ena lilla dubletten bor en vördig prostfamilj som från sin prestgård medfört den nödvändigaste sommarkosten, i den angränsande lokalen logerar en vänlig rysk kapten, som, utan att tala något på orten bekant språk, förstår och förstås af hela sin omgifning. Men huru liten societeten också är, sträfvar den dock att sluta sig i skilda lager af grädde och surmjölk, hvilket skulle kunna gifva små, oskyldiga motiver åt en komediförfattares närgångna penna, om blott dessa sträfvanden skulle vilja taga fart på allvar. Men det ligger en så olycksaligt demokratisk luft öfver den välsignade gytjan i Nådendal, att — Gud vete på hvad sätt det sker — i ett nu alla elementer sammanblandas till en den mest vänskapliga och landtliga sillsallat, jag ber om förlåtelse för den mer än vågade liknelsen.

Så hände det sig en vacker dag, att uppsluppenhetens "Puck" hade fått i sitt lilla hufvud att gifva de älskvärda badgästerna i Nådendal en oskyldig motion. Skälmen antog gestalt af en bekant person och neg på Storgatan för en promenerande vän. Man neg tillbaka, Puck vände sig om och neg för den, som följde efter honom, och skrattet utvecklade sig ögonblickligen till de kända tonerna af den lika välbekanta, glada leken:

"Nigar-maja". Härmed var uppslaget skedt till en ny minnesrik dag i badsejourens historia. Man neg och man neg för hvar och en, som mötte tåget, och allt gladare och högljudare ljöd sången: Tralallala! Tralallala! så att fönstren vid Storgatan fylldes af nyfikna ansigten. Och framför hvarje sådant stannade det nigande tåget och neg, neg så länge, tills de vördigaste prostinnor och de svagaste kaptener nego sig ut från sina rum och slöto sig till tåget, som böljade uppför den ena bodtrappan och nedför den andra hela Storgatan utåt och som slutligen blef så långt, att det räckte från tullen ända ned till hafvets vågor. Och allt sjöng man sin "Nigar-maja", och till ett sådant nigande har man visst aldrig sett maken i detta eller något annat land!

Tolfte Brefvet.

Innehåll. *En nitisk vän till „Fornminnesföreningen." Proflappar. Ekstensholm en passant. På Merimasku kyrkstrand. Lemsjöholm med kikare. Röfvarhistorie. Töfsala kyrka och den, som utfört dess vackra kalkmålningar. Fromma, enkla tider. Habeat! Behof af kyrkans restaurering. På Berttula. Vårt första och enda finska hem under resan. En rar gumma. Hurudan vår dagordning var. Naturen. Hösten är kommen. Kättarsunds vackra ekar. En liten guddotter. En fransk visit på Willnäs' gamla slott. Färd förbi Willnäs och Lemo kyrkor. I Finlands första domkyrka. Martyren Henrik och hans grafvård. En god början och ett godt slut. Ett vackert minne. Expeditionen på sin sista gemensamma vandring och i sitt sista nattqvarter. Ett turistbesök i Masku kyrka, några ögonblick i en vänlig oas och ännu en slottsvisit. Glasen klinga till afsked.*

Innan vi lemna Nådendal, är det mig en uppriktig glädje att kunna omnämna, att orten i sin för icke längesedan ditflyttade kapellan, pastor K. Dahlberg vunnit en för landets fornminnen varmt intresserad person. Icke allenast i Nådendal utan äfven på de orter, på hvilka han tidigare tjenstgjort, har den arbetssamme och flärdlöse mannen undersökt kyrkornas fornminnen och om dem gjort noggranna anteckningar, från hvilka han meddelade oss rätt många värdefulla upplysningar. Sådana vänner behöfde finska fornminnesföreningen öfverallt i landet, då skulle icke så många hjelpkällor för vår historia gå förlorade, som nu årligen är fallet. En god

sak vore det om pastor Dahlberg kunde fullständigt stäfja en stundom under sejouren utbrytande vurm att taga "minnen" från orten i form af små allrasom kuriösaste profbitar af de i sakristian förvarade spetsarne från klostertiden. Att detta skett och ännu sker, berättade trovärdiga personer. Det är dock en liten skilnad, mina nådiga damer och herrar, mellan att taga proflappar från butikerna i Åbo eller Helsingfors och att taga sådana från sakristian i Nådendals kyrka!

Efter det tvenne af oss gjort en hastig utflykt till den ej långt från Nådendal liggande, von Schantz'ska egendomen Ekstensholm, för att derstädes taga i ögonsigte några äldre möbler, bröto vi opp från den gamla klosterorten och begåfvo oss en morgon sjöledes till Töfsala. Afståndet mellan dessa orter är icke det närmaste, och då dessutom endast en svag vind sakta dref fram vår slup, fingo vi med tålamod bereda oss på en lång sjöresa.

Från sjösidan presenterar sig Nådendal kanske bäst till sin fördel. Den ansenliga kyrkan reser sig ståtlig öfver den lilla staden, hvars torftighet undanskymmes så godt sig göra låter af badinrättningens nya, vid stranden liggande byggnader. Mycket imponerande måste i forna tider anblicken från sjösidan hafva varit af det vidsträckta klostret och dess höga kyrka, hvilka redan på långt håll sågos höja sig öfver den omgifvande, kala nejden.

Under det vi alltmera aflägsnade oss från Nådendal, sågo vi segelslupar med glada badgäster, hvilka i den vackra morgonen förlustade sig på sjön. En rysk kronoångare drog med dryga later förbi oss, blickande föraktligt ned på vår farkost, som stundom såg sig

tvungen att taga årarna till hjelp för att komma från stället.

Vår färd gick dock öfverhufvudtaget ganska angenämt framåt genom en stundom glesare, stundom åter mera sammanträngd skärgård. Vid Merimasku kyrkstrand gingo vi i land för att låta våra roddare hvila sig. Den lilla, rödmålade kapellkyrkan, som omgifven af höga, lummiga träd tager sig rätt treflig ut, hade vi gerna undersökt, ehuru detta icke ingick i vår resplan, men nycklarne till densamma förvarades på ett ställe längre bort, och vi kunde icke gifva oss tid att afbida deras eftersändande. Vi gjorde derföre snart uppbrott i afsigt att före nattens inbrott hinna fram till vår bestämmelseort.

Under det vi nu långsamt färdades framåt, sågo vi på afstånd en skymt af herrgården Lemsjöholm visa sig bland skogarnes omgifvande grönska. Efter några timmars fortsatt resa, började aftonskymningen insvepa de aflägsnare stränderna i dunkel, och då vi omsider klockan nio på aftonen stego i land vid Tuomaraisby, herrskade fullständigt qvällmörker omkring oss.

Från denna by hade vi ännu omkring sju verst landväg till Töfsala kyrka, hvilken väg vi unge foretogo oss att till fots tillryggalägga, då man i mörkret kunde anskaffa för oss och vår packning endast tvenne hästar.

Vår väg gick till först genom byn och öfver en äng, hvarefter vi kommo ut på den sockenväg som leder genom Töfsala och som slutligen i Wehmo förenar sig med allmänna postvägen. För att likväl icke i mörkret taga miste om vår kosa, stannade vi framför ett torp, hvarest vi sågo en ung man på gården och en af oss

trädde inom grinden för att i omnämndt syfte förfråga sig. Insvepte såsom vi alla voro i våra plaider, måste vår åsyn hafva förefallit honom synnerligen misstänkelig, ty vid första tillrop, vände han oss ögonblickligen ryggen och echapperade utan ordning in i stugan. Vi följde honom hack i häl och funno till vår förnöjelse, att vår hjelte halft darrande och förlägen satt på en bänk och vaggade på kroppen. Man såg tydligt, att han icke hade haft lust att för de öfriga innevånarne i stugan berätta om orsaken till sin förskräckelse, ty förvånade blickar vände sig emot de inträdande besynnerliga gestalterna, under hvilkas mantlar en och annan röd Garibalditröja framskymtade. Dröjande och med synbart misstroende underrättade man oss dock om vägen till kyrkan, men jag är öfvertygad om att, i händelse någon inbrottsstöld eller någon annan olycka denna natt skulle hafva drabbat Töfsala kyrka, vi skulle hafva stått oss slätt mot de misstankar, som hade kretsat omkring oss.

Under högljudt skratt fortsatte vi vår väg och vandrade förbi Wuorenpää och Wiais gamla herregårdar. Närmare midnatt drogo vi i kolmörker, men med den herrligaste, strålande stjernhimmel öfver oss förbi Töfsala kyrka, som snart skulle blifva oss högeligen intressant och kär, och funno i Karhulaks by ett vänligt och godt qvarter på Berttula gård.

Huru godt sofvo vi icke denna natt, och huru lifvade trädde vi icke följande morgon in i kyrkan, der de fromma, allvarliga helgonmålningarne i hvalfvens kupor nu kanske för första gången efter långa sekler möttes af varma, vänliga blickar.

Vi stå här inför de vältaliga vittnen om en tid, då den nordiska konsten ännu tog sina osäkra barnasteg vid den fromma kyrkans hand. Med denna sin moders ögon såg hon upp mot de heliga gestalterna, och hennes barnahand återgaf i okonstlade drag det högtidliga lugn och den saliga ro, hvari hon skådat de fromma martyrerna och helgonen. Vi se här, huru den ovana handen stundom icke funnit det rätta uttrycket för hennes innerliga känsla och maktlös sjunkit ned för att ödmjukt intyga sin ringhet inför det heligas storhet. Men just i denna sin svaghet och ödmjukhet är denna konst så stor och sublim. Hon har icke ens en aning om, att hon kunde börja "en Jakobs brottning med Gud", och hon nedsjunker derföre aldrig i karrikatyr.

Låtom oss t. ex. betrakta en bild, som, till hälften undanskymd af orgelverket, befinner sig i storskeppets femte hvalf. Den föreställer erkeengeln Michael, vägande på domens vågskål dygden och lasten. Den förste, bäste krämare skulle väl, då han ser huru vågskålens handtag löst hvilar öfver engelns öppna hand, med rätta invända, att man aldrig sålunda beter sig vid en slik förrättning. Äfven den man, som för omkring fyrahundrade år sedan utförde denna bild, var kanske praktisk nog, såsom hans yrkesbröder i allmänhet på den tiden och han skulle sannolikt lätt hafva insett detta fel. Men hans sinne var helt och hållet fylldt af den heliga känslan, att han vid fullgörande af sitt verk befann sig öga mot öga med Guds utvalde sändebud på den Yttersta Domens dag, och inför denna känslas höga allvar försvunno hvardagslifvets små detaljer till ett intet. Det är som om i hans själ ingjutit sig en medkänsla af den omutliga rättvisa, det passionsfria lugn och

den ödmjukhet inför den högste, som i den kommande stora stunden måste fylla domsengelns bröst, och det är åt denna känsla han i sin enkla bild gifvit ett i sin naivitet rörande uttryck.

Man bör dock icke förundra sig, om dessa målningar te sig såsom endast otympliga försök af en rå konst inför dem, hvilka icke blifvit vana att tänka sig in i dylika bilder, utan betrakta dem blott med det lekamliga ögat. Hvarje öfverdrifvet loford af desse skulle få en mindre angenäm bismak af förställning. Jag glömmer aldrig, huru varmt vi unge intogos af förtroende till ortens humane och fint bildade kyrkoherde, kontraktsprosten C. J. Helander, då han i sitt hem en gång öppet och oförtäckt yttrade sig ungefär sålunda: "Jaså, herrarne tycka verkligen att våra målningar äro så vackra. Jag har alltid tyckt dem vara förkrympta karrikatyrer. Att de ännu finnas i behåll är sannerligen icke min förtjenst, ty jag hade gerna låtit öfverkalka dem, men församlingsboerna vilja ogerna se sin kyrka sakna dessa deras gamla barndomsminnen". Vår enthusiastiska lilla skara af okände ynglingar fann genast vid dessa rättframma ord, att vi icke kunde lemna de för oss kärblifna kalkmålningar i Töfsala kyrka i bättre händer än just i denne deras öppne motståndares, och skall det en dag hända, att dessa de dyrbaraste minnesmärken från konstens barndom i Finland blifva utplånade, icke skall vår konsthistoria vid sidan af denna handling inregistrera den nuvarande Töfsala kyrkoherdens aktade namn, sedan Fornminnesföreningens exposition i Helsingfors lyckats öfvertyga vårt lands bäste konstkännare om dessa målningars stora betydelse för vår torftiga konsthistoria. Likasom den höggunstiga publiken i Colosseum i det

forna Rom efter ett blodigt slagtande medlidsamt åt de siste gladiatorerne utropade ett skyddande, habeat! så må vårt moderna samhälle nu omsider ropa ett energiskt "Det är nog!" då det i Töfsala kyrka betraktar de för längre tider tillbaka öfverkalkade väggytor, hvilka, såsom man ännu kan spåra, varit betäckta med kanske ännu intressantare målningar al secco än dem, vi lyckligtvis ännu ega i behåll i de högre belägna hvalfkuporna.

Töfsala kyrka är ganska mörk. Fyra ruskiga läktare, hvilka äro inklämda i de trånga hvalfven, utestänga den sparsamma dager, som genom fönstren sträfvar att sprida sig öfver rummet. Dessutom bidrar den af tiden svartnade grunden för kalkmålningarne på hvalfkuporna icke litet till dunkelheten i kyrkan. Således kan det icke nekas, att kyrkan skulle behöfva upputsas, hvilket mycket väl kunde göras utan att takmålningarne derföre behöfde öfverkalkas. Tvärtom skulle dessa bilder, sedan deras färger med skicklig, verkligen artistisk pensel blifvit uppfriskade och grunden förnyad, väsentligen bidraga till ett angenämt intryck af det gamla templet. Men en värdig restaurering af dessa målningar medför större kostnader, än en landsförsamlings kassa rimligtvis kan medgifva, hvarföre ett mindre bidrag af statsmedel här vore, skulle man tycka, väl på sin plats, då frågan gäller att för landets gemensamma konsthistoria bevara ett af våra märkeligaste exempel på konstens utöfning under vår medeltid.

Men vi skola här icke länge uppehålla oss vid dessa målningar. Jag vill blott omnämna, att man bland desamma finner en bild af det finska helgonet S:t Henrik trampande på Lalli, samt att man bland de adliga va-

penmärken, hvilka äro målade på hvalfbågarne påträffar Åbobiskoparne Beros, Magnus Olai och Olaus Magni Tavasts vapen, men deremot icke den sistnämndes efterträdare, Conrad Bitz's sköldemärke, hvarföre man med största sannolikhet kan antaga, att Töfsala kyrka blifvit målad al-secco under den tid Olaus Magni satt på biskopsstolen i Åbo eller mellan åren 1450 och 1460.

I denna äfven på en mängd andra värdefulla konsthistoriska minnen rika kyrka arbetade vi nu i tio dagar med lust och fröjd. Största förtjensten om våra rika skördar från Töfsala tillskrefvo vi alla vår förträfflige, medföljande arkitekt, som från bittida på morgonen till sent på aftonen vistades uppe i hvalfven, närmast under taket, stående på en bräcklig stege och calquerande hvalfkupornas målningar. Man måste vara född till sjöman eller — till arkitekt för att stå ut härmed.

På Berttula, hvarest vi, såsom jag redan nämnde, hade vår bostad, vistades vi för första och enda gången under resan för en något längre tid hos ett finskt bondfolk. Då omsorgen för vår föda hade blifvit af en viss vigt för oss, hvilkas goda aptit under sommaren ofta nog fått ställa sig tillfreds med en ganska knapp kost, bör det förlåtas oss, att vi vid vår ankomst något bekymrade frågade hvarandra inbördes, huru det goda folket på Berttula skulle kunna under vår blifvande, långvariga vistelse derstädes förse vårt bord ens med den tarfligaste husmanskost. Men denna gång voro våra Marthas-bekymmer alldeles onödiga. Då man på Berttula fick höra, att vi skulle komma att dröja på stället omkring halfannan vecka, lifvades vårt värdsfolk af den välvilligaste omtanke för vårt välbefinnande och för gårdens anseende. Man slagtade den bästa kalfven, man

uppköpte kosteliga kryddor och andra specerier hos den välförsedda landthandlanden i kyrkbyn och man reqvirerade enkom för tillfället till Berttula den gamla, köksförståndiga Lisa, en verklig prydnad för hvarje kök i Töfsala och många, många andra socknar till, allt detta med den framgång, att vårt bord dagligen dignade under en mängd saftiga kötträtter, delikata puddingar, välsmakande soppor samt läckra omeletter och pannkakor.

Det var väl, att denna herrlighet föll ned öfver oss vid slutet af vår resa. Hade den tidigare kommit oss till del, skulle vi helt visst t. ex. vid våra magra måltider på Kökar hafva sändt en vemodig suck tillbaka till de feta köttgrytorna i Töfsala och uppstämt ett melankoliskt qväde till den rara Lisas lof. Ja hon var en rar gumma, den der Lisa, flink i sina vändningar och snabb att läsa i sina ungherrars blickar hvad de möjligen kunde önska sig. Huru ofta öfverraskade hon oss icke, der vi arbetade i kyrkan, med en lika välment som gladt emottagen inbjudning till ett litet förmiddagskaffe. Hon talade alltid finska med oss och tycktes icke förstå ett enda ord svenska. En dag, då hon hade öfverraskat oss med någon ovanligt välsmakande rätt, sade någon bland oss på svenska åt henne, allt naturligtvis i den tro, att hon ingenting skulle förstå af detta tal: ”Du är så förträfflig, kära mor Lisa, att jag på stället skulle kyssa dig, om du bara icke vore så förskräckligt ful!” Men se den piken förstod hon, man är icke qvinna för ro skull, och i god ordning, men något litet stött retirerade hon på dörren, likväl endast för att i ögonblicket derpå åter inträda i salen med den vänligaste uppsyn och — med en ny anrättning.

Vår dagordning, under den tid vi arbetade i Töfsala, var på det ändamålsenligaste sätt inrättad. Dagarne hade nemligen redan blifvit ganska korta, och dagern i kyrkan var, som sagdt, mycket knapp. För att medhinna vårt arbete, intogo vi vidpass klockan 8 på morgonen en lättare måltid, hvarefter vi arbetade i kyrkan utan annat afbrott än de få minuter, som egnades Lisas omtalade kaffebjudningar, ända till klockan 5—6 på eftermiddagen, då det inbrytande mörkret dref oss hem till Berttula, hvarest middagen under skämt och liflig konversation intogs i vår stora sal. Och mången gång hände det, att den genomtrötta, unga skaran redan klockan 8 på aftonen låg utsträckt på sina bäddar på golfvet, hvilket dock icke hindrade, att skämtet och pratet fortsattes ännu ett par tre timmar.

Stundom företogo vi efter slutad middag en promenad utmed landsvägen. Den omgifvande flacka naturen erbjuder väl inga vackra utsigter, men vore dock ett särdeles godt fält för en målares studier. I de små, glesa skogsdungarne stodo de höga, smärta tallarne så vackra och så otroligt bra ställda, att en målare med förtjusning hade öfverflyttat dem på sin tafla. Byarne hade ett trefligt tycke, med sina boningshus omgifna af små trädgårdstäppor med den rikaste grönska.

Vid det smala Kättarsundet förenar en bro den i form af en aftagande halfmåne utsträckta ö, hvarpå Töfsala moderkyrka är belägen, med den på fasta landet belägna delen af socknen. På backsluttningen af andra stranden vexa de största och vackraste ekar, jag sett i vårt nordliga land. Yngre än de besjungna ekarne på Runsala, äro dessa lummigare och kraftigare och bilda jemte det friska hafsundet en vänlig bit af Finland.

Från nyss omtalade bro har man utsigt öfver Kättarsunds gård, tillhörig enkefru Lindemarck, till minne af hvars i ungdomen aflidne son det Lindemarckska resestipendium för unge landskapsmålare bär sitt namn. Ett af artisten Th. Wænerberg utfördt troget porträttlandskap af denna herregård erinrar man sig kanske ännu från 1871 års konstexposition i Helsingfors.

Såsom jag i det föregående omnämnde, hade dagarne allaredan blifvit kortare. Slutet af Augusti månad var också inne. Under större delen af vår långvariga vistelse i Töfsala hällregnade det, och himmelen var mycket tung och dyster. Då molnen stundom delade sig och läto oss skåda sol och klar himmel, funno vi blott ännu tydligare, att den sköna sommartiden var förbi. Den första, lätta skuggan af den annalkande hösten flög andelik öfver det strålande landskapet med dess ännu gröna löfskogar och klarblåa sund och hafsvikar. Men på marken rodnade de höstliga lingonen, och på dikeskanterna uppskjöto de frodiga svamparne. De mognade skördarne bergades från åkern af belåtne landtmän, och i de upplöjda trädesåkrarne såddes frön till nya skördar och till en ny sommar. Fogelsången i skogen var tystnad, och i stället för de kullar af nyssfjädrade ungar, hvilka vi för några månader sedan sett flykta undan för stäfven af vår farkost, sågo vi nu ståtliga och glänsande sjöfoglar, som vid öarnes stränder likasom valde sig hem för en kommande sommar.

Vi hade under nästan hela resan blott understundom, någon morgon eller någon aftonstund, haft tid att i fulla drag njuta af naturens sommarfägring, och då vi nu, efter ändadt arbete i Töfsala, det utsatta slutmålet för vår färd, en vacker morgon gingo ut i skog och

mark, sågo vi halft med förvåning, att det ändå hade rådt en verklig, nordisk sommar omkring oss, medan vi vistats i de gamla kyrkornas dunkla, kyliga rum.

Under det myckna arbetet i Töfsala hade vi haft ganska liten tid öfrig att lefva tillsammans med vårt vänliga, hjertliga värdsfolk, hvilket det vore roligt att en gång återse, äfvensom den lilla tös, som en vacker söndag, under det orgelns toner hördes ljuda från den närbelägna kyrkan, för första gången slog opp sitt öga mot dagens ljus. Det lilla söndagsbarnet, som skulle få bära namnet Aini Josefina, kallades af oss till "Expeditionens guddotter." Den flickan borde ej i framtiden sakna friare, som redan i vaggan fjesades af ett halft dussin studenter.

Efter det vi till ett moderat pris vedergällt åtnjuten, riklig välfägnad, togo vi en solljus morgon afsked af våra vänner på Berttula, den goda Lisa icke till förglömmandes, och vandrade till Kettarsund, hvarifrån en präktig slup väntade på att få föra oss öfver till Willnäs gård. Vår goda väderlycka under sommaren hedrade sig riktigt under denna vår sista gemensamma sjöresa. De vackra ekarne och de med rika bärklasar smyckade häggarna på stranden af Kettarsund lemnade villigt sina tributer till prydandet af vår slup, som snart med svällande segel ilade fram genom det långsträckta smala sundet. Under det böljorna muntert brusade i fören af farkosten, och under det att den ena sången aflöste den andra, passerade vi hastigt den öppna fjärden och landstego vid Willnäs' gamla herresäte, hvilket i tiden innehafts bland annat af grenar af de Flemingska och Hornska ätterna. Gården eges nu af grefve C. Mannerheim, amatör af antika möbler och för öfrigt intresserad för konsthistoriska minnen.

Under det att de flesta af oss fortsatte färden framåt, veko några in på Willnäs' ålderdomliga slott för att taga detsamma i flyktigt betraktande. Man lär vid detta besök hafva funnit, att en följande expedition skall finna åtskilligt af vigt att studera såväl i sjelfva slottet som äfven i den under godsets patronatsrätt lydande Willnäs' kapellkyrkan.

Från slottet leder en utmärkt vacker allée af omvexlande löf- och barrträd till denna omkring en fjerdedels mil derifrån belägna, välunderhållna och af täta syrénhäckar omgifna lilla kyrka.

Vi färdades framåt förbi denna samt den ett stycke längre fram till höger om vägen liggande Lemo-kyrkan och stannade vid Nummis by i Nousis. Härifrån läto vi föra våra effekter till Humikkala gästgifveri i Masku, under det vi vandrade sockenvägen fram till Nousis kyrka, hvarest vi längtade att få betrakta S:t Henriks ryktbara graf.

Ungefär vid midten af den långa, nästan sammanhängande sträcka af by invid by, som från allmänna postvägen ända till Paloby åtföljer högra stranden af den genom Nousis flytande ån, tager en biväg af till höger, ledande till kyrkan förbi prestgården och öfver en egendomlig bro, som förbinder de höga åstränderna med hvarandra. Från bron uppstiger man till den högt belägna kyrkovallen på en utefter sluttningen uppförd trappa.

Detta är den vanliga vägen för fotgängare till Nousis kyrka, som, ehuru icke synnerligen stor, dock eger något vördnadsfullt och högtidligt i sin ålderdomliga, enkla arkitektur. Koret daterar sig från en senare tid, och skall dess byggnad, enligt en tradition på orten,

hafva blifvit bekostad af en adelig jungfru från Nynäs gård, som härigenom lyckades af den stränga kyrkan vinna aflösning för ett begånget felsteg.

Det hade ursprungligen varit vår afsigt att göra endast ett vanligt turistbesök i Nousis kyrka, men dess rika fornminnen intresserade oss på det lifligaste och utan att fatta något gemensamt beslut, voro vi alla snart inbegripna i en grundlig undersökning af detta gamla tempel.

Då vi nu ingå i Nousis kyrka, till åldern den andra, om icke den första i Finland, träda under de höga hvalfven sjuhundraåriga minnen oss till möte. På detta rum hafva de förste kristne i detta land uppsändt brinnande böner till vårt lands skyddshelgon, till minne af hvars martyrdöd denna domkyrka blef uppbygd.

Här hafva de kristne mången gång bäfvat för våra hedniska förfäders hämndetåg, som från de djupa skogsbygderna i det inre af landet hotande närmade sig den nya lärans andliga hufvudort, hvarest S:t Henriks ben hvilade i sin graf.

Låtom oss sända den fremmande martyren på våra fäders jord en tyst tacksägelse för det ljus, hans fromma, kraftfulla nit spridt öfver den dunkla bana, hvarpå vårt, af historiens fadershand till en hård skolgång dömda folk, gått fram. Den gåfva, martyren, såsom ett verktyg i försynens hand, påtvang oss, blef omsider den makt, som stundom ensam ingjöt kraften hos vårt folk att icke digna i förtviflans natt, då sorg och nöd höllo sin jernhand öfver detsamma. Utan att sjelf ana det lärde han genom sin gåfva vårt folk, att det var en början till en egen nation. Det språk, hvarpå i våra kyrkor Guds ord omsider predikades, sade inför altarets

rand: ”Se i nåd till ditt finska folk!” Den lära, som i den dag, som är, predikas hos oss, säger högt: ”Så tro vi på Dig, o Gud! Se i nåd till din lutherska församling!”

Vi må träda längre in i kyrkan och vandra genom midtelskeppet opp åt koret till. Här står vid första pelarparet till venster, straxt invid predikstolen, S:t Henriks graf. Ännu för någon tid tillbaka stod denna dyrbara vård på midten af gången och måste då hafva gjort ett ännu mäktigare intryck än nu, då den befinner sig inklämd bland kyrkbänkarne. Vid motsatta pelaren till höger är uppsatt inom ett enkelt helgonskåp med blåmålade och med stjernor beströdda väggar en större staty af S:t Henrik, bärande grön, guldkantad och rikt ornerad biskopsskrud. Helgonet upplyfter högra handen till utdelande af välsignelse, under det han trampar på sin baneman Lalli, en liten, naken figur. År 1817 blef denna i artistiskt afseende obetydliga staty ommålad, och från denna tid datera sig kanske de smånätta fänriksmustascher, som pryda helgonet och som bizarrt sticka af mot det allvarliga lugna uttrycket i denna bild, hvilken fordom sannolikt åtnjutit ett synnerligen högt anseende i vårt land.

Den omnämnda sarkofagen är af en marmorlik, svart chifferart och dess fotlist är prydd med uthuggna, fyrbladiga rosetter. En gammal anteckning säger, att denna sarkofag för femhundrade år sedan blef uppsatt af Åbobiskopen Johannes Petri. De dyrbara messingsplåtar med ingraverade rika framställningar af helgonets lefnad, hvilka betäcka större delen af vårdens öfre yta äfvensom sidorna, har den praktälskande Magnus Olai Tavast låtit anbringa.

Denna högeligen märkliga graf har alltid varit ett verkligt kenotaphium, en tom graf, uppställd på den plats i kyrkan, hvarest S:t Henriks ben engång hvilade och hvarifrån de redan sjuttio år tidigare eller år 1300 högtidligen flyttades till den nya domkyrkan i Åbo. Plåtarne på östra sidan af vården äro försedda med gångjern och tjena som dörrar till en öppning i stenen, hvarigenom fromma trolofvade i forna tider plägade sticka in sina vigselringar i helgonets graf, på det att dessa måtte likasom erhålla del af hans helgande förmåga.

På S:t Henriks graf och helgonskåp, äfvensom på de många, ännu bevarade bilder af andra helgon, hvilka fordom här egt sina altarplatser, nedblickade från kyrkans hvalf under vår katholska tid utan tvifvel de sedvanliga religiösa målningarna *al secco*. Kanske funnos äfven här framställda scener ur S:t Henriks legend. Af dessa målningar, om de ens funnits, lyckades vi icke upptäcka något spår på sjelfva hvalfkuporna. Deremot funno vi att såväl pelarena som hvalffältens lister fordom varit målade. Det vore af stort intresse att, vid en framtida möjligen behöflig reparation af hvalfven, en noggrann undersökning skulle egnas sjelfva kuporna i desamma.

Från en senare tid finner man i kyrkan ofvanom klockarstolen ett porträtt af en prestman, hållande nattvardskalken i sin hand. Intressantare än bilden är den tradition, som vid densamma är fästad. Man berättar nemligen, att en gång för långa tider tillbaka församlingen låtit måla detta porträtt till berömlig hågkomst af sin själasörjare, som under det pesten svårt härjade nejden, flitigt och nitiskt plägade besöka de döende för att gifva dem nattvarden till tröst i döden. Mannens

namn är förgätet, men hans upphöjda mod lefver äradt af efterkommande slägten, hvilka ännu med vördnad blicka opp till den kära bilden. Sådana minnen, vore de också af ännu ringare konstvärde än denna tafla, ega sin helgd för alla tider.

I Nousis kyrka sågo vi vidare tvenne f. d. altartaflor, målade år 1756 af ”konterfejaren J. G. Geittell”, en af våra få artister från förra seklet, känspak lika mycket genom sin bristande teknik, som genom allvar och en viss storhet i stämningen af sina religiösa målningar. Slutligen må nämnas en barock och allegorisk framställning af ”Yttersta domen” med vedertagna styggelser, målad år 1770 af J. Hertzberg, (kanske äfven en inhemsk artist), och bekostad, såsom inskriptionen på finska säger, till Guds ära och Nousis kyrkas förskönande af denna sockens soldater.

Under våra forskningar och arbeten i denna kyrka biträddes vi med outtröttligt intresse af t. f. kyrkoherden H. Ahlgren, utnämnd kyrkoherde i Pemar, samt af några unge män i socknen, hvilka lofvade draga försorg om, att de grofva jernspikar, med hvilka de graverade plåtarne voro fästade vid S:t Henriks graf, skulle ersättas med smärre skrufvar af messing.

Då vi nu lemna kyrkan, kunna vi uppstiga i klockstapeln för att bese den omgjutna stor-klockan, som ännu bär S:t Henriks namn. Härifrån må vi kasta en blick öfver den omgifvande nejden, vid hvilken många sägner äro fästade, och låta utpeka för oss den närbelägna Killais by, till en af hvars gårdar en tradition förlägger biskop Henriks olycksdigra besök i Lallis hem.

Under de tvenne dagar vi vistades i Nousis, åtnjöto vi på dervarande prestgård den vänligaste gästfrihet i

kyrkoherden F. W. Ranckens älskvärda hem. Likasom vi på Dahlsbruk på det angenämaste sätt hade börjat vår resa, slutade vi nu densamma på det behagligaste sätt på Nousis prestgård, hvarest aftnarna gladt förflöto under musicerande och konversation. Prestgården omgifves af en liten, omsorgsfullt vårdad trädgård, som stod full med blommor, kringsvärmade af muntra bin, hvilkas odling efter bästa methoder på stället med förkärlek bedrifves.

Efter det vi den andra dagen på eftermiddagen hade slutat arbetet i kyrkan, begåfvo vi oss sent på aftonen på väg till Humikkala, straxt invid Masku kyrka belägna gästgifveri, för att följande morgon i god tid före afresan till Åbo medhinna ett flyktigt besök i nämnda kyrka.

Qvällen var ovanligt vacker, och vi beslöto att vandra vägen fram till Masku. Vi begåfvo oss derföre ånyo öfver den förut omtalade bron och förbi kyrkan, öfver hvars hvita murar månskenet föll med det klaraste ljus, under det att kontreforterna aftecknade sig i skarpaste skugga. Denna sista anblick af S:t Henriks tempel i Nousis är outplånligt fästad i minnet. Af egendomligt intresse äfven för öfrigt var denna vår nattliga vandring från Nousis, sedan nu sommarens arbete var slut, och den första början lagd till en konsthistorisk undersökning af vårt land. Ämnen till lifvade samtal tröto oss visst icke. Vi hade beträdt en ginväg längs venstra stranden af ån. Åkrarne, genom hvilka vi gingo, voro på nära håll begränsade af mörk barrskog. Utsigten vidgade sig något, då vi omsider kommo ut på stora landsvägen, vid hvars sidor tät dimma hade lägrat sig öfver de lägre belägna ängarne och fälten, så att de

liknade vida fjärdar, öfver hvilkas lugna ytor i fjerran enstaka trädgrupper höjde sig likt öar i hafvet. Sitt tunnaste flor hade dimman dragit öfver landsvägen, hvars perspektiv tycktes förlänga sig i oändlighet, i likhet med de forna, omätligt långa alléerna i Boulognerskogen.

Slutligen uppnådde vi den af barrskog bevuxna backsluttning, ofvanom hvilken Masku kyrka ligger, på alla sidor omgifven af höga och lummiga träd. Sent på natten hamnade vi på vårt gästgifveri, ruskigt och tråkigt som otaliga, dylika herrbergen i vårt kära land. Golfvet blef åter vår säng, en kort räckdyna och en kappsäck blef mångens bädd, och med verklig fägnad stego vi följande morgon opp för att genast göra ett verkligt turistbesök i Masku kyrka.

Om denna kyrka må derföre här endast så mycket varda sagdt, att hon kommer att skänka en följande expedition en riklig skörd. I detta bref bör deremot omnämnas, att vi, vid ett besök i klockstapeln, anträffade ett mycket gammalt s. k. *tapisserie à figures de bêtes*, med åtskilliga symboliska djurgestalter och omkring dessa anbragta inskriptioner i munkstil, alla dessa utsydda i forntida lappsöm. Troligen har detta värdefulla tygstycke ursprungligen tjenstgjort såsom tapet i något slottsrum, hvarefter det blifvit användt såsom altarkläde. Det hade länge legat bortkastadt och, såsom obrukbart, ansetts ega intet värde, hvarföre vi hade glädjen att få medtaga detsamma till samlingarne i Helsingfors.

En den hjertligaste inbjudning af prosten E. M. Rosengren kallade oss snart från kyrkan till den straxt på andra sidan om vägen särdeles trefligt belägna Masku prestgård, hvilken bildar en liten inbjudande oas i den

omgifvande, ganska enformiga trakten. Snabbt förgingo nu några angenäma timmar i det på barn och blomma rika hemmet, och efter att ännu hafva gjort ett kort besök på det gamla, under tidernas lopp restaurerade, Kankas slottet, som eges af löjtnant Aminoff, stego vi opp i våra skjutskärror och reste åter genom den odlade och tätt bebygda, men allt annat än natursköna Åbo-trakten fram till denna stad. Vid ångbåtskajen lågo redan de trenne ångbåtar, som denna och följande natt skulle föra oss till våra spridda bestämmelseorter.

De sista stunderna af vår sammanvaro voro nu inne. I en glad krets samlades vi alla omkring en bål. Outtömliga syntes oss sommarens vexlande, glada hågkomster, och alla logo de ännu friska mot skämtet vid vårt bord. Ännu en gång togos skizzböckerna fram, och de sista gycklande minnena fängslades vid pappret. Ännu en gång genomgingo vi "De finska flickornas album", hvari vi antecknat alla vackra och snälla töser, vi träffat på vår resa, ännu en gång klingade glasen för Finlands flydda tid och för de dagar, som komma, för all vänlighet, vi mött på vår färd, och för den trefnad, vi funnit inom vår egen krets. Ångbåtens signal till afresa hördes, varma handslag utbyttes på landgångsbryggan, och kort derpå befunno vi oss på färd, hvar och en till sitt hem.

